НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ
г. Улан-Удэ, ул. Ербанова, 4

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

ДҮХЭРИГ
№23 (581)

БУРЯАД ҮНЭН

БҮГЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

2008 оной июниин 12
Четверг

№66
(21609)

Нажарай дунда шара морин һарын 9 гарагай 5

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

РОССИН ҮДЭРӨӨР!

Буряад Республикын хүндэтэ ажаһуугшад!

Та бүгэдэниие гүрэнэй һайндэрөөр - Россин үдэрөөр амаршалнаб! Манай эсэгэ ороной юрын бэшэ түүхэдэ һүүлэй 18 жэлэй хугасаада социальна талаар айхабтар ехэ хубисхал хэгдээ, ниитынполитическэ байгуулганууд һэлгэгдээ, дэлгүүрэй экономикодо дамжан орохо, политическэ демократиие тогтоохо саг болоо. Гэхэ зуура эдэ бүхы хубилалтанууд ехэ богони болзорто хэгдээ, энэ талаар Россин олоһон дүй дүршэл ехэ ашаа шухаг болоно, мүнөө дээрээ нэгэшье ном соо үшөө бэшэгдээгүй байна гээшэ. Арбан жэлэй туршада бидэ хэдэн зуун жэлнүүдэй зорилгонуудые гансата шиидхэнэн байнабди. Энэ замдамнай түбэг бэрхэшээлнүүд тохёолдоо. алдуу эндүүнүүдшье гаргагдаа. Гэбэшье бидэ ушарһан бэрхэшээлнүүдые дабажа, тохёолдоһон хүндэ байдал тэсэжэ гараабди. Мүнөө хүгжэлтын замаар дабшанабди. Росси гүрэн экономическа талаар хүнд байдалда ороһон аад, промышленна хүсэ шадалаа дахинаа һэргээжэ байнхай. Манай гүрэн томо энергетическэ гүрэнүүдэй клубта оронхой, дэлгүүрэй экономикые хүгжөөхэ онол арганууудые олонхой, дүй дүршэлтэй болонхой.

Буряад оромнай холын хараатай, ашагтай экономическа проектнүүдые эдэбхитэйгээр бэелүүлжэ эхилээ гэжэ бата найдамтайгаар мүнөө хэлэхэдэ болохо. Гэхэ зуура манай региондо социальна талаар хубилалтанууде хэжэ, республикын ажаһуугша бүхэнэй һуудал байдал һайжаруулха гол зорилго манай Правительство табинхай.

бл Россин үдэрэй үйлсэ бүхэндэ епотойл һайндэр болохын тула үшөө ехэ юумэн хэгдэхэ ёһотой. Хүдэлмэриин шэнэ һууринуудые байгуулхын, эрдэм һуралсал болоод, элүүрые хамгаалгын албан дэлхэй дээрэ эгээл эрхим гэжэ тоологдохын, тиихэдэ социальна талаар хаягламал гуримаар болон ашагтайгаар туһаламжа үзүүлхын, ажаһуугшадай хүшхэрхөөр гэр байрануудые бодхоохын, шэнэ харгынуудые түхеэрхын тула үшөөл ехэ ажал ябуулха, оролдохол болонобди.

Буряад Республикын Правительствын болон өөрынгөө зүгһөө Та бүгэдэниие Россин эгээл гол һайндэрөөр амаршалаад, элүүр энхые, урма баяртай, зохёохыгоор ажаллаха хүсэл эрмэлзэлтэй ябахыетнай хүсэнэб!

Вячеслав НАГОВИЦЫН,
Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ.

Коллаж Аркадия Батомункуева

Хүндэтэ манай уншагшад!

Россин үдэртэй дашарамдуулан, Буряад Республикын 85 жэлэй ойе уггуулан, зунай зулгы сагтай зохилдуулан, «Буряад үнэн» - «Дүхэриг» сонимнай гоё гоодо дуратай хатан дангинын дүрэ, баатар ехэ тэмсэлдэ гараһан багжагар хубүүдэймнай баярта ехэ һүлдэ мэтэ гадаада түхэлөө хубилгаха, үзэмжэтэй, үнгэтэ һайхан шэмэглэлтэй болохо гэжэ шиидэбэ. Энэ үдэрһөө эхилээд, олон мянган уншагшадаа баясуулхын, нюдыень хужарлуулхын тула үнгэтэ янзаар хэблэгдэжэ байха гээшэ.

Та бүгэдэнөө Россин һайндэрөөр, түрэл газетынгээ шэнэ шарай түхэлтэй болоһоор амаршалаад, бэшэгүүдээ эльгээжэ, һанамжа бодолнуудтаяа хубаалдажа байхыетнай уряалнабди.

Галина ДАШЕЕВА,
«Буряад үнэн» сониной редактор.

Хүндэтэ нютагаархид!

Буряад Республикын Арадай Хуралай болон өөрынгөө зүгһөө гүрэнэй һайндэрөөр - Россин үдэрөөр Та бүгэдэниие үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб!

1990 оной июниин 12-то абтаһан Декларацы хадаа Росси гүрэниие һэргээлгэдэ үндэһэ һуури табиһан байна. Тэрэнэй ёһоор Росси гүрэндэ демократическа обществые байгуулха эрхэ байдал хангагдаа.

Россин Федерациин бүрин эрхэтэ бэеэ дааны байдал хадаа хүн бүхэндэ нэрэтэй түрэтэйгөөр ажаһууха, эрхыень хангаха, хэлэ сүлөөтэйгөөр хүгжөөхэ, тэрэниие хэрэглэхэ, харин арад бүхэндэ үндэһэтэнэй тусгаар тогтохо эрхэнүүдые хангаха дээдын зорилгонуудые туйлахын түлөө тогтоогдоо. Томо гүрэнэй нэрэ солотой, хүндэтэй байха хэрэг тоонто нютагһаа эхитэй, Эхэ орондоо манай дуратай байлгаһаа, һаналаа табилгаһаа дулдыдадаг байна. Ажабайдалай табиһан зорилгонуудые шиидхэлгэдэ бидэ ямар хубитаяа оруулнабибди, энээнһээ манай республикын болон манай гүрэнэй ерээдүй байдал дулдыдана.

Буряад орондо хүн бүхэнэй бэлиг талаангаа, шадабарияа харуулха, бүхы шатын засагай зургаанууд эрхэтэдэй аша туһада үнэн сэхээр алба хэхэ, хүн зоной урда харюусалгатай байха, ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхэ хэрэгтэ бидэ эрмэлзэлнэбди. Буряад Республикын олон үндэһэ яһатанһаа бүридэһэн бүхы ажаһуугшадта элүүр энхые, зол жаргал, тиихэдэ Росси гүрэнэй болон манай түрэл Буряад ороной хүгжэн һалбархын түлөө шэнэ туйлалтанууд тээшэ эрэмэлзэн ажаһуухыетнай хүсэнэб!

Матвей ГЕРШЕВИЧ,
Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ

Июниин 12 - Россин үдэр

Буряад Республикын хүндэтэ ажаһуугшад болон айлшад!

Сибириин Федеральна округоор Россин Федерациин Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ Анатолий Васильевич Квашнинай болон өөрынгөө зүгһөө ниитэ гүрэнэй һайндэр болохо Россин үдэрөөр, Россин Федерациин бүрин эрхэтэ бэеэ даанан байдал тухай Декларацида гар табиһан, тэрэниие баталан абаһан үдэрөөр амаршалнаб!

Россин үдэр хадаа онсо һайндэр мүн. Эхэ ороной хүгжэн һалбархын тулада манай һаналаа нэгэдэлгын һайндэр болоно. Энэ һайндэр амгалан сагта зохёохыгоор ажаллаха, орон дотор хүсэтэй засаг байгуулха, тиигэжэ хүн зоной байдал һайжаруулха хэрэгтэ найдал түрүүлнэ. Эсэгэ ороной хуби заяанай түлөө харюусалгатай болон манай эрхэ сүлөөтэй байха һайндэр гээшэ.

Үнгэрһэн жэлнүүдтэ Росси гүрэмнай өөрынгөө хүсэ шадалые бэхижүүлээ, түрүү үзэл бодолтой дэлхэйн ниитэ зоной урда ехэ хүндэтэй болонхой. Манай гүрэнэй регионуудта экономическа болон оюун ухаанай талаар хүгжэхэ ехэ арга боломжонууд олгогдонхой. Тиихэдэ хүн бүхэнэй орон дотор боложо байһан үйлэ хэрэгүүдтэ нүлөөлхэ, экономическа, социальна, оюун ухаанай байдал хүгжөөлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаха эрхэ байдал байгуулагдана. Энэнь хадаа Россин засаг түрые һэргээлгын болон бодото демократиие хүгжөөлгын гэршэ мүн.

Хүндэтэ нүхэд!

Энэ жабхаланта үдэр Та бүгэдэндэ энхэ амгалан байдал, зол жаргал, тиихэдэ Россин Федерациин болон Буряад Республикын тогтууритайгаар ба нэгэ жэгдэ хүгжэхын аша туһада амжалтатайгаар, бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллахыетнай хүсэнэб!

Борис ДАНИЛОВ,
Буряад Республикадахи ахамад федеральна инспектор.

Хүндэтэ нютагаархид!

Июниин 12-то манай орон дотор эгээл һаяын гүрэнэй һайндэрнүүдэй нэгэн болохо - Россин үдэрые тэмдэглэнэбди. Урид Россин тусгаар тогтоһон үдэр гэжэ нэрлэгдэһэн энэ шухала, онсо удха шанартай һайндэр хадаа 1994 ондо Россин Федерациин гүрэнэй бүрин эрхэтэ бэеэ даанан байдал тухай абтаһан Декларациин хүсөөр мүндэлөө. Эндэһээ эхилжэ, Россин шэнэ засаг түрэ байгуулагдажа, демократическа общество бүридхэгдэжэ эхилһэн гээшэ.

Россин үдэр Буряад ороной хүндэтэ ажаһуугшадта эб найрамдал, ажана тэнюун байдал, урма баяр, һайн һайханиие, манай нютагай болон Эхэ оронойнгоо аша туһада шэнэ хүсэл зоригтойгоор, шадалтайгаар хүдэлхыетнай хүсэнэб!

Владимир МАТХАНОВ,
Гүрэнэй Дүүмын депутат,
«Ниитэ нэгэн Росси» гэһэн фракциин гэшүүн.

Хүндэтэ нүхэд!

Россин үдэр - Эхэ ороноо сэдьхэлдээ дүтэ һанадаг, сэгнэдэг хэдэн зуун жэлэйнь түүхээр, аха үеын болон мүнөө үеын хүнүүдэй туйлалтануудаар омогорходог бүхы зоной һайндэр болоно. Эхэ оронойнгоо нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ, хүгжэлтэ түгэс эб нэгэн байдалтай хүсэтэй гүрэн болгохо гэжэ эрмэлзэдэг, бүхыгөөрөө оролдодог хүнүүдэй һайндэр гээшэл даа.

Россин үдэр «Ниитэ нэгэн Росси» гэһэн партиин хэдэн мянган гэшүүдэй зүгһөө хүндэтэ нютагаархид, Та бүгэдэндэ, манай гүрэн эгээл хүндэтэй, хүсэтэй, һайн байдалтай болохо гэжэ этигэл найдалтайгаар амгалан тэнюун ажаһуухыетнай хүсэнэб!

Иван КАЛАШНИКОВ,
«Ниитэ нэгэн Росси» гэһэн партиин Буряадай региональна таһагай политсоведэй секретарь.

ГАЗ ОРУУЛХА ДҮТЭЛЖЭЛ БАЙНА

Манай республикада болон Забайкалиин хизаарта газ оруулха ямар арга байнаб гэжэ танилсуулһан хэмжээ ябуулга Улаан-Үдэдэ Правительствын байшанда июниин 7-до үнгэргэгдөө.

Акционернэ «Газпром» бүлгэмэй болон манай республикын хоорондо энээн тухай зохихо хэлсээндэ Москва хотодо мартын 7-до гар табигдаха ёһотой байгаа. Зүгөөр газаар хангаха бүхы арганнуудые тодорхойгоор байра дээрэнь гэхэ гү, али Улаан-Үдэдэ хэлсэһэнэй удаа баталха гэжэ шиидхэгдэһэн юм. Буряадай Президент Вячеслав Наговицынай хэлэһэнэй ёһоор, акционернэ «Газпром» бүлгэмэй правлениин дүрбэн гэшүүд энэ уулзалгада хабаадажа, хоёр талаһаа хэлсэжэ, бодолтой шиидхэбэри абаха хэрэгтэ туһалба гээшэ, энэнь ехэ һайшаалтай.

Акционернэ «Газпром» бүлгэмэй гол мэргэжэлтэд газаар хангаха арганнуудые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан болоно. Манай республикын энэ хэрэгтэ хабаадаха эмхинүүдэй, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд энэ уулзалгада хабаадаа. Экономическа талаар ашагтай, оршон байгаалида хохидол хүргэхэгүй аргаар газ оруулха гэжэ эндэ сугларагшад шиидхээ, иимэ аргыень эндэ дурадхагдаһан хэдэн бодомжонуудай дундаһаа шэлэн һунгаха юм.

«Газпромой» правлениин түрүүлэгшын орлогшо Александр Ананенков хэлсээндэ гар табигдаһанай һүүлдэ орон доторхи газаар хангалгын промышленностиие хүгжөөлгын программа тухай хөөрэжэ үгөө. Манай республикада газ оруулха асуудал 2003 онһоо хэлсэгдэжэ, одоол мүнөө энээн тухай хэлсээн баталагдаба гээшэ. Республикада газ оруулалгын генеральна схемэ тэрэнэй ёһоор зохёогдохо юм. Тэрэниие зохёон хараалаад байхада, ниитын уншалганнуд үнгэргэгдэжэ, зүбшэн хэлсэгдэхэ ёһотой. Республикымнай хүдөө тосхон бүхэндэ газ оруулхын тула «Газпром» ехэ наринаар гаргашыень тооложо гаргаха, энэ проект бэелүүлэгдэхэ хүдэлмэри даажа абаха болоно.

- Энэ хэрэгһээ хажуу талада бидэ үлэхэгүйбди, эдэбхитэйгээр хабаадахабди, - гэжэ В.Наговицын мэдүүлбэ. - Республикада газ оруулбал, социально-техническэ хүгжэлтэдэ ехэ удха шанартай байха ха юм. Ажабайдалай шанар тад ондоо болгохо арга энэл гээшэ!

Николай НАМСАРАЕВ,
манай корр.
Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото.
Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

ГЕОРГИЙ МОСКАЛЁВТО АВТОМОБИЛЬ ҮГТЭБЭ

Буряад Республикын Президент Вячеслав Наговицын Советскэ Союзай Герой Георгий Николаевич Москалёвто хүнгэн түхэлэй автомобиль бэлэглээ.

Георгий Николаевич мүнөө бага сага үбшэлөөд байна. Нина Васильевна хани нүхэрынь үгэ бариба:

- Буряад Республикынь Президент Вячеслав Наговицында бэлэгэй түлөө ехэ баяртай байнабди. Июниин 18-да Байгал дээрэхи гэртээ ошохо аргатай болообди. Тэндээ бани баряабди. Бидэ хоёрые тэрэшье гэртэмнай ниитын хүдэлмэрилэгшэд хаража байха. Бултандань һайниие хүргэнэб!

Янжама ЖАПОВА.

Авторай фото.

АМТАТАЙ ХИЛЭЭМЭ БАРИЖА ШАДАНА

Хүн зоной хэрэглэдэг гол хоол хадаа хилээмэн болоно. Бүдүүн хоол гэжэ зон хэлсэдэг гээшэ ааб даа. Хотын дэлгүүрнүүдтэ сагаан, хара талхаар баригдаһан, элдэб холисотой хилээмэнэй зүйлнүүд ехэ элбэгжэнхэй.

Буряадай эд хэрэглэгшэдэй эблэлэй, тиихэдэ Хүдөө ажахын министерствын үүсхэлээр хилээмэ баридаг предприятинуудай продукциин шанар шалгаһан конкурснууд үнгэргэгдэдэг болонхой. Тэдэнэй дүнгүүдээр акционернэ «Бурятхлебпром» бүлгэм бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлдэг, һайн шанартай продукци үйлэдбэрилдэг гэжэ суурханхай.

«Верхнеудинскхлеб» гэһэн предприятиин үйлэдбэрилһэн нэгэдэхи, хоёрдохи сортын талхаар бариһан хилээмэнэй амта хотын ажаһуугшад абанхай ааб даа. Тиихэдэ Улаан-Үдын олзын хэрэг эрхилэгшэ А.Корытовай пекарнида амтатай хилээмэ баридаг. Хүдөөгэй предприятинуудай дундаһаа Кабанскын аймагай Селенгинск һууринай пекарни гушаад шахуу элдэб янзын хилээмэ, бүүлхын зүйлнүүдые барижа, республика соогоо шалгарна.

Дээрэ нэрлэгдэһэн предприятинууд тус тустаа «Эд хэрэглэгшын этигэл» гэһэн тусхай тэмдэгээр, дипломуудаар шагнагданхай.

СЭНГҮҮДЫНЬ ДЭЭШЭЛһЭЭР

Июнь һарын тэнгээр түмэр хүлэгүүдэй «тэжээл» болохо түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдэй сэнгүүд баһал нэмэхээр хүлеэгдэнэ. Энэнь нефтиин сэнгэй болон бөөнөөр худалдагшадай сэн нэмээһэн ушарһаа болобо хаш.

Жэлэй эхинһээ бензин, солярка, тоһоной сэнгүүд 6 дахин нэмээгдээ. Мүнөө үедэ «Бурятнефтепродукт», «Роснефть» бүлгэмүүдэй худалдадаг АИ-95 бензинэй нэгэ литрынь 26 түхэриг 30 мүнгэтэ, АИ-92-25,50, АИ-80 - 22, 10 түхэригтэ хүрэнхэй. Тиихэдэнь литр соляркын сэн 25 түх. 50 мүнгэн болонхой. Хүршэ регионуудта орходоо манай эндэ үшөө нэгэ бага хямда гэжэ тоологдоно.

ХУУЛЯАР ГУРИМШУУЛАГДАХАНЬ

Элдэб янзын һүнэй зүйлнүүд наймаанда дурадхагдадаг гээшэ. Үдхэрүүлэгдэһэн, хуурай, хөөрүүлэгдэһэн гээд тоолохо болоо һаа, олон янза ааб даа.

Сааран хайрсагууд соо амһарталһан һүнэй шанар илгаха тусхай техническэ регламент гурбадахи уншалгаар Гүрэнэй Дүүмэдэ абтаба. Хуулиин шухала зүйлынь гэхэдэ, энэ регламентын ёһоор, хуурай бодос болгогдоһон һү шэнгэрүүлжэ, амһарталжа худалдагшад тэрэнээ «һүнэй ундан» гэжэ нэрлэдэг болохонь. Харин «һүн» гэжэ амһарта дээрэнь бэшэгдэнхэй һаань, заабол бодото шанартай һүн байха ёһотой гэжэ хуулияар батадхажа нарилхань гээшэ.

ХЭДЭН ХОНОГОЙ АМАРАЛТА

Россин Федерациин Президентын Зарлигаар Россин дулдыданги бэшэ үдэр гэжэ тогтоогдоһон июниин 12 хадаа энэ жэлдэ гарагай табанда тудалдаба. Тиимэһээ манай гүрэнэй эрхэтэд июниин 12, 13, 14, 15-най үдэрнүүдтэ амарха эрхэтэй болобо.

ЭДЕЭ ХООЛОЙ СЭНГҮҮД ЯМАР БЭ?

Тоо баримтануудай ёһоор, үнгэрһэн долоон хоногой туршада удаадахи эдеэ хоолой сэнгүүд нэмэбэ.

Барайгар - 1 түхэриг 63 мүнгөөр, вермишель 66 мүнгөөр дээшэлээ. Тиихэдэ үхэрэй мяханай сэн нэгэ бага нэмээ, элдэб янзын овощиин зүйлнүүдые худалдажа абаха гэбэл, баһал үнэтэй болоод байна. Зүгөөр зарим зүйлэй сыр, шэниисын талхан, яблока, үндэгэнэй сэнгүүд нэгэ бага доошолоо гэжэ ажаглагдана.

Хүршэ оршодог хото городуудтай сасуулан харахада, удаадахи эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сэнгүүд нэгэ бага хямда байна. Жэшээлэн хэлэхэдэ, үхэрэй мяхан, ургамалай тоһон, саахар, амтан зүйлнүүд, шэниисын талханай сэнгүүд манай эндэ бараг байна гэжэ тоологдоно. Гадна бензинэй сэн, трамвайгаар ябалгын сэн хямдашаг гэжэ тоотой.

Эльвира ДАМБАЕВА.

Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын 2008 оной январь һараһаа эхилээд, март хүрэтэр согсологдоһон дүнгүүд гаргагдаба.

2008 оной нэгэдэхи кварталай дүнгүүдээр промышленностиин һалбаряар, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгөөр яһала һайн дүнгүүд туйлагдаа гэжэ тоо, баримтануд гэршэлнэ. Тиихэдэ рознично худалдаа наймаанай эрьесэ нэгэдэхи кварталай дүнгөөр үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, 109,1 процентдэ хүрөө. Хүн зоной олзо оршонууд баһал дээшэлээ. Һалбари бүхэнөөр туйлагдаһан дүнгүүдые бодорхойлон хэлэхэдэ, иимэ байна.

Түрүүлэн социальна һалбари абажа харая. Жэшээлхэдэ, эрдэм һуралсалай һалбаряар багшын ажалай түрүү зэргэдэ ябаһан хүнүүдые дэмжэхэ, һургуулида хүмүүжүүлгын хүдэлмэри эмхидхэхэ, һуралсалай эмхи зургаануудые хүгжөөхэ хүдэлмэри ябуулагдана. Энэ бүхы хүдэлмэри «Эрдэм һуралсал» гэһэн Үндэһэн проектын ёһоор үнгэргэгдэнэ. Энээнһээ гадна ажал хүдэлмэридөө шэнэ онол арганууды нэбтэрүүлжэ, хүдэлжэ байһан һургуулинуудые, эрхим багшанарые, бэлигтэй бэрхэ залуушуулые элирүүлхэ конкурснууд үнгэргэгдэдэг болонхой. Республикын эрхим һургуули тодоруулха конкурс 2008 оной февралиин 1-һээ соносхогдонхой. Тэрээндэ хабаадахын тула 69 һургуули конкурсно комиссида мэдүүлгэ үгэнхэй.

Һургуулинуудта хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һайжаруулхын тула 6889 багшанарта классай хүтэлбэрилэгшэ байһанайнь түлөө нэмэлтэ түлбэри түлэгдэнэ.

Нэгэдэхи кварталай туршада республикын бюджедһээ үгтэһэн мүнгөөр 22,0 миллион түхэригэй хэрэгсэлнүүд худалдан абтаа. Тиихэдэ байгша ондо федеральна түбһөө 26 автобусуудые һургуулинуудта үгэхэ байна. Гадна республикын һан жасаһаа 15 автобусуудые худалдажа абаха 16 миллион түхэриг үгтэхэ болонхой.

Манай республикада эрдэм һуралсалые шэнэ шатада гаргаха проектээр хүдэлжэ байһан һургуулинуудай багшанарай нэгэ һарын салин дунда зэргээр 1,4 дахин дээшэлһэн байна. Эдэ бүгэдэнһөө гадна зунай амаралтын хаһын ороод байхада, республикымнай Правительствын тусхай захиралтаар эдиршүүлые болон хүүгэдые амаруулха, бэе тамирыень элүүржүүлхэ хэмжээнүүд абтана.

Элүүрые хамгаалгын һалбаряар хэрэг байдал абажа харахада, Үндэһэн проектын ёһоор республикын ажаһуугшадай энхэ элүүрые шалгаха хүдэлмэри ябуулагдана. Хүн зоной дунда «В» гэһэн вирусээр халдадаг гепатит үбшэнһөө һэргылһэн тарилгын хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэһээр. Нарайлалгын сертификадуудаар 27,7 миллион түхэриг түлэгдэнхэй. Байгша оной эхинһээ 2670 нарай үхибүүд түрөө, энэнь үнгэрһэн жэлэйхидэ орходоо, һураггүй олон болоно.

Хүн зоной олзо оршо хэр дээшэлээб гэжэ хараад үзэе. Байгша оной түрүүшын кварталай дүнгөөр хүн зоной олзо оршонууд 8,8 процентээр дээшэлһэн байна. Харин ажалшан бүхэнэй һарын дунда зэргын салин 12557, 7 түхэригтэ хүрөө гэжэ тоо, баримтануд харуулна. Республикын гүрэнэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салин түлэлгын гурим нарижуулхын тула 2008 оной январиин 1-һээ эхилжэ, ажалай салин түлэхэ шэнэ арга нэбтэрүүлэгдэжэ байнхай. Ажаһуудалай эгээл бага хэмжээнһээ доогуур олзо оршотой хүн зоной тоо 234 мянган хүнөөр үсөөрөө.

Ажалай дэлгүүртэ, тиихэдэ хүн зоной ажал хэхэ талаар манай республикада ямар байдалтай байна гээшэб? Байгша оной нэгэдэхи кварталай дүнгүүдээр экономикын һалбарида 398,9 мянган хүн ажаллана, энэнь ажал хэжэ шадаха зоной 87 процентнь болоно. Тиихэдэ 59,1 мянган хүн ажалгүйдэнэ. Республикадамнай хүн зониие ажалда хабаадуулха Программын ёһоор, 21200 эрхэтэдые ажалтай болгохо хэрэг хангагдаа. Март һарын һүүлээр 10 мянга шахуу хүн ажалгүй гэжэ тусхайтаар бүридхэлдэ абтаһан байна.

Манай Буряад орондо январь-февраль һарануудта республикаһаа гаража, хүн зоной ондоо тээшээ нүүхэнь үсөөрөө. Статистикын хорооной үгэһэн мэдээнүүдэй ёһоор, эхэнэрнүүдэй нарайлха ушар олошоржо, манай республика Сибириин Федеральна округой үргэн ехэ нютагуудай дунда гурбадахи һуури эзэлээ.

Экономикын бодото сектор хэр хүгжэнэб гэжэ һалбари бүхэнөөр абажа харая. 2008 оной нэгэдэхи кварталай дүнгүүдээр промышленностиин һалбаряар продукци үйлэдбэрилгэ яһала эршэдэнхэй. Ашагта малтамалнуудые олзоборилго 111 процентдэ хүрөө. Бүхыдөө Россин Федерацяар абажа харахада, промышленна үйлэдбэриин хэмжээн урда жэлэйхидэ орходоо, 6,2 процентээр дээшэлээ. Республикадамнай элшэ хүсөөр хангалгада хэрэглэгдэдэг ашагта малтамалнууд нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо, 22,7 процентээр дээшэлээ. Бүхыдөө 1591 мянган тонно шулуу нүүрһэн олзоборилогдоһон байна. Гол түлэб Түгнын шулуу нүүрһэн республика доторнай эрилтэ ехэтэй гэжэ тоо, баримтануд гэршэлнэ. Правительствымнай Хэрэг ябуулганууда түсэб бэелүүлхын тула байгша ондо промышленна предприятинуудай ажал ябуулгын экономическа ашаг үрые дээшэлүүлхэ хэмжээнүүд абтаһан байна.

Буряад Республикын хамтадхагдаһан бюджедэй олзо оршонууды дээшэлүүлхэ хэмжээнүүдые зохёон хараалхын, республикада налог тохолгые хүгжөөхын тула тусхай комисси байгуулагдаа. Тэрэнэй хүдэлмэриин түсэб мүнөө үедэ табигдажа байнхай.

Хүдөө ажахыгаар абажа харахада, 2008 оной нэгэдэхи кварталда хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын хэмжээн 1,32 миллиард түхэриггтэ хүрөө. Байгша оной апрелиин 1-нэй байдалаар хүдөө ажахын предприятинуудта, таряашан, фермерэй болон хубиин хамһабариин ажахынуудта эбэртэ бодо малай тоо 371,8 мянганда хүрөө. Гахайнуудай, хони, ямаадай һүрэг олошорно. Амидын шэгнүүрээр тушаагдадаг эбэртэ бодо малай болон шубуудай хэмжээн дээшэлээ. Һүншье ехээр үйлэдбэрилэгдэдэг болонхой гэжэ тоо, баримтануд харуулна.

Байгша оной нэгэдэхи кварталай дүнгүүдээр хүдөө ажахын предприятинуудаар бодо малай болон шубуудай мяха үйлэдбэрилгэ 1,3 мянган тоннодо хүрөө, 3,4 мянган тонно һүн үйлэдбэрилэгдөө, 10 миллион тахяагай үндэгэн абтаа. Зүгөөр акционернэ «Улаан-Удын шубуунай фабрика» гэһэн бүлгэмдэ шубуудайнгаа һүрэг шэнэлжэ, үндэгэ үйлэдбэрилгые нэгэ бага доошолуулһан байна. 2008 оной хоёрдохи кварталда энэ шубуунай фабрикада үйлэдбэриеэ дээшэлүүлхэ хараатай.

Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хүдэлжэ байһан ажалшадай салин дунда зэргээр 3010 түхэригтэ хүрэнэ, 2007 онойхидо орходоо, нэгэ бага дээшэлээ. Эдеэ хоолой болон буйлуулгын промышленностиин предприятинууд байгша оной түрүүшын гурба һарын туршада 854,5 миллион түхэригэй продукци үйлэдбэрилөө, энэнь урда жэлэйхидэ орходоо, 11, 9 процентээр ехэ болоно.

Буряадай Статистикын хорооной мэдээнүүдээр, эдеэ хоолой продукци үйлэдбэрилэгшэд яһала һайн дүнгүүдые туйлана. Нэрлэгдэгшэ һалбариин предприятинуудай ажалшадай салин 10,6 мянган түхэригтэ хүрэнэ.

Манай республикада энэ жэлдэ 104,7 мянган гектар талмайда ороohото ургамалнууд, тиихэдэ 34,3 мянган гектарта тэжээлэй ургамалнууд таригдаа. Энээнһээ гадна хүдөө ажахынуудтай нягта харилсаатайгаар хүдэлдэг акционернэ «Макбур» бүлгэм, хизаарлагдамал харюусалгатай «Кировец» бүлгэм, хизаарлагдамал харюусалгатай «Мелькомбинат» бүлгэм, Улаан-Удын шубуунай фабрика, «Надежда» бүлгэм бүтээн гаргажа байһан продукциингаа үйлэдбэриие хангахын тула ороohото ургамалнуудые ехээр таридаг боложо байнхай. Бэшүүрэй, Зэдын, Захааминай, Хяагтын, Хэжэнгын, Прибайкалиин, Тарбагатайн болон Түнхэнэй аймагуудта нёдондонойхидо орходоо тарилгын талмайнуудые үргэдхэнхэй.

«Хүдөө ажахые хүгжөөлгэ болон хүдөө ажахын продукциин дэлгүүрнүүдые гуримшуулга» гэһэн программын ёһоор, хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдые үнгэргэлгэдэ республикын бюджедһээ ажахынуудта мүнгэнэй туһаламжа үзүүлэгдээ. Хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдтэ 2278 тракторнууд, бусад техникэ хабаадуулагдаа. Эгээл шухалань гэхэдэ, апрелиин нэгэнһээ эхилжэ, нуга сабшалан уһалха түхеэрэлгэнүүд бэлдэгдээ, газар таряалангай хүрьһэндэ наг шэбхэ оруулагдаа. Нуга сабшалан хүрьһэнэй дээгүүр һайжаруулха хүдэлмэри ябуулагдаа.

Республикын ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, мэргэжэлтэдтэй хабарай тарилгые һайнаар үнгэргэхэ тухай суглаанууд хэдэн дахин үнгэргэгдэһэн байна. «2004-2006 онуудай болон 2010 он хүрэтэрхи хүдөө тосхоной социальна хүгжэлтэ» гэһэн республикын тусхай зорилготой программые бэелүүлжэ, Россин Федерациин Хүдөө ажахын министерствэтэй хэлсээн баталагдаа. Тэрэнэй ёһоор, хүдөөдэ ажаһуудаг эрхэтэдэй ажаһуудалайнь эрхэ байдал һайжаруулха, залуу гэр бүлэнүүдые, мэргэжэлтэдые гэр байраар хангаха хэмжээнүүд абтаһан байна. Энэ хэрэгтэ федеральна бюджедһээ 48 миллион түхэриг эрхэтэдэй ажаһуудалай эрхэ байдал һайжаруулгада, залуу гэр бүлэнүүдые болон мэргэжэлтэдые байраар хангалгада 15 миллион түхэриг һомологдохо болонхой.

Гүрэнэй программын ёһоор, хубиин хамһабариин ажахынуудай 397 эзэдтэ 92 миллион шахуу түхэриг үгтөө. Тиихэдэ хүдөө ажахын эд хэрэглэгшэдэй дүрбэн кооперативуудта 10 миллион шахуу түхэриг, хүдөө ажахын 7 эмхинүүдтэ 33 миллион үлүүтэй түхэриг мүнгэн үгтөө.

Манай республикын хүдөө нютагуудаар Хүдөө ажахын министерствын мэдээсэлэй-методологическа түбэй 16 филиалнууд нээгдэнхэй, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэдтэ зүбшэл заабаринуудаар туһална.

Гэр байрын болон коммунальна ажахыгаар, барилгын һалбаряар абажа харахада, түрүүшын кварталай дүнгүүдээр гэр байра барилгада урьһаламжа абагшадта гүрэнһөө 575,5 миллион түхэриг үгтэнхэй. Улаан-Удын Борсоевой, Смолиной үйлсын уулзадха дээрэ олон үүргэ дүүргэхэ ажаһуудалай комплексын 2-дохи ээлжээн баригдажа эхилэнхэй. Республикымнай дэбисхэртэ тусхай программаар ажаһуудалай гэрнүүд олоор баригдадаг болонхой.

Байгша оной апрелиин 1-нэй байдалаар, республикымнай зургаан муниципальна аймагууд, хотын нэгэ округ хүдөөгэй арбан байгуулганууд территориальна түсэблэлгын документнүүдые бэлдэжэ эхилэнхэй. Тэрэнэй ёһоор, барилгын хүдэлмэри республикын дэбисхэртэ гуримшуулагдаха болоно.

Гадаадын худалдаа наймаанай эрьесээр манай республика яһала бараг дүнгүүдтэй. Илангаяа Хитадай Арадай Республикатай, Монгол оронтой, Хорватитай гадаадын худалдаа наймаан эршэтэйгээр ябуулагдана. Эдэ бүгэдэнһөө гадна манай республикын засаг түрын түлөөлэгшэд Томско областиин, Забайкалиин хизаарай захиргаануудтай худалдаа наймаанай, экономическа, эрдэмэй-техническэ болон соёлой талаар харилсаан тухай хэлсээнүүд баталагданхай.

Энэ жэлэй гурба һарын туршада республикын экономикын һалбарида инвестицинүүдые шэглүүлхэ ехэ хүдэлмэри ябуулагдаа. Федеральна бюджедһээ федеральна тусхай программануудтай зохилдуулан, федеральна зөөриин мэдэлдэ ородог табан объектнүүдтэ 174 миллион шахуу түхэриг мүнгэн һомологдоо.

2008 ондо республикын хэмжээндэ 19 тусхай зорилготой программануудые бэелүүлгэдэ 982,4 миллион түхэриг һомологдохо ёһотой. Түрүүшын кварталай туршада республикын тусхай зорилготой программануудай хэмжээ ябуулганууды бэелүүлгэдэ 91 миллион шахуу түхэриг һомологдоо.

Муниципальна байгуулганууда болон хотын округуудай социально-экономическа хүгжэлтын дүнгүүдые абажа харахада, иимэ байна.

Буряад ороной бүхы муниципальна байгуулганууда промышленна үйлэдбэреэр һайн дүнгүүд туйлагдаа. Тэдэнэй дунда Баргажанай, Баунтын, Бэшүүрэй, Зэдын, Яруунын, Захааминай болон бусад аймагуудта, Улаан-Удэ, Северобайкальск хотонуудта промышленна предприятинуудынь һайн хүдэлжэ гараа.

Инвестицинүүдые шэглүүлгээр Баунтын, Ахын, Муяын аймагуудта һайн байдалтай. Муниципальна бүхы аймагуудта рознично худалдаа наймаанай эрьесээр ургалта туйлагдаа. Тэрэшэлэн энэ жэлэй түрүүшын гурба һарын хугасаада 36 мянга шахуу дүрбэлжэн метр талмайда гэр байра ашаглалгада тушаагдаа. Барилгын талаар Хэжэнгын, Хурамхаанай аймагуудта шалгарна.

Ажалшадай абадаг һарын дунда зэргын салин аймагуудай дунда сасуулан харахада, Зэдын, Ахын, Хориин муниципальна аймагуудта бараг байдалтай байна.

Саашадаа республикымнай Правительство абтаһан тусхай Программын ёһоор социально-экономическа хүгжэлтын дүнгүүдые 2008 онһоо эхилээд, 2017 он хүрэтэр хугасаада һайжаруулха холын хараатай хэмжээнүүдые абанхай.

Эльвира ДАМБАЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.

БАЙДАЛНАЙ БАТА БОЛОhООР ГҮ?

Буряадай гүрэнэй статистикын хорооной мэдээнүүдһээ

ВАРК: МҮНГӨӨР ТЭДХЭЛГЭ - МҮНӨӨДЭРЭЙ ГОЛ ШУХАЛА АСУУДАЛ

Республикын эмхинүүдэй, албан зургаануудай, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, ажаһуугшадта, ветерануудта, залуушуулда ХАНДАЛГА

Хүндэтэ нютагаархид!

Буряад арадай зүгһөө Та бүгэдэндэ хандажа, манай гуйлтые анхархыетнай гуйнаб. Һүүлэй гурбан жэлэй туршада Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёл хүгжөөлгын эблэлдэ түгшүүрилтэй хүндэ байдал тохёолдонхой.

Бусад арадуудай үмэнэ батажалаа харуулхын, Буряад арадай соёлые үлээн сахихын, энээндэ саашадаа мүнгэ һомолхын тула «Буряад арадые дэмжэлгын жаса» байгуулха шухала болоод байна. ВАРК-ын соведэй гэшүүдһээ, ветерануудһаа, эрдэмтэдһээ, муниципальна байгуулгануудай захиргаануудай толгойлогшонорһоо, Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэлые үлээхэ шухала, тиигээд бүгэдэ арадай хүсөөр мүнгөөр тэдхэхэ тухай дурадхалнууд манда нэгэнтэ бэшэ оруулагдаһан байна. Буряад арадта иимэ эблэл ехэ хэрэгтэй. Тэрэниие байлгажа үзэхэ гэжэ манда хандаһан хүнүүд һанамжална. Һүүлэй арбан долоон жэлэй туршада үндэһэн соёлоо, түрэлхи хэлэеэ, ёһо заншалнуудаа хүгжөөхэ, үлээн сахиха, Росси болон Буряад Республикада гүрэнэй үндэһэтэнэй болон соёлой политикые бэелүүлгэдэ туһалха, буряад арадай соёлой үнэтэ баялигуудтай үргэн олониитын түлөөлэгшэдые танилсуулха асуудалнуудые шиидхэлсэдэг ниитын нэгэл иимэ эмхи болоно.

Энэ эблэлэй ашаар гадаадын гүрэнүүдтэ, бусад регионуудта, хото городуудта ажаһуудаг буряад яһатанай түлөөлэгшэдтэй холбоо харилсаан байгуулагдана, соёлой туйлалтануудаар андалдаан үнгэргэгдэнэ. Энээнһээ гадна нэрлэгдэгшэ эблэл спортын талаар үндэһэн зүйлнүүдые хүгжөөлгэдэ туһална, регионууд хоорондын хэмжээндэ спортивна мүрысөөнүүдые, элдэб янзын конкурснуудые, буряад хэлэнэй үдэрые бусад хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэнэ.

Буряад арад зон, үндэһэн эблэлдээ - бүгэдөөрөө туһалая!

Буряад арадай үндэһэн соёлой эблэлдэ үдэр бүри округуудай, аймагуудай, һуралсалай эмхи зургаануудай, тиихэдэ соёлой гуламтануудай ойн баярай хэмжээ ябуулгануудые, элитэ мэдээжэ эрдэмтэдэй, спортсменүүдэй, ветерануудай ойн баярнуудые эмхидхэжэ үнгэргэхэ, тэрэшэлэн буряад тематикаар хүүгэдэй, хүгжэмэй, уран шүлэгүүдэй, түүхын номуудые хэблэлгэдэ туһа хүргэхэ гуйлтатайгаар хүнүүд хандажал байдаг. Энээнһээ гадна мэдээжэ ажал ябуулагшадай дурасхаалай самбарнуудые ажаһуудаг байһан байшан гэрнүүдтэнь үлгэхэ хэрэгтэ мүнгэнэй талаар туһалалгада яһала ехэ мүнгэ зөөри гаргашалагдана.

Эрхүүгэй тойрогто үнгэргэгдэхэ «Алтаргана» гэһэн уласхоорондын фестивальда ВАРК-ын делегациин хабаадахын тула мүнгөөр тэдхэхэ асуудал шиидхэгдээгүй байна. Энэ эблэлэй хүдэлмэрилэгшэд саг үргэлжэ салиншье абадаггүй.

Эдэ бүгэдэнһөө боложо, бусад арадуудай урда аягүй байдалда оронобди. Энэ талаар хэрэг байдал заһахын тула хүдөө тосхон бүхэндэ хүн бүхэнһөө жэлэй нэгэ дахин 30 түхэриг суглуулха эмхидхэхэ хэрэгтэй. һарадаа 3 түхэриг шахуу мүнгэ хүн бүхэн энэ хэрэгтэ үгэхэдөө, ехээр хохидохогүй гэжэ һананаб. Энэ эблэлэй президент байһан би, минии орлогшо ниитын мүнгэ зөөри һалгаана гэжэ гэмнүүлхэгүйн тула салин абангүй хүдэлдэгбди. Та бүгэдэнэй гэр бүлэ бүхэндэ бэлиг талаантай, шадабаритай үхибүүд өөдөө боложо байна. Хэн мэдэхэб, һаяын ерээдүйдэ бэрхэ спортсменүүд, талаан бэлигтэй дуушад, эрдэмтэд гү, али гүрэнэй ажал ябуулагшад болохо байха аалам. Хэрбээ буряад зоной 50 процентньшье һаа, энэ хэрэгтэ мүнгэ оруулбал, 6-7 миллион түхэриг суглархa аргатай байна. Эхэ орондоо, буряад арадтаа дуратай хүнүүд, олзын хэрэг эрхилэгшэд, зуунһаа эхилээд, хэдэн мянган түхэригөөр хандиб оруулха аргатай байха гэжэ найданабди, энээндэ маргаагүйбди. Ревизионно нарин хиналта доро энэ мүнгэ зөөри гаргашалагдаха юм.

Үндэһэн соёл хүгжөөлгэдэ зорюулагдаһан программануудта мүнгэ зөөри һайнаар һомологдодог болоһой гэжэ хүсэгдэнэ, мүнөө дээрээ энэ талаар байдал ехэ тулюур байна. Ниитын эмхи байһан тула бюджедһээ һомологдохо мүнгэ зөөридэ хүртэхэ аргагүй байһамнай ехэл халагламаар.

ВАРК-ын соведэй даалгабаряар
Г.Н.МАНЖУЕВ.

Реквизиты МОД ВАРК:
ОГРН 1060300014170
ИНН 0326039444 КПП 032601001
ОАО АК Байкалбанк г. Улан-Удэ
Расчетный счет
40703810500000000471
Корр.счет 30101810200000000736
БИК 048142736

Лучшие студенческие дипломные проекты 2008 г. в области бурятской фольклористики и литературоведения

(Вручение II общественной премии имени Б.Д. Баяртуева)

23 мая 2008 г. в Бурятском государственном университете состоялось торжественное вручение дипломов выпускникам Национально-гуманитарного института. На нем были подведены итоги межрегионального студенческого конкурса «Лучшая выпускная квалификационная работа 2008 г. в области бурятской фольклористики и литературоведения», посвященного памяти славного сына бурятского народа, нашего современника, известного общественного деятеля, подвижника науки, культуры и образования БАЯРТУЕВА Бата Дугаржаповича.

Конкурс «Лучшая выпускная квалификационная работа в области бурятской фольклористики и литературоведения» впервые был организован в 2007 году. В 2008 году конкурс приобрел статус регионального и проводился в рамках юбилейных мероприятий, посвященных 10-летию кафедры бурятской литературы.

Проведение ежегодного конкурса инициировано учебно-научно-исследовательской лабораторией им. Б.Д. Баяртуева с целью продвижения и распространения активных исследовательских проектов студентов, их положительного опыта, новых авторских идей, поддержки креативных способностей по постановке и разработке актуальных для современной бурятской фольклористики и литературоведения проблем.

Организатор-заявитель конкурса учредил общественную денежную премию им. Б.Д. Баяртуева и специальные авторские именные свидетельства лауреатов. Бессменный информационный партнер всех баяртуевских мероприятий — программа «Мүнгэн сэргэ» ТРК Ариг Ус — предоставил призерам памятные DVD-диски с электронной версией показа моды монголов мира «Торгон зам», одного из самых последних и наиболее социально значимых авторских проектов Б.Д. Баяртуева.

По итогам конкурса лучшей выпускной квалификационной работой в области исследования бурятского фольклора назван дипломный проект Базаржапова Дармы Дамбиевича на тему «Бурятская народная демонология: современные парадигмы бытования», в области бурятской литературы — дипломный проект Дулмаевой Даримы Цырендоржиевны на тему «Семейные циклы бурят в литературных интерпретациях XX века». Оба студента представляют новую когорту выпускников Национально-гуманитарного института.

Исследование Д.Д. Базаржапова аккумулировано в рамках грантовой деятельности кафедры бурятской литературы, связано с ее приоритетным научным направлением по разработке новых и малоизученных в настоящее время отраслей фольклористики. В работе формулируются современные теоретические аспекты исследования народной демонологии, определяются методология и методика ее научного изучения, традиционный и современный состав персонажей бурятской «низшей» мифологии, а также основные парадигмы их взаимодействия с профанным миром живых, в частности, с человеком. Ожидаемым конечным научным результатом данного исследования стало выявление наиболее специфических общих и отличительных особенностей современного бытования народной демонологии в конкретном этнокультурном и природно-географическом пространстве, а также в русле общего развития классической мифологии и традиционного устного народного творчества.

Безусловно, народная демонология как фольклорный феномен сегодня представляет собой одну из наиболее принципиально важных научных проблем и требует самого неотложного решения. В фольклористическом плане актуальность данной проблемы заключается, прежде всего, в необходимости разработки единой методики изучения демонологического панптикума как явления, несомненно, архаического и в то же время классического (традиционного) и современного. Одним словом, полевая фольклористика сегодня крайне остро нуждается в разработке унифицированной схемы-модели научного собирания, описания, паспортизации, систематизации и классификации персонажного состава «низшей» мифологии с учетом всего существующего многообразия локальных/региональных разновидностей народной веры и суеверия, самих примет и предрассудков о нечистой силе. В этом дискурсе заявленная Д.Д. Базаржаповым авторская методология и методика изучения народной демонологии, обусловленная сложностью самого феномена, заслуживает не только одобрения, но и уважения. В целом такого рода изыскания, без всякого сомнения, могут стать серьезной заявкой на дальнейшее фундаментальное исследование «низшей» мифологии, ее традиционных и современных проявлений, общих закономерностей и специфических признаков, характеризующих разные локальные этнические и этнотерриториальные традиции нашего народа. И именно такие смелые подвижнические проекты, в конечном счете, когда-то все-таки дадут нам возможность хоть в какой-то мере реконструировать всю бурятскую и прабурятскую (а в более отдаленной перспективе — и пратюркскую и прамонгольскую) демонологическую систему.

Выбор темы второй дипломной работы обусловлен разработкой и постановкой в современной литературоведческой науке проблем этнофилологического подхода исследования текстов, выявления феноменообразующих парадигм бурятской литературы и литературоведения. Такая концептуальная позиция позволила Д.Ц. Дулмаевой обозначить не только основные этнокультурные константы национальной художественной литературы XX в., но и удачно расширить само предметное поле исследования, т.е. вполне логично перейти в затекстовое пространство, на решение проблем, связанных непосредственно с традиционной бурятской семьей. Именно жизненный цикл бурятской семьи, «прочитанный» и воспринятый Д.Ц. Дулмаевой как некий предтекст, «великий интертекст», связывает ее дипломный проект с планом работы учебно- и научно-исследовательской лаборатории им. Б.Д. Баяртуева, с дальнейшей реализацией научных и общественных инициатив Бата Дугаржаповича, в частности, основных положений задуманного им когда-то долгосрочного проекта «Микромир бурятской семьи и макромир циркумбайкальского региона».

Принято считать, что жизненный цикл семьи представляет собой движение семейного сообщества и его последовательные трансформации в определенном порядке. В его составе выделяются свадебный, родильный и похоронный циклы, обрядовые комплексы которых и регламентируют смену порядков в семейной жизни. В этом случае структурным инвариантом этих комплексов могут выступать известные обряды перехода. Однако в действительности современная семья многолика, весьма неоднородна, а структуры и процессы очень многообразны. Она сегодня представляет собой целый микрокосмос самых разных семейных форм, видов, типов, связей, взаимоотношений, поведений, событий и т.д. И изучать ее нужно самыми разными способами, в т.ч. и посредством художественной литературы, в которой семейные циклы давно стали неким константным проявлением ее этнопоэтического своеобразия.

Изображение семейных циклов бурят во всем многообразии их линий и траекторий движения, а также со всеми существующими обрядовыми комплексами давно стало неотъемлемой частью авторского замысла. Почти каждый большой художник, включая Х. Намсараева, Ц. Дона и др. представителей первой и потому самой славной плеяды бурятских писателей, так или иначе, пытался зафиксировать жизненные циклы и подциклы, тем самым сохранить, закрепить их в художественном слове. Именно это Д.Ц. Дулмаевой и удалось уловить, осмыслить и удачно подать в своей работе. И так как художественное освоение семейных циклов есть явление развивающееся, сопряженное общенародным и индивидуальным авторским видением и пониманием, то такого рода научные изыскания начинающих исследователей наверняка найдут свое достойное продолжение, а в широком социальном плане — свое не менее достойное применение.

Лаборатория им. Б.Д. Баяртуева благодарит студентов, участвовавших в конкурсе «Лучшая выпускная квалификационная работа 2008 г. в области бурятской фольклористики и литературоведения», призывает всех активнее участвовать в разработке новых научных проблем и в поиске их оптимальных (альтернативных, нетрадиционных, нестандартных) «арт»-решений.

Напоминаем всем, что кафедра бурятской литературы совместно с лабораторией им. Б.Д. Баяртуева до 9 сентября 2008 г. принимают авторские работы на международный конкурс «Лучшая студенческая научно-исследовательская и научно-инновационная работа 2008 г. в области современного бурятоведения». С условиями данного конкурса можно ознакомиться на сайте Бурятского государственного университета.

Булат БАДМАЕВ,
кандидат филологических наук, доцент БГУ.

НА СНИМКЕ: победители дипломных проектов Дарма Базаржапов, Дарима Дулмаева.

15 июня - День медицинского работника

ЗЕМНОЙ ПОКЛОН ВАМ, ЛЮДИ В БЕЛЫХ ХАЛАТАХ

В.А.Тарнуев

В республиканском госпитале для ветеранов ВОВ и тружеников тыла ежегодно проходит стационарное лечение 3200 ветеранов. Госпиталь имеет пульмонологическое, неврологическое, хирургическое, терапевтическое отделения и отделение реабилитации с сауной и бассейном. В 2007 году прошли лечение 3205 человек. В поликлиниках госпиталя постоянно наблюдается около 4 тысячи ветеранов.

Я хотел сегодня рассказать о В.А.Тарнуеве - одном из организаторов Республиканского клинического госпиталя ветеранов, заслуженном враче Российской Федерации и Республики Бурятия, кандидате медицинских наук. Из биографии В.А.Тарнуева: с 1970 г. по 1974 г. работал участковым врачом в больнице №3 (ОК КПСС и Совмина); с1974-1976 гг прошёл клиническую ординатуру во 2-м Московском мединституте им. Пирогова; с 1977-1980 гг работал в Алжирской Народно-Демократической Республике; с 1980 г. - заведующий стационарным отделением больницы №3. В 1990 г больница переименована в госпиталь.

С 1986 по 2002 г. 16 лет проработал главным врачом госпиталя ветеранов войн. По инициативе В.А.Тарнуева было начато строительство пристроя и завершено в 1999 году. И также воздвигнут 3-й этаж над старым 2-этажным корпусом. Были организованы подсобное хозяйство (свиней 70-80 голов, КРС - 30 голов, и т.д.), пчелопасека. В 1990г были открыты 2 кафедры Иркутского ГИДУВ - терапии и рефлексотерапии, где проходят курсы усовершенствования врачи республики.

Активная деятельность Владимира Абогоевича высоко оценена: в 2001-м он был награжден орденом Почета. Также стал лауреатом международной премии имени Т.И. Ерогвского по медицинской геронтологии. В 2007 г. уважаемый ветеран медицинского труда награжден Знаком Почета «Почетный ветеран России». В 1995 г. в соавторстве с Г.П.Намсараевой издана книга «Кровопускание в традиционной медицине», для чего они изучили материалы 123 авторов.

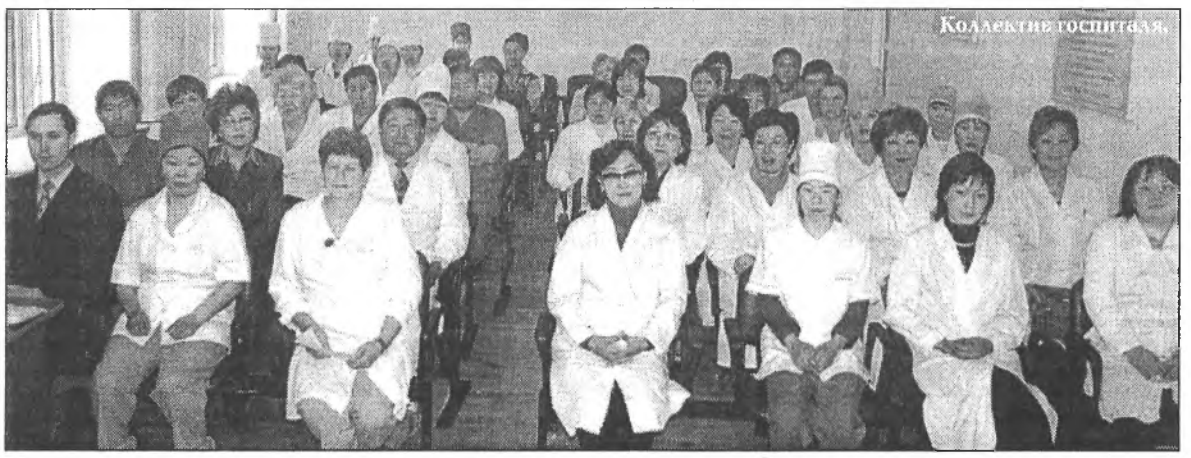
Коллектив госпиталя.

Он является участником 2-го Всемирного конгресса по тибетской медицине в г. Вашингтоне (США).

С 2002 года главным врачом работает Сергей Владимирович Дроздов - заслуженный врач Бурятии и России. Он активно развивает все добрые дела для блага ветеранов. За последние годы капитально произведен евроремонт госпиталя. Сергей Владимирович пользуется большим авторитетом и уважением в коллективе.

С.Ц.Будаева

Я, как ветеран, инвалид, периодически прохожу стационарное хорошее лечение. Хочу выразить благодарность коллективу 2-го терапевтического отделения по ул.Столбовой, 64. Оно открыто в 1996 году. Заведующей отделением работает Светлана Цыденовна Будаева, заслуженный врач РБ. Врачи-терапевты Светлана Дамдиновна Санжиева, Арюна Базаровна, иглотерапевт Клара Максимовна Ешеева, ст.медсестра Анна Валентиновна. Этот коллектив, все медсестры исключительно внимательно относятся к нам, больным. Врачи Светлана Цыденовна, Светлана Дамдиновна и Арюна Базаровна внимательны и терпеливы. Мы ведь плохо слышим и видим. Нам назначают лечение после тщательного обследования и анализов. Медсестры Ольга Валерьевна, Надежда Ивановна, Наталья Ивановна, Галина Дабаевна, Татьяна Ивановна очень внимательные и заботливые, тщательно проводят процедуры.

Коллектив терапевтического отделения.

Хозяйственно-технический персонал, возглавляемый Верой Петровной, всегда поддерживает чистоту и порядок. Хорошо готовят обеды и ужины.

О их работе много хороших слов и пожеланий написано в книге отзывов. Предлагаем один из них:

«Уважаемый коллектив госпиталя! От всей души благодарны вам за ваше чуткое обслуживание, медпомощь, внимание к нам, ветеранам тыла. Всегда и вовремя приходят на помощь, всегда чисто, уютно и порядок. Они относятся к нам вежливо, приветливо. Желаем Вам всем семейного благополучия, счастья, здоровья. Земной поклон медперсоналу от нас всех.

С уважением, Дашибалданова Дулма Сосоровна, ветераны тыла Михайлова Евдокия Агафоновна, Евдокия Дамбиевна».

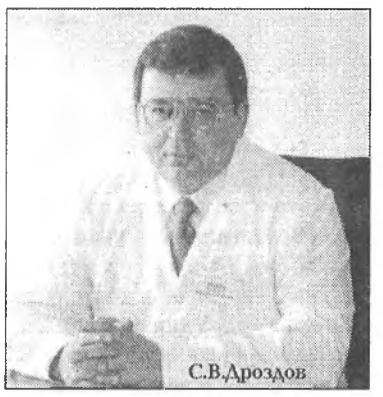
С.В.Дроздов

Также приведем в пример благодарность славным медицинским, техническим работникам и работникам пищеблока второго терапевтического отделения госпиталя для ветеранов ВОВ и тыла от ветеранов, прошедших курс лечения в феврале 2008г.

«Уважаемая Светлана Цыденовна! Выражаем сердечную благодарность за добросовестное отношение, хорошее лечение и качественное (вкусное) питание. Нас окружали добрые сердца и преданные своему делу медицинские работники, а главное, их честное отношение (духовное) к пожилым людям, которые ежечасно хотят восстановления своего здоровья. Курс лечения проходил профессионально, в прекрасно оборудованных, современных помещениях с применением новейших лечебно-медицинских аппаратур. Четкая работа всего коллектива по созданию уюта, чистоты, порядка и эффективное лечение, безусловно, восстанавливают здоровье нам, пожилым.

Желаем всему коллективу госпиталя дальнейших успехов в вашем нелегком - ратном труде, доброго здоровья, благополучия в семейной и личной жизни

С пожеланиями ветераны ВОВ и тыла: Ангархаев Константин Трофимович, Бадмаев Владимир Бальжинимаевич, Закаменных Николай Басильевич, Зобин Анатолий Семёнович, Холхоев Ширип Цыренович, Хамгушкеев Павел Иванович, Сумбаев Александр Петрович, Фёдоров Алексей Алтаевич, Эрдынеевы Дондит Найданович и Бальжит Бампиловна.

Я сейчас вспомнил чьи-то слова благодарности к медикам, пишу по памяти:

«Люди в белых халатах отнимают от смерти слепой. Люди в белых халатах, земной поклон Вам. Люди в белых халатах, удачи Вам во всём. Люди в белых халатах, здоровья Вам и счастья!

Искренне, с глубоким уважением поздравляю Вас с Днем медицинского работника!

ИЗЛЕЧЕНИЕ ОПУХОЛЕЙ БЕЗ НОЖА - ЛАЗЕРОМ!

О том, чтобы вылечивать недуг без скальпеля хирурга, давно мечтают не только сами больные, но и медработники.

Похоже, что здесь отечественная медицина сделала качественный скачок вперед. Хирург-уролог Республиканского клинического госпиталя для ветеранов войн Тугутов Аюр Сергеевич в присутствии в операционной директора института медицинской физики г.Владивостока профессора Чудновского Владимира Михайловича и группы врачей республиканских медицинских учреждений провел операцию быстро, бескровно, безболезненно и эффективно, через мочеиспускательный канал удалил опухоль мочевого пузыря, не вскрывая брюшную полость, не разрезая кожу, не повреждая слизистые. **Такая операция проведена в Бурятии впервые.**

- В Республиканском клиническом госпитале для ветеранов войн в настоящее время активно занимаются над укреплением материальной базы и внедрением новейшей технологии в лечение больных, - сказал главный врач госпиталя Сергей Владимирович Дроздов. - В дальнейшем мы намерены внедрять лечение лазером в гинекологической, неврологической и дерматологической практике.

Борис ДОРЖИЕВ,
ветеран тыла,
заслуженный работник торговли РБ, «Отличник советской торговли РСФСР».

Хүүгэдэй зунай амаралта

ХААНА, ХЭДЫТЭБ?

Хотын элүүржүүлгын хүүгэдэй амаралгын газарнууд июниин 15-да үүдэнүүдээ нээхэ. Энэ жэл арбан нэгэн лагерьнууд Улаан-Удын үхибүүдые угтан абаха аргатай. Тус газарнуудта дүрбэ мянган зургаан зуун хүүгэд амарха юм. Путёвконуудай сэн ондо ондоо.

Жэшээлбэл, «Огонёк», «Берёзка», «Рассвет» гэжэ лагерьнуудай путёвко 6580 түхэригэй. «Старт» лагерьта үхибүүгээ амаруулха хүсэлэнтэй эхэ эсэгэнэр 6455 түхэриг түлэхэ болоно. «Найдал» гэжэ лагерьта амаралга 7257 түхэригэй, «Юнтур» - 6530 түхэригэй. «Байгалай долгинууд» гэжэ Кабанскын аймагай Байгал шадархи лагерьта хүүгэдээ амаруулха дуратайшуул 7590 түхэриг гаргашалха болоно. Бюджетнэ предприятинуудта ажалладаг хүдэлмэрилэгшэд путёвко мииитээр абаха аргатай.

Энээн тухай Улаан-Удын һуралсалай талаар хороон хонходожо мэдэхэдэ болоно. «Халуун утаһаар» 21-21-61 хонходогты.

ГҮЙХЭДЭ, НААДАХАДА ГОЁ ДАА!

Эржена гэжэ басаган һаяхан хотын 54-дэхи һургуулиин хоёрдохи класс дүүргэбэ. Тэрэ һургуулиингаа хүүгэдэй элүүржүүлгын талмайда үдэрөө үнгэргэнэ. Хүүгэдээр хамта автобусто һуужа, хотын кинотеатр, театрнуудые ошожо, зүжэгүүдые хараһандаа баяртай.

Тиин амаралтын үдэртэ нагаса эжытээ, нагаса абгайтаяа, дүү хүбүүнтэеэ хотын парк ошожо, карусельдэ һуужа наадаха. «Батудта дээгүүр һүрэхэдэ эгээл зохид», - гэжэ басаган һанамжаяа хэлэнэ. Нёдондо жэл Эржена Загарайн аймагай «Рассвет» гэжэ лагерьта амаржа, олон нүхэдтэй болоо.

- Үглөөгүүр бүхэн бидэ эртүүр бодожо, бэе махабадаа һорижо, бүхэли үдэрөө һонирхолтой наада наадажа, сагаа ябуулдаг байгаабди. Үдэшэ бүри дискотекэ болодог байгаа. Бидэ, багашуул, баһа хатарха эрхэтэй байгаабди. Гурим сахидаггүй муу ябадалтанда тиимэ эрхэ үгтэдэггүй байгаа. Зунай саг гоё даа! Гүйхэ, наадаха саг дүүрэн!- гэжэ Эржена хэлэнэ.

АШАТАЙ БАЙГ ЛЭ, ЗУЛГЫ ХАҺАМНАЙ

Нажарай халуун сагта ямараар амаржа байһанаа хүүгэд хөөрэнэ. Тэдэ бултадаа хотын 54-дэхи һургуулиин хүүгэдэй элүүржүүлгын үдэрэй лагерьта амарна.

Намсалма Батуева, 10 наһатай:

- Исток һуурин газарай 54-дэхи һургуулида һуранаб. Энэ жэл 3-дахи класс дүүргээб. Хүүгэдэй талмайда ябажа байхада, үдэр түргөөр, һонирхолтойгоор үнгэрнэ. Волейбол болон спортивна наадануудта дуратайб. Тиин номшье уншаха сүлөө саг намда байха. Манай бүлэдэ хоёр үхибүүд. Минии аха баһа энэ һургуулида һурадаг юм. Хүүгэдэй талмайн дүүрэһэнэй удаа Зэдын аймагай Инзагата тосхондо ажаһуудаг хүгшэн эжыдээ ошожо амархаб.

Бүхэли зунаараа хүдөөдэ байжа амарха хүсэлэнтэйб. Инзагата тосхондо олон нүхэдтэйб. Бултадаа суг хамта боложо, велосипедээр урилдаа хэдэг заншалтайбди. Уһанда орохо, тамарха нютагтам арга үгы. Тиин бидэ, үхибүүд, бултадаа сугларжа, ой ошожо, жэмэс түүхэ аргатайбди. Хүгшэн эжыдээшье гэртэхи, газаахи ажалдань туһа хүргэхэ болоноб. Амһарта ходо угаадагби.

Хүгшэн эжыдээ зундаа түрэлэй үхибүүд сугларнабди. Чингис, Аюр, Элина гурбан ерэхэ ёһотой. Тиин август һарада Байгал далай эжы абатаяа ошохобди. Энэ жэл түрүүшынхиеэ Байгал далай ошожо харахаб. Байгал далай һайхан уһатай, дулаан юм гэжэ хүнһөө дуулаа һэм. Мүнөө хүүгэдэй талмай дээрэ амаржа байхада, һонирхолтойгоор саг үнгэрнэ.

Нарана Балданова, 7 наһатай:

- Нэгэдэхи класс дүүргээд байнаб. Зундаа Түнхэнэй аймагта ажаһуудаг нагаса абгайда айлшалан ошохоб. Гэр бүлөөрөө Байгал, Аршаан дээрэ амарха хүсэлэнтэйб. Зундаа велосипедээр гүйлгэхэдэ, ехэ һонин байдаг. Үшөө телевизор хараха дуратайб, хүүхэлдэйгээр наададагби.

Булат Тудупов, 10 наһатай:

- Минии эгээл дуратай наадан - футбол. Тамарха, шунгаха дуратайб. Энэ зунаараа футбол наадажа, тамаржа садаха юм бэшэ гүб даа. Загарайн аймагта оршодог «Хуһахан» гэжэ хүүгэдэй элүүржүүлгын лагерьта амарха хүсэлэнтэйб.

Ивалга, Хурамхаанда түрэлдөө айлшалхаб. Жэл бүри Хурамхаанай Алла нютаг ошодогби. Тэндэ манай түрэл ажаһуугша юм. Хүүгэдэй талмай дээрэ саг түргэн ябана. Бидэ Буряадай драмын театр ошообди, тиин үшөө кино харахаяа ошохобди.

Тыхеева Сэндэма:

- Зундаа амархаб, ном уншахаб, наадахаб. Хурамхаан нютагта амархаб. Алла нютагта нагаса абгаймнай ажаһуудаг юм. Хүүгэдэй талмайда ябахадаа, үхибүүдээр суг хамта «Үльгэр» театр ошожо ерээбди. Үшөө байгаалиин музейн зүжэг хараабди.

Будаев Владик, 7 наһатай:

- Газаагуур үхибүүдээр наадаха дуратайб. Энэ зундаа хүгшэн эжытээ хамта Түнхэнэй аймагай Аршаанда амархабди. Тамаржа, шунгажа сэнгэхэб.

Эрдынеева Туяна, 7-дохи классай һурагша:

- Нёдондо жэл һургуулиингаа хүүгэдэй талмайда амарааб. Эндэ хүхюутэй, зугаатай. Волейбол наададагби. Хатарха ехэ дуратайб. Ном уншаха саг олодогби. Телевизорээр һонин киношье харахада болоно. Байгал далайда амарһан байнаб.

«Истоки» гэжэ хүүгэдэй элүүржүүлгын талмайн хүтэлбэрилэгшэ **Валентина Цыреновна Борбоева** ажал тухайгаа хөөрэнэ:

- Майн 29-һээ эхилээд, июниин 19 хүрэтэр манай хүүгэдэй талмай ажалаа ябуулна. Лагерьтамнай хамтадаа 113 үхибүүд. Эндэ 7 наһанһаа эхилээд, 14-тэй болотороо үхибүүд ябаха аргатай. Һургуулидамнай видеостуди бии. Хаһын дүүрэхэдэ, үхибүүд өөһэд тухайгаа фильм хараха. Лагерьта эмшэн, хүгжэмэй хүтэлбэрилэгшэ бии. Үхибүүдтэ массаж, элүүржүүлгэ хэгдэнэ.

Эржена Владимировна Дышенова, «Эдир ороноо шэнжэлэгшэд» гэжэ бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ иигэжэ хэлэнэ:

- Манай лагерь арбан найман үдэр хүдэлхэ. Үхибүүднай табан отряд боложо хубааранхай. «Витаминки» отрядай үхибүүд хоолой хотын үбшэнһөө һэргылэгдэнэ. «Эдир хизаар ороноо шэнжэлэгшэд» Буряад оронойнгоо элдэб һонин юумые шэнжэлнэ. Эдир оршуулагшад «Лингва» гэжэ отрядта сугларанхай. «Конопушки» гэжэ бүлгэмэй үхибүүд уран гартай, шабаһаар элдэб зөөри, сувенирнүүдые хэнэ. Экологическа ажал хүдэлмэри «Найдал» гэжэ отрядай үхибүүд ябуулна. Хүүгэдэй талмайн программа һургуулиин «Мүнгэн сэргэ» гэжэ түлэбһөө үндэһэлнэ. Үхибүүднай лагерьтаа дуратайгаар ябадаг, хүсэ шадалтай болохо, зориг абаха гэжэ найдагдана.

Гурбан долоон хоногой туршада эндэхи үхибүүд кинотеатр, театр болон музей ошохоһоо гадна, элдэб һонирхолтой мүрысөөнүүдтэ хабаадажа, талаан бэлигээ хурсадхана.

«Арадай артист», «Экологическа десант», «Шатарай мүрысөөн», «Нептунай үдэр», зурагуудай һайндэр гэхэ мэтэ олон хэмжээ ябуулганууде 54-дэхи һургуулиин бэлигтэй, бэрхэ багшанар үнгэргэнэ.

Янжама ЖАПОВА бэлдэбэ.

Авторай фото.

ЖДЁТ ГОСТЕЙ ПОЭТИЧЕСКИЙ САД КАМНЕЙ

Навстречу республиканской научно-практической конференции «Нимбуевские чтения», посвящённой 60-летию со дня рождения поэта Намжила Нимбуева /11-12 июня 2008 г. с. Усть-Эгита, Еравна/

Магическая сила стихов Намжила сильна, ощутима в воспетой им родной Еравне и размахнула свои крылья по всей республике и за её пределами.

О том, что в Еравне почитают поэзию,убедительно показали конкурсы «Нимбуевские чтения», прошедшие в рамках 1-го и 2-го молодёжного фестиваля Еравны в 2003 /с.Усть-Эгита/ и 2005 /с.Сосново-Озерское/ годах. Конкурсы прошли на очень высоком уровне. Ведь на такой земле, Еравне, которую воспели Нимбуевы, отец и сын, должны рождаться не только поэты, но и чтецы.

К 60-летию со дня рождения поэта запланированы творческо-художественные туры и мероприятия:

1. Завершение цикла работ по поэтическому саду камней на границе Еравнинского района. Презентация сада.
2. Открытие музея - усадьбы в с.Эгита.
3. Сбор материала для публикации брошюры «Воспоминания о Намжиле Нимбуеве».
4. Проведение в библиотеках, общеобразовательных школах торжественных мероприятий, открытых уроков и поэтических часов, посвящённых творчеству поэта.
5. Организация экскурсии школьников, студентов и иностранных гостей по туристскому маршруту «По нимбуевским местам». На прошедшей неделе по завершению сада поэзии привезены и установлены заветные камни со стихами Цокто Номтоева, Кима Цыденова, Бата Цырендылыкова, Санжи Банзаракцаева и Цыренжап Бадмаева.

Курирует данные проекты координаторы Любовь Ширабовна Нимбуева и Жанна Чимитовна Дымчикова. Посадкой саженцев и кустарников заняты старшеклассники нашей Усть-Эгитуйской средней школы. В ближайшем будущем сад поэзии станет одним из новых достопримечательностей в Еравне. Люди будут приезжать, чтобы почитать высеченные на камнях стихи, полюбоваться цветением деревьев. Камни не нарушат гармонию природы и ненавязчиво напомнят о творчестве именитых поэтов.

На Нимбуевских чтениях (2005г) Гран-при конкурса завоевал ученик 9-го класса Батор Митыпов, прочитавший «Разговор с веком» Намжила Нимбуева и «Маракта» Шираба Нимбуева. Ученик 10-го класса Норбо Нимаев стал дипломантом республиканского конкурса «Чудесный клад Бурятии» /декабрь 2005 г/, прочитав своё стихотворение «Эхо памяти», посвященное памяти Намжила Нимбуева.

Вошли в традицию выезды к заветным камням почтенных поэтов. Был большим праздником, когда школа встречала участников 1-го республиканского фестиваля СМИ на Маракте у заветных камней Нимбуевых /июль,2005г/ во главе с Валерием Треногиным, председателем Союза журналистов Бурятии.

Очень символично бывает ежегодное посещение сада поэзии на 9-е мая, к концу учебного года, редколлегией нашей школьной газеты «Һолонго» («Радуга»). Я как селькор и руководитель кружка юнкоров довольна выступлениями моих подопечных, желаю им успехов на этом интересном, нелегком журналистском поприще. На театрализованное представление в день праздника приглашают любителей поэзии в местности Маракта «По легендам долины Маракта (режиссёр Виктор Костригин), ждёт увлекательная экскурсия «По нимбуевским местам». Организуется продажа сборника стихов Намжила Нимбуева. Земляки - еравнинцы оказывают посильное участие в завершении проекта, оказывая спонсорскую помощь.

П.ЭРДЫНЕЕВА, селькор.

с.Усть-Эгита, Еравна.

7
Сагай сүүрэн
№23 (581)
Буряад үнэн
Дүхэриг
12.06.2008
№66 (21609)

«Правда Бурятии» газетын 90 жэлэй ойдо

АРАДАЙ ТҮҮХЭ ТҮҮРЭЭН БЭШЭГШЭ

Дурсалга

БУРЯАД ОРОНОЙ эгээл үнинэй сонин болохо «Правда Бурятии» газетын 90 жэлэй ой гүйсэжэ байна. Тэрэ граждан дайн болон хариин хархис хүсэнүүдэй бүлимтархы ябуулгануудай эхилhэн үрөөтэ 1918 оной зун хэблэгдэн гаража захалhан түүхэтэй. Энэ газетэ орёо хүшэршье hаа, тон hонирхолтой, удха түгэлдэр зам гаталжа, бүмбэрсэг дэлхэйн эрдэни зэндэмэни гэжэ алдаршаhан Байгал далай шадар оршодог Буряад ороной эгээл мэргэжэл түгэс, гүнзэгы удхатай, уншасатай hонин, нэрэ хүндэ ехэтэй сонинуудай нэгэниинь болонхой.

90 жэл хадаа ажабайдалай ехэ дүйдүршэл олгодог, hуудал байдалай hургаал зааадаг үндэр наhан ха юм даа. Аихаатар орёо хүшэр политическэ, экономическа байдалда жэл бүхэнэйнь үнгэрhэн байхада, үрэ дүнгүүдынь бүришье үнэтэй сэнтэй байдаг лэ.

Үнгэрhэн жэлнүүдтэ «Правда Бурятии» газетэ манай хотын, манай республикын, манай ороной, бүхы дэлхэйн хуби заяантай таhаршагүй холбоотой ута зам гаталжа, олон мянган уншагшадай ухаан бодол эзэлжэ, зүрхэ сэдьхэл буляажа шадаа. Хүшэр хүндэ зам гаталхадаа, унаха, бодохо саг гараал бэзэ. Тиигэбэшье hүүлэй үедэ Улаан-Үдэ хотын мэритэй нягта харилсаа холбоо тогтоожо, республикынгаа яhала тогтууритай hайнаар хүгжэжэ байhан, уншасатай, хүндэ ямбатай сонин боложо, бата найдамтай алхасаар ойн баяраа уттажа байна. Энэ хадаа газетын бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй эбтэй эетэй, зориhондоо хүрэмэ ажалай үрэ дүн гээшэ. Бодото байдалые үнэн зүбөөр харуулалга, тэнсүүлэн шүүжэ үзэлгэ, мүнөөдэрэй эгээл шухала асуудалые тобойлгожо гаргалга хадаа тус сониной нюур шарай, толи гэрэл болоно бшуу.

Хододоо түрүү зэргэдэ ябаха гээшэ айхабтар орёо, хүндэ хүшэр хэрэг юм. Имагтал үндэр мэргэжэлтэй, ниигэмдэ тохёолдоhон бүхы түбэ. Эрхэшээлнүүдые гүнзэгы hайнаар ойлгодог лэ хүнүүд Россие hэргээн шэнэдхэхэ талаар олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй үүргэ, уялгые зүбөөр сэгнэхэ, ерээдүйе хаймадан хаража шадаха, ехэ харюусалга бэе дээрээ даажа абаха аргатай байдаг гээшэ. Энэ коллектив эдэ бүхы шэнжэ шанарнуудтай юм.

МАНАЙ БУРЯАД ОРОНДО хүдөө ажахые хамтаруулгада, промышленна үйлэдбэриие индустрижүүлгэдэ, Эсэгын дайнда совет арад, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй фашис этэгээдүүдые hамна бута сохижо, илалта туйлалгада, hандаргагдаhан арадай аймгыгаа ороноймнай ажалшадай дайнай hүүлээр hэргээн бодхоолгодо, саашадаа ороноо социалис хүгжэлтын замаар дабшуулгада, мүн бусад асари ехэ барилганууда, литература, соёл ба искусствая хүгжөөлгэдэ, тэрэшэлэн элдэб ажал хэрэгүүдтэ «Правда Бурятии» газетэ горитой үүргэ дүүргэhэн байна. Эндэ урган хүмүүжэhэн олохон хүнүүд хожом хойшодоо партийна хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд, уран зохёолшод болоhон алдартай.

Би 1958 оной декабриин 8-да «Бурят-Монгольский комсомолец» газетын редакцида хүдэлхэеэ ороходоо, КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй ба Министрнүүдэй Соведэй органууд болохо «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетэнүүдэй редакцинуудай корреспондентнүүдые таниха, мэдэхэ болоо hэм.

«Молодежко» хадаа залуу мэргэжэлтэдые hурган бэлдэлгын гуламта болодог байгаа. Минии хүдэлжэ эхилхэдэ, залуушуулай газетын редактор байhан Иван Ожигов, харюусалгата секретарь Павел Натаев, таhагуудые даагшад Юрий Сухарев, Леонид Левченко, Москвагай, Ленинградай, Ураалай, Алма-Атын, Эрхүүгэй университедүүдые, Буряадай багшанарай институтгдүүргэhэн Евгений Голубев, Анатолий Субботин, Геннадий Болдогоев, Юрий Игумнов, Анатолий Куклин, Ким Баторов, Эдуард Буерачный, Сергей Бухаев болон бусад ажалдаа мэргэжэжэ, далияа ургажа дэгжэхэдээ, партийна газетэдэ - «Правда Бурятии» сониндо хүдэлхэеэ ородог бэлэй. Эдэмнай бултадаа газетын бүхы жанрнуудые шудалhан зон hааб даа. Тиимэhээ партийна газетын ямаршье таhагта амжалтатай hайнаар хүдэлhэн байха. Мүнөө эдэнэй олонхинь бурхандаа мордонхой. Тезд юртэмсын жама ёhон иимэл ха юм даа. Угайдхадаа, бүхэдэлхэйн статистикын баримта мэдээнүүдэй ёhоор, журналистнууд шахтёрнуудай удаа эгээл богони наhа наhалдаг байна.

Журналистын зүhэм хилээмэн тиимэ бэлэхэнээр олдодоггүй гээшэ. Бидэнэй, газетэдэ хүдэлэгшэдэй, олонхид энэ юрын юумэ бэе дээрээ үзэhэн аабзабди даа. Ушар иимэhээ энээн тухай дуун соошье хэлэгдэдэг байха: «Газетэдэ хэдэхэн мүрнүүдые толилуулхын тула гурбан сүүдхэ унтангүй ябаха ушар гарадаг лэ».

Журналистын замда гараhаар 50 жэлэй хугасаа соо би «Правда Бурятии» газетын яhала олон редакторнуудые мэдэхэ байнаб. Жараад онуудай эхиндэ И.М. Стегачев редактор байдаг hэн. Тэрэ, дээрэмнай гараа табиха баатай болоогшо hэн. Уданшьегүй И.М. Стегачев партийн ЦК-гай шиидхэбэреэр Архангельска можын областной газетын редакторраар эльгээгдээ бэлэй.

ТЭРЭЭНhЭЭ ХОЙШО Ц.О.Очиров, П.В.Кондрашов, И.К. Щекотов, В.А.Сергеев, И.В.Казанцев, Н.А.Дегтярев, Л.Т.Левченко, А.А.Праведников, А.А.Субботин, А.Р.Базархандаев, Н.А.Морозова, С.Б.Рабдано, М.А.Степанова гэгшэд редакторнуудаар хүдэлhэн байгаа. 1963-1967 онуудта «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» гэжэ республиканска хоёр редакци ниилэжэ, нэгэдэмэл редакци болгогдоо hэн. Обкомой бюрогой гэшүүн Цырен Очирович Очиров ахамад редакторраар хүдэлhэн юм. Дайнда хабаадагша, түүхын эрдэмэй кандидат, Сэлэнгэ нютагта тоонтотой Цырен Очирович зоной тала харадаг, туhалдаг редактор байhан, олон хүдэлмэрилэгшэдтөө гэр байра абажа үгэhэн ёhоор лэ ударидагша байhан юм даа гэжэ мүнөөшье болотор хөөрэлдэдэг. Тэрэ хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, 1969 ондо наhа барахан байгаа. Мүнөө Ага нютагhаа гарбалтай Анатолий Ринчинович Базархандаев республикынгаа ниитынполитическэ үнинэй газетын ахамад редакторраар хоёрдохёо дэбжүүлэгдээд, дэлгүүрэй харилсаанай «долгиндо» абтажа, хүшэр хүндэ байдалда оро hон сонинии хүлдээрэнь гаргажа байнхай. Улаан-Үдэ хотын мэритэй харилсаа тогтоогоод, хэлсээ баталhан энэ сонин 18700 уншагшадтай болоод, баярта ойдоо бэлдэжэ байна. Тиихэдээ энэ газетын хүдэлмэрилэгшэд үндэр hаhатайшуулда - дайнай болон ара талын ажалай ветерануудта, ургажа ябаhан залуу үетэндэ гол анхаралаа хандуулжа байдагынь hайшаалтай.

Э.И.Сосновская, Е.И.Пронин, П.Л.Натаев, С.Н.Селивра, Д.Г.Санжиев, Э.Д.Дагбаев - редакторай орлогшонороор; В.П.Власова, П.М. Петрова, В.А.Озеров, А.П.Климов, В.А.Матвиевский - харюусалгата секретарьнуудаар; Т.П.Башкуев, В.У. Алёшина, А.С.Коротаева, А.Г.Субботин, В.В.Островский, А.П.Климов, Р.М.Макальская, Ч.Д.Гомбоин, В.С. Харахинов, В.Б.Бадмаев, Т.Б.Бальбурова, С.Н.Бутырина, Т.Т.Усольцева, Р.А.Гаязов, К.М.Баторов болон бусад - таhагуудые даагшадаар; Г.И.Болдогоев, Ю.С.Сухарев, И.Н.Ожигов, Ю.М.Коркин, Э.И.Буерачный - харюусалгата секретариин орлогшонороор; Д.Д.Дамбаев, Д.Д.Гармаев - уран зураашадаар; А.И.Истомин, Ф.Ф.Сорокин, С.Ц.Цыдыпов, Ц.Б.Цыренжапов, Н.Н.Ефимов, В.А.Матвиевский фотокорреспондентнүүдээр хүдэлhэн байна. Эдэнэй дундаhаа Алексей Истомин, Цыбен Цыренжапов, Владимир Матвиевский ТАСС-ай фотокорреспондентнүүдээр ажаллаhан габьяатай. Артур Рыжков, Михаил Хензыхенов, Любовь Цыбикова, Александр Ефремов, Виктор Крылов, Леонид Синегрибов болон олон хүнүүд корреспондентнүүдээр ажаллаhан юм.

Виктор Озеров, Иван Ожигов, Юрий Сухарев гэгшэд секретариадта хүдэлхэдөө, элдэб үнгын шэрээр ямар гоёор макет табидаг гээшэ hэм! Секретариадта оро hон материалнуудые линотиписткэнүүд набор хэхэ. Эдэ македүүдынь түрүүлэн выпускающинар Цымжит Цыдыпов, Петр Казаринов, Олег Березков, Николай Хамуев гэгшэдтэ орожо, бүхы юумэниинь тааруу зохидоор табигдаад, типографи эльгээгдэдэг байгаа. Верстальщигууд Тамара Бекетова, Мария Соседенко, Софья Дашиева гэгшэд хуудаhануудые тааруулан хабсаржа, полосануудболгожо гаргадаг hэн.

«Правда Бурятии» газетын мэдээсэлэй таhагые даагшад Валерий Харахинов, Валерий Бадмаев, Светлана Бутырина гэгшэдтэй нягта харилсаатай байhан дээрэhээ спортын тобшо мэдээсэлнүүдые толилуулдаг, барилдаагаар, боксоор мүрысөөнүүдhээ, сурхарбаануудhаа, спортын хүдөөгэй нааданууд hаа репортаж үгэдэг hэм. «Правда Бурятии», «Буряад үнэн», «Буряадай залуушуул» газетэнүүд нэгэ хэблэлтэй (директорнүүдынь Н.Е. Левский, В.В.Мисников), нэгэ бухгалтеритэй байгаа (П.Я.Попович, В.П.Иванова ахамад бухгалтераар хүдэлhэн юм).

ЭНЭ РЕДАКЦИДА угай корреспондентнүүд олон байhан юм. Эндэ Субботинтоной гурбан үеые дурдалтай: Григорий Григорьевич эдэнэй аха захань байгаа, тэрэнэй хүбүүн Анатолий Григорьевич журналистикада онсо шалгаранхай. Тэрэ поэт, уран зохёолшо, фельетонист, очеркист байhан юм. «Молодежкодо» суггаа хүдэлhэнби. hайн зантай, хүндэ туhалхыел оролдожо ябадаг hэн даа. Эхэбайгаалиhаа табисуурттай оюун бэлигээ гүйсэд эдлэжэ шадангүй, энэ дэлхэйhээ халиhан юм даа. Аша хүбүүн Алексей Анатольевич мүн лэ мэдэжэ журналист болонхой. ИТАР-ТАСС-ай корреспондентээр хүдэлнэ. Мүнөө Субботинтоной гуша хүбүүн ургажа байнхай. Магад, тэрэ угаа дахажа, журналист болохо аалам?!

Буряадай журналистикын эхи табилсагшадай нэгэн Иннокентий Иннокентьевич Болдогоевой хүбүүн Геннадий тушаа тогтожо хэлэлтэй. Эсэгынгээ замаар дабшажа, сурбалжалагшын орёо мэргэжэл шудалаа hэн. Гена hалгайбша ха. hалгай гараараа зурахадаа, өөрынгөө материалнуудта, уласхоорондын гүнзэгы удхатай политическэ памфледүүдтэ, карикатурануудта шадамар бэрхээр, гайхалтай түргөөр (3-5 минута соо) гаршагуудые зуражархихадань, тэдэнь газетын хуудаhануудые ямараар шэмэглэдэг гээшэ hэм. Москвагай томо ехэ журналнуудай нэгэндэ хүдэлжэ байтараа, гэнтэ наhа бараа hэн.

Башкуевтанай угые мүн лэ тэмдэглэлтэй. Тарас Павловичай редакциин хүдөө ажахын таhагые даагшаар ажаллажа байдагыень мэдэхэб. Тэрэ республикынгаа бүхы аймагуудаар ябажа, хүдөө ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ горитой туhа хүргэhэн байха. Хүбүүниинь - Геннадий Башкуев бэрхэ журналист болонхой. Зүгөөр уран зохёолой эгээл орёо жанр болохо драматургида тэрэнэй одон хурсаар яларанхай. Ажабайдалhаа үндэhэтэй зүжэгүүдынь хотымнай театрнуудта табигдажа байдаг. Рассказууд болон туужануудай шэнэ ном hаяхан хэблүүлэн гаргуулаа.

Коркинтоной бүлэ тухай дурдангүй гаража болохогүй. Юрий Михайлович редакциин хүдөө ажахын болон промышленна таhагуудта гушаад жэл соо хүдэлөө. Тэрэ столой теннис наадалгаар соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай рескомой шангуудта оло дахин хүртэhэн байха. Юрий Коркин ямар гоёор дууладаг гээшэб, тенор хоолойтой, хүгжэмэй hургуулида hураа haa, ямар нэгэн театрай тайзан дээрэ дуулажа ябахадаа болохо hэн гэжэ нүхэдынь хэлсэдэг. Дмитрий хүбүүниинь бэрхэ журналист болоод, Буряадай Президент болон Правительствын хэблэлэй албанда хүдэлнэ.

hүүлэй жэлнүүдтэ тохёолдоhон бэрхэшээл түбэгүүдые дабажа гарахадаа, ахамад редактор Анатолий Ринчинович Базархандаев түрүүтэй редакциин мүнөөнэй коллектив ёhо заншалаа алдангүй, уншагшадаа үсөөрүүлэнгүй, шэнэ гуримаар ажаллан, газетынгээ 90 жэлэй ойн баярые уттаба.

Буряад ороной эгээл үнинэй сонинууд болохо «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетэнүүдэй редакциин коллективүүд бата хани барисаатайгаар олон арбан жэлдэ хамта дабшажа ябана. «Буряад үнэн» сониной хүдэлмэрилэгшэд хурса гуурhатай нүхэдөө энэ гайхамшагта ойн баярааринь гүн сэдьхэлhээ халуунаар амаршалаад, обществынгоо аша туhада улам амжалтатайгаар хүдэлхыень, зохёохы ажалдаа урагшатай hайн ябахыень, энхэ элүүр, аза жаргалтай hуухыень үреэнэ.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Геннадий Болдогоев, Евгений Пронин; Юрий Сухарев, Доржо Гармаев, Петр Казаринов; Алдар Солын бүхы гурбан шатын орденто, Түнхэнэй Улбаг нютагта тоонтотой Самбу Хайдович Булутовтай уулзалга боложо байна.

Редакциин архивhаа.

А.С.ПУШКИНАЙ түрэһөөр 209 жэлэй ойдо

МҮХЭШЭГҮЙ МҮРНҮҮДЭЙ СУУРЯАН ДОРО

Ородой агууехэ уран зохёолшон А.С.Пушкинай түрэһэн үдэртэ зорюулагдаһан олон зоной хабаадалгатайгаар манай гүрэн соо найр нааданууд үнгэрбэ ха юм даа.

Заншалта болоһон энэ һаендэрэй найрай томо, багашье хото тосхон, һууринуудта энэ үдэр уран үгын һайхан найр үнгэрдэг.

Июниин 6-най үдэр А.С. Пушкинай хүшөөгэй дэргэдэ, ногоон сэбэрхэн талмай дээрэ уран зохёолшондо зорюулагдаһан найр үнгэрөө һэн.

Буряад Республикын багшанарай колледжын оюутад энэ найр наадые ехэл зохидхоноор, шадамараар хүтэлбэрилжэ, А.С.Пушкинай зохёолнуудые уншажа, харагшадай сэдьхэл бодолдо сэсэг таряа гэхэдэ болохо.

Харагшадые Улаан-Үдэ хотын мэрэй орлогшо М.Ян амаршалжа, саашадаа заншалта болоһон энэ уран зохёолой үдэрнүүдые бүришье удхатай гоёор үнгэргэхэбди гэжэ уряалба.

Улаан-Үдын горсоведэй депутат В.А. Гранат, Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд - уран зохёолшод Б.Жигмитов болон Е.Сундуев гэгшэд сугларагшадые амаршалжа, зохёолнуудаа уншаа һэн.

Хүшөөгэй дэргэдэхи талмай олон ондо ондоо нэрэнүүдтэй болгогдожо хубаарилагдаад, харагшад А.С.Пушкинай зохёолнуудаар олон янзын викторинада хабаадалсаа. «Онегинэй парк» гэһэн талмай дээрэ сугларһан багашуулые Татьяна Ларина болон Евгений Онегин уттажа, тус зохёолой удхаар шогтой хүхюун асуудалнуудые һуранад.

Уран зурагуудаар шэмэглэгдэһэн талмайхан дээрэ сугларагшадай анхаралда тус колледжын оюутад Пушкинай зохёолнуудай геройнууд боложо, тэрэнэй зохёолнуудые уншажашье, наадажашье байгаад һонирхуулнад.

Сугларһан зон агууехэ зохёолшып зохёолнуудһаа хэһэгүүдые сэдьхэлэйнгээ гүн соohоо уншахадань, һургаалтайшье, һонирхомооршье байна даа. Сугларһан багашуулда, ехэшүүлдэшье ямар һайхан жэшээ болоно гээшэб.

«Би Танда дурлаа һэм» гэһэн мүхэшэгүй мүрнүүдэй суурян доро Улаан-Үдын соёлой искусствын училищиин оюутад авторай романснуудые уран гоёор гүйсэдхэхэдэнь, уярма гоё байдал тогтоо.

Мүн тиихэдэ «Олимп» гэһэн бүлэгэйхид А.С.Пушкинай зохёолнуудаар хүгжэм дуута композици зохёожо, олоной һонирхол татанад. 14-дэхи

гимназиин һурагшад А.С.Пушкинай онтохонуудай удхаар зүжэглэмэл нааданууды харуулжа, сугларһан багашуулай анхарал татан байнад.

Тон бага наһанай «Журавлёнок» саадай хабаадагшад өөһэдынгөө хатарнуудые харуулжа, найрые бүришье дээдэ шатада асарнад.

Улаан-Үдэ хотын түүхын музейн А.Вампиловта зорюулһан үзэсхэлэн харуулга[illegible]ной анхарал оншотой бэрхээр татаха юм.

Уран үгэдэ зорюулһан найр наадан урагшатай һайнаар үнгэрөө һэн.

Виктор ЖАПОВ.

«ТАНДА БИ ДУРАТАЙ ҺЭМБИ. СЭДЬХЭЛ СООМНИ...»

ШАНХА ЗҮҮН СИБИРИИН

Шанха Зүүн Сибириин нүхэн оёорто
Шадал тэсэбэреэ бү алдаарайгты.
Халуун бодолойтнай омог зүдхэлгэ
Хашаланта ажалдатнай бү дарагдуужан.

Найдал хүсэлтнай харанхы шорон соо
Наранай гэрэлтэ элшые һануулжа,
Хүхюун болгохол сэдьхэлыетнай,
Хүрэжэ ерэхэл даа, һанаһан сагтнай.

Нүхэдэй анхарал, дуранай энхэрэл
Нүхэн байрыетнай заатагүй олохол.
Зүрхэндэтнай миниишье сүлөөтэ үгэ
Зүгөө төөрингүй, дуулдаха байхал.

Хамха сохигдон, гэнжэнүүдтнай унахал,
Хаалтанууд бутараад, үүдэндэтнай
Арюун сүлөөтнай таанадаа уттахал,
Аха дүүнэртнай һэлмыетнай барюулхал.

АНЧАР

Харуу, хатанги сүл губида,
Халуунда шатаһан хүрьһэн дээр
Айлгуур һүрөөтэ сагдаа мэтээр
Анчар гансаараа орбойно.

Гантаһан талын байгаали
Галзуу сухалтай үе сагтаа
Хорото энэ модые
Хорбоо дайдада мүндэлүүлээ.

Наранай хурсаар шарахада,
Набшаһад, холтоһод, шэлбэнүүдһээнь
Хорото шүлһэн шахагдажа,
Хожомынь дабирхай болодог юм.

Үхэлэй энэ модондо
Үдэтэ шубуун дүтэлдэггүй,
Эрбэд эреэн гүрөөһэншье
Энээгүүр гарахаяа айдаг лэ.

Шэдэрһэн бороогой дуһалнууд
Шэлбыень угаажа харьялаа һаа,
Үхэлтэ хорон урасхалаар
Үргэн дайдые бузарладаг.

Харин, хүниие нэгэтэ хүн
Хатуу зарлигаар анчарта
Аюулта хоро асархыень
Арсалтагүйгөөр эльгээбэ.

Үглөөдэрынь богоол баармань
Үдхэн дабирхай асаржа,
Хаба шадалгүй һалирһаар,
Хаандаа бусажа ерээ һэн.

Богоһо алхажа оромсоороо,
Богоолынь бүдэрэн унашоо һэн.
Агуу хаанайнгаа захиралтые
Аминай сэнгээр дүүргээл даа.

Хааниинь асарһан дабирхайень
Харата ухаагаар хэрэглэжэ,
Хоро түрхиһэн годлинуудаа
Хүршэнэр тээшээ харбаба.

...

Үүлэдэй хяра, һиирын, ниидэнэ тэнгэреэр;
Үдэшын мүшэн, гашуудалта мүшэн,
Дууран һажанги гарамые, ууланнуудые,
Дундань хэбтэнэн жалганнуудые - бултыень
Аяар дээрэһээ мүнгэн толоороо угаанаш.
Аярхан, хараха дуратайб шамайе, мүшэн,
Ухаандамни ошоһон сагыем һануулдагши.
Урда зүгэй торгон налархай долгидой
Уянгатайгаар салгидадаг нютагта,
Үндэр улянгир кипарис хоёрой һүүдэртэ
Үнгэргэдэг һэм аяншалгата сагаа.
Хадын хабшалаар, хара далайн эрьеэр
Хашалгүй аалинаар алхалдаг һэм үдэшэндөө.
Урсахан гэрнүүд унтаха тээшээ болодог һэн.
Үдэшын одон, шамайе нюдөөрөө бэдэржэ,
Харанхыда урихан хүүхэн олоод,
Хани басагадтаа өөрынгөө нэрээр нэрлэдэг һэн.

АЛДАР СОЛОДО ЭРМЭЛЗЭЛГЭ

Аялдар дуранай хүсэндэ абташанхай,
Абяагүйгөөр шинии урда үбдэглөөд,
Урдаһааш гэтэн байхадаа, шэбшээ һэмби
Ухаандаа, баясан: инагни, ши миниий.
Олондо алдаршаха тухай би тиихэдэ
Оройдоош сэдьхэһэн байгаагүйлби, мэдыш.
Улад зоной эхисэлдээнһээ холууршаг,
Уран шүлэгшын нэрэһээ залхуурад гэнхэй,
Би тиихэдэ шуурга һалхинһаа эсэшоод,
Бэеэ абанхай ябаа һэм, өөр зоргондоо.
Толгой дээрэмни гараа аалихан табижа,
Толормо харасаяа нюдэ уруумни хандуулаад,
Налархай зохидоор асуудаг һэнши тиихэдэ:
«Намдаа дуратай гүш? Жаргана гүш хажуудам?
Наһан соогоо мартангүйгөөр ябаха гүш?»
Иигэжэ намһаа асуужа байхадаш, амрагни,
Ирагуу мэдэрэлнүүдэй долгин дээрэ ябадаг һэм,
Галабай эрьетэр бидэ хоёрой дуранда
Гашуудан хахасаха үдэр байхагүй гэдэг һэм.
Харин, мүнөө... нулимса, урбалта, гасалан,
Хара һанаатадай хоб жэб - эдэ бүгэдэ
Хамтараад, гэнтэ тархи дээрэм унашоо.
Хаанабиб? Хэнбиб? Нэлэнхы сүл губида
Нэермэ аадарта сохюулһандал, зогсоном.
Харанхы болошоо даян дайда урадмни!
Харин, намайе энэ туршалга дарахагүй.
Согтой, шэнэ хүсэл зоригто абтанам,
Соло алдарта эрмэлзэнэм үсэдөөр.
Үдэр бүхэндэ улад иргэнэй зугаа соо
Үлүү дорьбоотойгоор ханхинаг лэ нэрэмни.
Алхамаа шэглүүлһэн газарташнил алдар соломни,
Һураг суумни шамайе тойроод зэдэлэг лэ
Һуларангүйгөөр. Тиихэдэл хуу ойлгожо,
Орой һүни, һаглагар мододой намаа доро,
Онсохон гуйлтата үгэнүүдыем анхарангүй,
Орхёод намайе ошоһоноо һанаха байхаш.

* * *

Гэгээн сэлмэг шарайгаараа
Гэрэл бадаруулан, зурагас гээд,
Урдам харагдаад үнгэрһыеш
Ухаан зүрхэмни мартанагүй.

Хүлгөөтэ дошхон байдалдам
Хөөрхэн хоолойшни зэдэлжэ,
Зүһөөрөө илдам дүрсэшни
Зүүдэн соомни ерэдэг һэн.
Он жэл һубарин ошоходоо,
Охитой наһыем номгоруулаа.
Мананда төөриһэн хүн шэнгеэр,
Мартажа эхилээлби түхэлыеш.

Уяран дуулахашье сүлөөгүй,
Урмашан дурлахашье аргагүй,
Дүүлимэ далияа хумюуланхай,
Дүлии холодо сүлэгдөө һэм.

Сэдьхэлни дахин һэргэшэбэл:
Сэхэ урдамни харагдажа,
Гэгээн сэлмэг шарайгаараа
Гэрэл бадарган, зурагас гээш.

Бахардан, зүрхэмни сохилбо,
Баһал намдаа бусабал даа:
Дуулан уярдаг хабамни,
Дурлан жаргадаг хубимни.

ҮҮЛЭН

Замхаһан шуурганай һүүлшын үүлэн!
Захагүй тэнгэреэр гансаараа дүүлинэш.
Гансаараа һүүдэрээ газарта эльгээнэш,
Гансаараа толормо үдэрые уйдуулнаш.

Һаргама сахилгаа зурагас гүүлэжэ,
Һаяхан тэнгэриие бүрхөөнхэй һэнши.
Ганирһан дуугаар агаар зэдэлгэн,
Гандаһан дайдые бороогоор уһалааш.

Хүрөө даа иигээд! Хаһашни үнгэрөө,
Хүрьһэн шиигтээ, шуурган замхаа.
Сарюун тэнгэреэр, шамайе һалхин
Саашалуулан, һэегүй намнана.

* * *

Аршала намайгаа, һахюуһам
Аргагүй хүндэ үдэртэм
Наһанайм золые хамгаалхаар
Намда үгтэһэн бэлэйлши.

Уһан далай мушхараад,
Урдаһаам долгидоо шэдээ һаань,
Аянгын зуралзан сахилаа һаань,
Аршала намайгаа, һахюуһам.

Хариин газарай гашуудал соо,
Хагсуу харалган байдал соо,
Аюулта дайнай дүлэн соо
Аршала намайгаа, һахюуһам.

Нангин шүтөөлтэ найдални
Наруули газарһаа хоргодожо,
Аялга дуугаа хубилгаал даа...
Аршала намайгаа, һахюуһам.

Зүрхэнэйм гүнзэгы шарханнууд
Зүүдэндэмнишье бү һэргэг;
Ажабайдални тогтонижог;
Аршала намайгаа, һахюуһам.

* * *

Танда би дуратай һэмби. Сэдьхэл соомни
Мүнөөшье тэрэ дурамни хүсэд унтараагүй.
Гэбэшье, та һанаагаа бү зобогты,
Танай зүрхые тамалхагүйлби саашадаа.
Үгэ дуугүйгөөр, найдалгүйгөөр, жүтөөрхэн,
Үнэн сэхээр, энхэргэнээр дурлаа һэм...
Наһанай нүхэр болгон, инагшалһан хүнтнай
Намдал адляар танда дурлажа шадуужан.

А.С.ПУШКИН

ГАЛДУУЛҺАН БЭШЭГ

Инаг дуранай бэшэг, хахасахамни шамтаяа!
Иимэ захиралта илдам амрагни буулгаа.
Удаан дүүргэжэ ядааб хэлэһэн үгыень. Гарни
Улаан гал уруу хаяжа ядаа саарһаяа.
Теэд саг ерээ. Шатыш даа, дуранай бэшэг!
Тэбэдээн, уйдаан эндэ туһалха бэшэл.
Дүлэнэй хомхой хэлэндэ долёогдоһон хуудаһад
Дүрд гэлдэжэ, харлаһаар атиралданад,
Уншаһан мааниим үгэтэй худхаралдажа, Эн
Утаанинь өөдөө хүнгэхэнөөр дэгдэнэ.
Амрагайм бэһэлигэй тамганай мүрые үлөөһэн
Аржагар ласа хайлан урдаба... Ай, бурхан!
Дүүрээ, һалаа! Хуудаһад буршылданхай,
Үнэһэн дээрэнь эреэн зурлаанууд сайбайна.
Сээжэ соомни хабшуу. Илдам уйгааг,
Сэдьхэлыемни һамаарруулха үнэһэн,
Хэрзэгы хуби заяаемни зөөлэрүүлэн,
Хэтэ мүнхэдөө үбсүүн дээрэм үлүүжэн.

ҺАРХАГАЙ ДУУН

Абяамнай юундэ гэнтэ замхааб? ажэ
Аялга дуугаа дахин зэдэлгыт:
Зангаар налархай хүүхэдэй хажуугаар
Залуухан һамгаднай мандаг лэ гыт!
Хундагаа дүүрэсэ аягалагты!
Хон гэмэ оёор уруунь
Холшорой хэшэг -
Шэжэр бэһэлигээ шэдэсэгээгты!
Мүргэлдүүлэл хундаганууда, үргөөд!
Мүүзэнүүд мандаг, оюун бодол мандаг!
Шаргал нарамнай, шангаар шара!
Һүниин эсэсээр
Һүлэмхи дэнгэй
Үүрэй толондо үнгөө алдадаг мэтэ,
Үхэлгүй ухаанай урда хуурмаг сэсэрхээн
Балшыса баригдаад, тохорон һаладаг,
Барагар харанхы тонилог, наран мандаг!

* * *

Оюун ухаанай хүсөөр өөртөө хүшөө бодхоогооб,
Омог толгойнь холо өөдөө зурынхай.
Александрын баханаһаа үлүү үндэр тэрээндэм
Арадай зүргэ таһалдахагүйл хэзээдэш.
Дууһан нүгшэхэгүйлби — минии сэдьхэл бодол
Дуунууд соомни зэдэлэн, амиды үлэхэ.
Гансашье шүлэгшын газар дээр амиды сагта
Соло алдарни суурятажа байха.
Агуу Рүүсеэр нам тухай һураг тараха,
Алишье хэлэ яһатаниинь намайе нэрлэхэ:
Аха славянгуудай аша хүбүүн, финн, мүнөөдөө зэрлиг
Түнгүүс болон талын хани хальмаг.
Эзэрхэг зэбүүн үе сагта эрхэ сүлөөе магтаа һэм,
Хабархаад унаашадта хайра хүлисэл эреэ һэм,
Тэнюун мэдэрэл хүнэй досоо һэрюулдэг һэм,
Тэрээниием улад һайшаан сэгнэхэ.
Бурханай заабари дүүргэжэл яба, минии Муза,
Бусадта гомдонгүй, дээдын титим хүлеэнгүй,
Уран магтаалшье, хоб хардалгашье шагнажа,
Уймар тэнэгүүдтэй бү арсалдаарай.

Николай ДАМДИНОВАЙ оршуулга.

9 №23 (581) Тооно Буряад үнэн 12.06.2008 Дүхэриг №66 (21609)

Буряад зоной урданай һуудал байдалай тайлбари толи

УГ УДАМ, ТҮРЭЛ САДАН
РОД, СЕМЬЯ

Аба (эсэгэ) - баабай, түрэһэн аба (отец). «Аба гээшэ айлай, гэрэй һүр һүлдэ болодог. Аба болоһон хүндэ табан иимэ шэнжэ байха ёһотой:

1. Бүхы юумэндэ анхаралаа хандуулха, хожом холые бодохо гаатай байха.
2. Эрхим зан заншалаараа жэшээ харуулха.
3. Түбшэн даруу, нам номгон, хүлисэнгы сэдьхэлтэй байха, эб найрамдал баримталха.
4. Ажабайдалаа хангаха дүй дүршэлтэй, ажалша бэрхэ байха.
5. Үри хүүгэдээ үндылгэн һургажа, хүнэй зэргэдэ хүргэхэ зорилготой байха» - гээд Б-Х. Цырендоржиева бэшээ һэн.

Абаһаа гээгдэһэн үншүүдэйм, А[illegible] тухай болоорой даа! (Х. Намсараев).

Эжы - түрэһэн эхэ (мать). «Гэрэй эзэн эхэнэр, хүүгэдэй эжы хүн уулын нэмэридэ байһан мэтэ эрэ нүхэрөө түшэжэ һуудаг гээшэ» (Б-Х. Цырендоржиева). Эжымни хонишон байгаа (Д. Улзытуев).

Үбгэн аба - абын эсэгэ (дедушка по отцу). Үбгэн абамни наһа дүүрэхэ дээрээ... намдаа гаралхидтаа бусаарай гэжэ захиһан юм (Х. Намсараев).

Хүгшэн эжы - эсэгын эхэ (бабушка по отцу). Тэдэнэй гэрһээ гарахаяа байхадань, хүгшэн эжынь иигэжэ хэлэбэ: - Эдэмнай умдаа хүрэхэ байха. (Б-Б. Намсарайн).

Абга - эсэгын аха гү, али дүү эрэшүүл (дядя по отцу). Бадма абгайн түрэлхи абгын хүбүүн ха юм (Х. Намсараев).

Абга абгай/абга эгэшэ - түрэһэн эсэгын эгэшэ (сестра отца, тетя по отцовской линии). Абга абгай дасан ошобо.

Нагаса, нагаса ахай - эхын аха гү, али дүү (дядя по матери). Нагаса та юугээ хэлэжэ байна гээшэбта (Х. Намсараев).

Нагаса абгай - түрэһэн эхын эгэшэ гү, али дүү басаган (сестра матери, тетя по матери). Нагаса абгай манайда ерэбэ.

Нагаса аба - эжын аба (дедушка по матери). Тиигэжэ ябатараа, Бата нагаса абадаа дүтэлэн, хургаяа харуулба: - Адаһан хургамни үбдэнэ (Б-Б. Намсарайн).

Нагаса эжы - эжын эжы (бабушка по матери). Нагаса эжынь Батада хүхэ тансаран гадартай, улаахан тамһан үлгэбшэтэй, хурьганай арһан дотортой бээлэй оёбо (Б-Б. Намсарайн).

Аша - хүбүүнэй үхибүүн (внук, ребенок сына). Аша хүбүүн амтатай гүүлэжэ ябааб (Х. Намсараев).

Гуша - ашаһаа гараһан үхибүүн (правнук, ребенок внука). Ашаад хүрэжэ ябаһан гушань [illegible]дэб (М. Батоин).

Дүшэ - гушалаа түрэһэн үхибүүн (праправнук, ребенок правнука).

Зээ - басаганай үхибүүн (внук, ребенок дочери). Мүн түрэһэн эгэшэ болон аха дүүнэрэй үхибүүд нагаса талынхидтаа зээ болодог. Нагасын уг зээдэ гэдэг бэлэй (Ц. Номтоев).

Бүлэ зээ - түрэһэн эгэшэ дүүгэй үхибүүн (ребенок родных сестер). Бүлэ зээмнай айлшалжа ерээ.

Зээнсэр - зээгэй гү, али бүлэ зээгэй үхибүүн (сын или дочь внука). - Ай, бурхан зайлуул, манай зээнсэр болохо хүн гээшэ хаямта! (Х. Намсараев).

Аһаансар - зээнсэрһээ гараһан үхибүүн (ребенок внучки).

Бүлэнсэр - зээнсэрэй үхибүүн (ребенок правнука). Энэ манай бүлэнсэр хүбүүн.

Аха - нэгэ эхэ, эсэгын үхибүүдэй дунда хэн нэгэнһээнь дээгүүр наһатай хүбүүн (старший брат). Олон хүбүүдтэй айлай хүбүүд тус тустаа өөрын нэрэтэй байхаһаа гадна гараһан һубаряагаараа иимэнүүд нэрэтэй байдаг һэн: ахай, баабай, дунда ахай (дундхай), баахан ахай (баханхай), одхон ахай (одхонхай) г.м. Хула мориёо унажа, хоёр ахаяа дахаа һэм (Х. Намсараев).

Эгэшэ - нэгэ эхэ эсэгын үхибүүдэй дунда дээгүүр наһатай басаган (старшая сестра). Эгэшэ дүү хоёр газаагаа ерэн буужа... (Х. Намсараев).

Дүү - нэгэ эхэ эсэгын үхибүүдэй дунда хэн нэгэнһээнь доогуур наһатай үхибүүн (младший брат или младшая сестра).

Сагаадай мэргэн хүбүүниинь дүү түрэһэн ёһоороо һубарин хойнонь һундалдаад... (Х. Намсараев).

Абьһаалин - аха дүү эрэшүүлэй һамгад (жены родных братьев). Абьһаалингууд ерэбэ.

Ууган - айлай ехэ үри бэе (старший из детей). Аглагтэнюун Аса-Шэбэр буусадаа Аандиин уугган хүбүүн бусажа ерэбэ гээшэ (Ц-Ж. Жимбиев).

Тээли - айлай хүүгэдэй дундахинь (средний из детей). Хаан Хурмаста тэнгэриин улаан тээли хүбүүн (Абай Гэсэр хүбүүн).

Одхон - айлай үхибүүдэй эгээн багань (младший из детей). Эрхэ одхон хүбүүгээ модошо дарханай зэмсэггэ дадхаана (М. Батоин).

Үргэмэл үхибүүн - ондоо хүннөө үргэгдэжэ абтаһан үхибүүн (приемный ребенок, пасынок). Үргэмэл хүбүүтэй айлайхи.

Дахуул үхибүүн - эхэ эсэгын хуулита choop гэр болохын урда түрэһэн үхибүүн (внебрачный ребенок).

Хойто эсэгэ - түрэһэн эсэгын түлөө эсэгэ болоһон хүн (отчим). Тэдэ хүүгэдтэ хойто эсэгэнь болоо һэн.

Хойто эхэ - түрэһэн эхын түлөө эхэ болоһон эхэнэр (мачеха). Тоонто нютаг - түрэһэн эхэ, хариин дайда - хойто эхэ.

Бүлэ - түрэһэн эгэшэ дүү басагадай үхибүүд, тэдэнэр бэе бэеэ бүлэ аха, бүлэ эгэшэ, бүлэ дүү гэдэг (двоюродный брат или сестра по материнской линии). Бүлэ зон бөөрэһөө хүйтэн (оньһ. г.).

Бүлөөлинсэр - бүлэнэрһөө гараһан үхибүүд (троюродные братья или сестры по материнской линии).

Үе - нэгэ элинсэг хулинсагтай бүлэг зон, нэгэ зэргэ түрэлэй зон (поколение, родственники одной степени родства). Үни холын сагһаа үе дамжан, угаймнай домогууд ерээл.

Үеэлэ - түрэһэн аха дүү хүбүүдэй үри хүүгэд (двоюродные дети по отцовской линии). - Дабаа үеэлэ арсахагүй байха (Г. Ленхобоев).

Хуряахай - эгэшынгээ нүхэрые дүүнэрынь иигэжэ нэрлэдэг (муж старшей сестры). Эгэшэ хуряахайдаа хэлээд: - Айха ядаха сагтам арга хурга юуп бэлэй, - гэжэ... (Х. Намсараев).

Хүрьгэн - түрэһэн басаганай гү, али дүү басаганай үбгэн (зять). - Шинии һайн һайхан хүрьгэншни эндэ байна гү? (Х. Намсараев).

Бэри - түрэһэн хүбүүнэй гү, али дүү хүбүүнэй һамган (невестка, жена сына). Дэжэд гэжэ зохидхон бэритэй болоо бэлэйб (Ц-Д. Дамдинжапов).

Бэргэн/бэригэн - ахынгаа һамгые дүүнэрынь иигэжэ нэрлэдэг (жена старшего брата). Ахын бэргэн бэлэйлби (Хүхэ мүнхэ тэнгэри).

База - эгэшэ дүү басагадай үбгэд (свояки, мужья родных сестер). Базатнай ерээб гэжэ бардам янзаар мэндэшэлээд, баруун таладань ошоод һуушабаб (Х. Намсараев).

Хаяала - эсэгын хүбүүдэй хүбүүд дүрбэдэхи үеһөө саашадаа долоон үе хүрэтэр хаяала болодог (троюродные брат или сестра по отцовской линии). Абганар, үеэлэнэр, хаяаланар айлшадые хүндэлхэ ёһотой (Г. Ленхобоев).

Худа - хүбүү, басагаяа айл болгоһон абанар бэе бэедээ худа болодог (сват, кум). - Ошожо худа бологты. Дабаа үеэлэ арсахагүй байха гэхэдэнь, Ханда ехэ ханамжатай зүбшөөбэ (Г. Ленхобоев).

Худагы - хүбүү, басагаяа айл болгоһон эжынэр бэе бэедээ худагы болодог (сватья, кума). - Худагымнай шангахан байхаяа һанабал даа (Х. Намсараев).

Ураг - басагаяа хадамда хүргэжэ ерэһэн зониие урагууд гэжэ нэрлэдэг (представители свадебного поезда со стороны невесты). Урагуудай мори абажа, хэдэн хүбүүд угтаба (Г. Ленхобоев).

Хадам - һамганай гү, али үбгэнэй түрэл хүн (родственник жены или мужа). Бальжан хатан хариин хадам хаашуулаар таарангүй... (Ц-Ж. Жимбиев).

Түрхэм - хадамда гараһан басаганай абын талынхид (родственники жены со стороны отца). Түрхэм гээшэ энэ дэлхэй дээрэ хүнэй бэе олгоһон хүн гэһэн удхатай. Энэ үедэнь ноёной хатан түрхэмдөө айлшалжа ошоһон байба (Х. Намсараев).

Уг - хүнэй гарбал унги, эхин (происхождение, род, первоначало рода). «Би юун гэһэн тулюур хуби заяатай хүн гээшэбиб?» - гэжэ Намсарай өөрынгөө уг удамые дурдан һанана (Ж. Балданжабон).

Удам - нэгэ уг гарбалтай, нэгэ отогой хүнүүд (происхождение, род). Удам болохо удхатай, түрэл болохо түүхэтэй... (Х. Намсараев).

Отог - нэгэ омогой, нэгэ уг гарбалтай бүлэг зон (род, клан). Би, юрэдөө, отогойнгоо хүнүүдые үбһэ ехээр сабшагты гэхэмни (Б. Санжин).

Яһан - шэг шарайгаараа, гадаада түхэлөөрөө, шэнжэ шанараараа, хэлээрээ ямар нэгэ арадта, зондо хабаатай байлга (национальность). Тамнай ямар яһанайбта?

Түрэл - эсэгын угаар долоонайман гү, али арба гаран үеын үеэлэ, хаяала, даяалингууд болоно. Эхын угаар нагасанар, бүлэ, зээ бүлэнсэр, зээнсэр гэхэ мэтэ болоно (родня). Минии айл аймаг, аха дүүнэр түрэл түтим ехэ олон даа (Г. Ленхобоев).

Мяхан түрэл - эсэгын угаар түрэл гарал хүн (родственник по отцу). Мяхан түрэлэймнай хүн айлшалба.

Хулинсаг - хэдэн үеын урдахи үбгэ эсэгын угай хүн (предок, праотец). Элинсэг хулинсагайнгаа, эхэ эсэгынгээ, өөрынгөө мүргэһэн газарһаа холодожо... (Ц-Ж. Жимбиев).

Бэлбэһэн - үбгэнөө гээһэн эхэнэр (вдова). Энэ үедэ малай эмшэн Жамса бии боложо, залуу басагадай, бэлбэһэн эхэнэрнүүдэй һанааень хубаажа, урин нюдэдэйнь хараса татажа эхилээдхёо (Ц-Д. Хамаев).

ХУРИМ ТҮРЭ
СВАДЬБА

Бэриие бэдэрэлгэ - хүбүүндээ һамган болохо басагые шэлэлгэ (выбор невесты). Урдань буряад айл бүхэн һайн зантай, ажалда бэрхэ, үнэр олон болохо бэритэй болохые хүсэдэг байгаа. Хүбүүндээ тиимэ басага олоод байхадаа, жэлнүүдээрээ таараха гээшэ гү гэжэ ламада ошожо үзүүлдэг һэн. Хэрбээ тааража һууха байна гээ һаань, хүбүүтэй айл хадаг табижа, басагые эридэг бэлэй.

Бэри буулгаха - бэритэй болохо, хүбүүндээ һамга абхуулха (брать невестку в дом). Бэриие буулгаха хаһань үнгэржэ байна гэхэдэ болохо (Ц. Галанов).

Хадаг табилга - басагыень эрижэ, мэдээ асаран ерэлгэ (сватовство). Урдань хүбүүд басагадайнгаа гэр бүлэ бололгые эхэ эсэгэнь шиидхэдэг байгаа, тиихэдээ бэри болохо басаганайнгаа уг узуурые шэнжэлжэ үзэдэг һэн.

Хадаг табихаяа хүбүүтэнэй зүгһөө хэлсэгдэһэн болзорто хэдэн хүнүүд эмээл морёор басагатай айлда зорижо ошодог бэлэй. **Хадаг табигшадай түрүү** боложо ерэһэн хүн гэртэ түрүүлэн орохоор бурхандань мүргэжэ, адиста хүртөөд, хоёр гараа дэлгээжэ, амар мэндээ хэлсэдэг һэн. Тиихэдэнь басагата айл һуулгажа хүндэлхэ.

Басагатай айлайхи сайгаа аягалаад, сагаан эдеэн табагаа табин хүндэлжэ, һонин һорьмойгоо хөөрэлдэжэ байхадаа: «Айлшад, холо ойрохоо хайшаа ямар хэрэгээр зорижо ябанабта?» - гэжэ асууха. Тиихэдэнь хадаг табихаяа ерэһэн түрүү хүн һууһан зандаа:

«Танда ерэһэн ушарнай гэхэдэ:
Ганса сусал гал болохогүй,
Ганса хүн - хүн болохогүй гэдэг.
Үреэгээ морин болгожо,
Үриеэ хүн болгожо,
Гал сусалаа нэгэдүүлэебди,
Ганса нэгэеэ
хамтаруулаябди гэжэ,
Хадаг табихаяа ерээбди», - гэхэ.

Басаганай түрэлхид харюудань: «Зүб бэд даа», хэрбээ арсаа һаа: «Тэлеэ!» - гэдэг.

Тиигээд худын түрүү һуурихаа бодожо, хадагаа мүнгэтэйгөөр бурхандань табяад, гэртээ байһан зондо тэбхэр сай, мүнгэн бэлэг баридаг.

Нэгэ-хоёр духаряа тогтоогоод, түрэ хуримайнгаа болзор, басагаяа хүргэжэ ошогшодой тоо гэхэ мэтые басаганай болон хүбүүнэй талынхид хамта зүбшэн тодорхойлдог. Тиигээд хадаг табихаяа ерэһэн хүнүүд нютагаа, гэртээ мордодог һэн. Бутидмаагаар бэри хэхэеэ һанажа, Дугарай аба Гатаб үбгэн хадаг табижа ерэһэн юм (Ц-Б. Бадмаев).

Басаганай худалдаан - басагаарнь бэри хэһэнэйнгээ түлөө тэрэнэй түрэлхидтэ үгэдэг түлбэри (торг невесты). Хадаг табилганай һүүлээр хоёр абанарынь басаганай худалдаан тухай хэлсэдэг байгаа. Хүбүүнэй эсэгын баян, шадалтай һаань, басаганай эсэгэ иимэшүү эрилтэ табидаг һэн: «Намда, һамгандам унаха мори, басаганайм заһалда 20-30 толгой бодо мал, мори, сар, хони үгэхэт». Хэрбээ хүбүүнэй эсэгын дунда шадалтай һаань, тэрээндэ нэгэ мори, 5-6 толгой бодо мал, 10 хони үгэхэт гэһэн эрилтэ хэдэг бэлэй. Басаганай худалдаан гэхэдэ, 150 түхэриг мүнгэ, 70 толгой мал эрихэ байнаб (Г. Ленхобоев).

Энжэ - хадамда гараһан басагандаа эхэ эсэгынь үгэдэг адуу мал болон эд зөөри (приданое невесты). Баяшуулда худа ороо хадань энжэ үлэмжэхэн байха байгаа (П. Малакшинов).

Анза - басаганайнгаа түлөө эридэг мүнгэ зөөринь (выкуп за невесту). Юрэдөө, тэрэ анзада үгэһэн мал, мүнгыемни асаржа үг гэнэ гээрэй (Х. Намсараев).

Бэлэг табилга - хадаг табижа, мал барюулха тухай хэлсээд, бэлэг табилга гэжэ болодог һэн (одаривание). Басаганай эхэ эсэгэ нютагайнгаа зониие болзорто үдэртөө гэртээ уридаг. Тиихэдэнь хүбүүнэй эхэ эсэгэ хэдэн хүнүүдтэй ерэдэг һэн. Хүндэлэлгэнэй табагай хуряагдаад байхада, хүбүүнэй эсэгэтэн эрэшүүлдэ - хадаг, эхэнэрнүүдтэ - пулаад, худагыдаа сай бариха ёһотой байгаа.

Хүбүүнэй эсэгэ асарһан бэлэгүүдээ урдаа табяад, тэдэнһээ абажа, өөрынгөө талын хүнүүдээр басаганай талынхидта барюулдаг һэн. Тиихэдэнь басаганай эсэгэ бэлэгүүдыень хаража, энэ хүндэмнай тиимэ бэлэг баримаар гэжэ һаналаа хэлэжэ, хажуудань һуудаг. Хоёр худагынаршье мүн лэ энэ мэтээр бэлэгүүдээ хубаадаг бэлэй. Гэртэ бэлэг табилга боложо байна.

Мал барюулга - хүбүүнэй эсэгын бэри болохо басаганайнгаа эсэгые гэртээ урижа, үгэхэ ёһотой малаа үгэлгэ (вручение скота). Басаганай эсэгэ хажуудаа хэдэн хүнүүдтэй ерэдэг һэн. Хүндэлэлгын табагай үедэ хүбүүнэй эсэгэ худа урагуудайнгаа талын худын түрүүдэ хадаг барижа: «Барюулха мални: тэды морин, тэды мал, тэды хонин - хамта тэды толгой. Эдэниие тогтоожо хайрлыт», - гэхэ. Тиигээд энэ найрлалгын дүүрэхэдэ, басаганай талынхид абаһан малаа туугаад мордодог һэн. Урдань мал барюулга гэһэн заншал бии байгаа гэжэ үбгэд хүгшэд мүнөө хөөрэлдэн һуудаг.

Үмэдхэл үмэдхүүлгэ - басаганай эхэ эсэгэ хоёрой худатан болохо хүнүүдтээ хубсаһа бэлэглэлгэ (наряжание сватов). Хүбүүнэй эхэ эсэгэ хоёрые суггань урижа ерүүлдэг һэн. Табаг мэдүүлэгдээд байхада, үмэдхэлөө үмэдхүүлжэ эхилдэг байгаа.

Урдань баяшуул хүбүүнэй эхэ эсэгэ хоёрһоо гадна, дүтын түрэлхидтэнь үмэдхэл үмэдхүүлдэг һэн. Торгон дэгэл, самса, уужа, гутал, малгай гэхэ мэтэ хубсаһанууд үмэдхэлдэ ородог бэлэй. Үмэдхэл заһалайнгаа юумые эмхилээд, эртээнһээ бэлэдхэжэ байха юм байна.

(Х. Намсараев).

Басага заһалга - хадамда ошохо басаганай хамаг хэрэгсэлыень түхеэрэлгэ иигэжэ нэрлэдэг (приготовление приданого невесты). Басаганайнгаа бишыхан байхаһаань хойшо түрэлхидынь хубсаһа хупарыень, унтари хэбтэриييень оёжо эхилдэг байгаа. Баяшуул басаганайнгаа заһал хубсаһыень уран гартай эхэнэрнүүдые хүлһэлжэ оюулдаг һэн. Басаганай хадамтай болоһон сагһаа эхилжэ, заһалай хубсаһан гэжэ бэлдэдэг байгаа (Г. Ленхобоев).

С.Д.БАБУЕВ.
Ц.Ц.БАЛЬЖИНИМАЕВА.
(Үргэлжэлэлынь 23-дахи нюурта).

12.06.2008 Буряад үнэн №66 (21609) Дүхэриг

Сагай сүүрэн

№23 (581)

Николай ГАЛДАНОВАЙ «Түүхэдээ шалгалта хэдэггүй» гэhэн статья тушаа

ГҮНЗЭГЫ МҮР САРАА ҮЛӨӨХЭЛ

МЭДЭЭЖЭ ЖУРНАЛИСТ, Россин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряад Республикын физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай Журналистнуудай холбооной Ярослав Гашегай нэрэмжэтэ шангай лауреат Николай Галдановай «Буряад үнэн» сониной хуудаhануудта хэблүүлэн гаргуулhан «Түүхэдээ шалгалта хэдэггүй» гэhэн ехэ статьятай уншагшад hонирхон танилсаба. Энэньшье гайхалтай бэшэ. Ушарынь юуб гэбэл, 79 наhанайнгаа дабаан дээрэ гаража ябаhан сурбалжалагша, табан номой автор Николай Батомункуевич Октябриин хубисхалhаа хойшо манай Эхэ ороной, Буряад Республикын гаталhан зам тухай, үргэн ниитэ арад түмэнэй габшагай ажал хэрэгүүд тухай, энэ замдамнай ушарhан бусад үйлэ хэрэгүүд тухай үнэн зүбөөр, тобоймо хурсаар, али бүхы үйлэ үзэгдэлнүүдтэ, гэршэ баримтануудта үндэhэлэн, тодо hонороор бэшэбэ.

Тиихэдээ тэрэ түүхын туйлай ехэ материалнуудые, манай ороной, дэлхэйн олон гүрэнэй элитэ ехэ хүтэлбэрилэгшэдэй, политигуудай, сэрэгэй албатадай, уран зохёолшодой, журналистнуудай, бусад мэргэжэлтэдэй хэлэhэн үгэнүүдые, дурсалга бэшэгүүдые үргэнөөр шэнжэлжэ, өөрын тобшололнуудые хэнэ. Түүхын хүгжэлтые уудалан харуулха, удхалан согсолхо гээшэ юрын хэрэг бэшэ. Коммунис партиин ударидалга доро Совет гүрэн олон зуун жэлэй гээгдэнги тулюур байдалые алхам алхамаар удаа дараалан hайжаруулжа, хүдөө ажахые хамтаруулhан, промышленна үйлэдбэриие индустрижүүлhэн, Эсэгын дайнда совет арад, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүд фашис этэгээдүүдые бута сохижо, илалта туйлаhан, дайнай hүүлээр оронойнай ажалшад hандаргагдаhан арадай ажахыгаа hэргээн бодхоohон, саашадаа ороноо социалис хүгжэлтын замаар дабшуулhан байгаа.

1923 онhоо түүхэеэ эхилhэн Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис Республикын байгуулагдаhанhаа хойшо буряад арад hуудал байдалаа болбосон hайн болгохо зуураа, экономикоёо, соёл, искусствяя нилээд хүгжөөhэн юм.

1936 оной эхиндэ БМАССР-эй ехэ делегаци Москва ошожо, И.В.Сталин түрүүтэй парти, правительствынгаа хүтэлбэрилэгшэдтэй Кремль соо уулзажа, арадай ажахынгаа хүгжэлтэ тухай мэдээсээ hэн.Колхозуудай түрүүлэгшэнэр, юрын ажалшад - малшад, hаалишад, хонишод болон бусад хүтэлбэрилэгшэд гүрэн түрынгөө үндэр дээдэ хайра шагналда - орден, медальнуудта хүртэhэн, ажахынууд ашаанай машинануудаар, ажаhуудалай хэрэгсэлнүүдээр шагнагдаhан байгаа. Үргэн Агын Улаан-Ононой аймагай Үзөөнэй Ворошиловай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ, Шандали нютагhаа гарбалтай Бата-Жаргал Бадмаев Буряад ороной ажалшадай амжалтануд тухай түрэл партидаа мэдээсэhэн рапорт-бэшэг нүхэр Иосиф Виссарионович Сталинда барюулаа hэн. Тэрэ Ленинэй орденоор шагнагдаhан байгаа. Автономито республикануудай дундаhаа түрүүлэн Буряад-Монголой АССР-эй литература, искусствын декада 1940 ондо Москвада үнгэргэгдэжэ, манай республикын уран зохёолшод, соёлшод, артистнууд амжалтатайгаар тоосожо, үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэhэн, орден, медальнуудаар шагнагдаhан байха юм. Эдэ бүхы хэмжээ ябуулганнуудай hүүлээр буряад арадай дунда улам hайнаар, үүсхэл эдэбхитэйгээр ажаллаха хүсэл эрмэлзэл дэлгэрдэг, соёл, искусствяя хүгжөөхэ hанал бодол түрэдэг байгаа.

ҮНГЭРhЭН ЗУУН ЖЭЛЭЙ 37-38 онуудта манай орон дотор «хара хирээгэй» хаагалаан сонностожо, хардалга гүрдэлгэнүүд hүжэржэ, булангир үерэй долгиндо гэмтэйшье, гэмгүйшье олон зон абтажа, түрмэ шоронгуудта хаагдажа, сэбдэг хүйтэн хизаар нютагуудта сүлэгдэжэ, тамалагдан зобоогдohон байха. «Тиихэ үедэ СССР-тэ болohон түүхэтэ шухала үйлэ хэрэгүүдые хара hанаатайшуул бодото байдалда үндэhэлэнгүй, таад гээд лэ нэгэ талаhаань зорюута сэгнэлтэ үгэдэг байна. Тиихэдэ Советскэ Союзда Троцкий-Бухаринай тала баригшадай болон хүндэ индустриие хүгжөөхэ гэhэн Сталинай хараа түсэб баримталагшадай хоорондо шанга тэмсэл боложо байгаа. Баруунай оронуудhаа 5-10 дахин гээгдэлдэ ороhон ороноо дары түргөөр шэнэдхэн hайжаруулха гэhэн Сталинай хараа шэглэлдэ эсэргүүгээр хархис хүсэнүүд дайсан харшаар тэмсэдэг hэн. Гансал үгөөрөө бэшэ, харин эзэрхэг түримхэй ябуулганнуудаараа эдэбхитэйгээр тэмсэхэдэнь, гүрэн түрэмнай шиидхэхы шанга харюу сохилто үгэдэг hаабдаа. Орон доторхи хархис хүсэнүүдэй hүйд ехэтэй hанаашалганнуудые дайнай эхилтэр зайсуулан саража шадаhан Совет гүрэнэй тэдэ хүтэлбэрилэгшэдтэ, оронойнгоо аюулгүй байдалые үнэн сэхээр, бэеэ үгэнгеэр сахин хамгаалагшадта доро дохихо хэрэгтэй» гэжэ Москвагай профессор, Эсэгын дайнда хабаадагша Виктор Кистанов «Правда» газетын 2006 оной мартын 1-нэй дугаарта толилуулhан статья соогоо бэшэнэ гэжэ нүхэр Галданов жэшээ болгон харуулна. Энэ хадаа бодото байдалые hайн мэдэхэ, ойлгохо хүнэй hанамжа ха юм даа. Совет орондо түрэжэ, hургуули hудар хээд, гүрэн түрынгөө аша туhаар али бүхы эрдэмэй докторнууд, профессорнууд, гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэд, депутадууд болohон хүнүүд аад, бодото байдалда буруу сэгнэлтэ үгэжэ, ушар ёhо ойлгохогүй зоной, залуушуулай ухаан бодолые хүлгүүлжэ, балартуулжа, буруу замда гаргажа байдагынь халагламаар. Буряад арадай хэлсэдэгэй ёhоор, энэмнай тэжээhэн буруу тэргэ эбдэбэ гэhэнтэй адли ха юм даа.

ЭСЭГЭ ОРОНОО хамгаалгын Агууехэ дайн тухай мүнөө элдэб эсэ хөөрэлдөөн гаражал байдаг. Совет гүрэн энэ дайнда бэлэн бэшэ байшоо. Энэ ушарта тэдэ гансал Сталиниие гэмнэдэг, зэмэлдэг байна. Тэд И.В.Сталин хүнүүдтэ этигэдэг, найдадаг байhандаа зэмэлүүлдэг юм гэжэ хамта хүдэлhэн нүхэдынь, элитэ ехэ полководецууд, мэдээжэ ажал ябуулагшад тэмдэглэдэг. Дайнай урда тээ Германиин, Советскэ Союзай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд Риббентроп Молотов хоёрой гараа табиhан нэгэ нэгэндээ добтолхогүй гэhэн хоёр ороной хоорондохи эбэй хэлсээндэ нүхэр Сталин этигэhэншье байхадаа магадгүй. Зүгөөр хүндэ этигэхэ гээшэ муу ябадал юм гү?! Тиигээшье hаа, манай гүрэн хэдэн арми сэрэгүүдые оронойнгоо зүүн захаhаа баруун хилэ руу ябуулжа байгаа. Яhала бэлэдхэл хэгдэжэл байhан гээшэ.

Дайнай эхиндэ фашис Германи танкнуудаараа, самолёдуудаараа, бусад буу зэбсэгүүдээрээ 2-3 дахин булюу байhан юм. Гадна хархис дайсан баталhан хэлсээгээ эбдэжэ, гэнтэ гэнэдхээжэ добтолходоо, манай ороной баруун хилэ шадархи республикануудай газар дайдые ехэ эсэргүүсэлтэгүйгөөр дары түргөөр булимтаран эзэмдээ hэн. Саашадаа Бүхэсоюзна Коммунис партиин (большевигүүдэй), СССР-эй Совнаркомой, Обороныи Гүрэнэй Комитедэй, тэрэнэй түрүүлэгшэ И.В.Сталинай сэсэн мэргэн ударидалга доро Совет ороной ажалшад, тэдэнэй Зэбсэгтэ Хүсэнүүд гитлеровскэ Германи болон тэрэнэй тала баригшадые hамна бута сохижо, эшээндэнь hүнөөhэн байгаа. Дайнай hүүл багта манай орон танкнууд, самолёдууд, артиллеринүүд болон бусад буу зэбсэгүүдээрээ hураггүй булюу болohон байгаа. hүүлээрнь совет арад болон Улаан Арми ороноймнай зүүн хилэ дээрэ харата муухай ябуулганнуудаараа уршаг тойбо татажа байhан милитарис Японие дараа hэмнай. Тиигэжэ совет арадай болон Улаан Армиин сэрэгшэдэй шэн зоригоор, баатар габьяагаар туйлагдаhан Агуу Илалтын

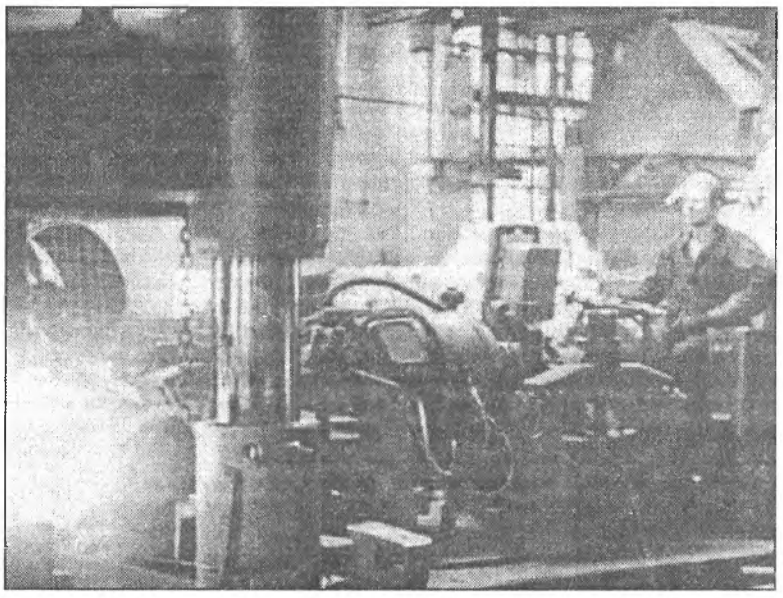

ашаар манай гүрэнэй эрхэ сүлөө хамгаалагдаhан, олон миллион зон фашизмын «хүрин тахалhаа» аршалагдажа, дэлхэй дээрэ социалис байгуулалта тогтоогдohон юм. Социалис оронуудта зүрюу харша ябуулганнуудые бэелүүлхэ зорилготой Хойто-Атлантикын хэлсээнэй эмхи (НАТО) 1949 ондо байгуулагдаа hэн. НАТО-гай харата хэрэгүүдые сараха үүргэтэй Варшавска Договор 1955 ондо эмхидхэгдээ бэлэй. Иигэжэ дэлхэйн капиталис болон социалис оронууд хоёр бүлэг боложо хубаарhан байгаа.

Эдэ бүгэдэн тухай журналист Николай Батомункуевич Галданов арсашагүй баримта мэдээнүүдтэ үндэhэлэн, тон зүбөөр, тодо хурсаар бэшэнэ гэжэ hананаб. Тиихэдээ тэрэ гүрэнэй мэдээжэ ажал ябуулагшадай, суута сэрэгшэдэй, элитэ ехэ бусад мэргэжэлтэдэй дурсалганнуудые, hанамжануудые үргэнөөр шэнжэлхэhээ, тайлбарилхаhаа гадна, өөрынгөө хараа бодолтой олониитые, ургажа ябаа залуу үетэниие танилсуулна. Минии hанахада, энэнь тон үнэтэй сэнтэй бшуу.

ДАЙНАЙ hҮҮЛЭЭР Совет гүрэн туйлай ехээр hандаргагдаhан арадай ажахыгаа түргөөр hэргээжэ, үнэhэн шандаруу болгогдohон хото, тосхонуудаа шэнээр бодхоожо, улад зоной hуудал байдалые hайжаруулhан байгаа. И.В.Сталин 30 жэл соо СССР-ые хүтэлбэрилхэдөө, ямар гүрэн болгоо гээшэ hэм. Энэ үе сагынь айхабтар орёо, хүндэ хүшэр жэлнүүд байгаа. Эды олон жэлдэ гүрэн түрэеэ амжалтатайгаар ударидаhан, хүтэлбэрилhэн хүнэй нэрэ хүндэ, алдар соло урган дээшэлэнгүй яаха hэм?! Ямаршье эмхи зургаанай, колхоз, совхозой хүдэлмэрилэгшэд, ажалшад, алба хаагшад даргаяа хүндэлхэ ёhотой бэшэ юм гү?! Энэмнай нэгэ хүндэ hүгэдэн шүтэhэн ябадал (культ личности) бэшэ гээшэ.

Иимэ олон жэлдэ ороноо урагшатай hайнаар ударидаhан И.В. Сталин гол түлэб гүрэнэйнгөө хүтэлбэрилхы тушаалтадта, кадрнуудта түшэглэдэг байгаа. «Кадрнууд бүхы юумэ шиидхэдэг» гэhэн Сталинай дүлэтэ үгэнүүд ажалша бэрхэ, эрдэм hургуулитай, эрмэлзэл ехэтэй залуу мэргэжэлтэдые зүбөөр шэлэжэ олоод, хубаарилан табихые hургадаг байhан юм. Ушар иимэhээ СССР-эй Правительствын Түрүүлэгшын орлогшонор, олонхи министрнүүд, ехэ ехэ фабрика, заводуудай директорнүүд 30 гаран наhатай байгаа бшуу.

Иосиф Сталин өөртөө үндэр нэрэ зэргэ олгуулхые, орден, медаляар шагнагдахые огто hанаашалдаггүй хүн байhаң гэжэ ойлгохоор ха юм даа. Хараад үзэл даа. И.В.Сталин 1939 ондо Социалис Ажалай Герой болоо hэн. Гэбэшье дүрбэ шахуу жэл соо үргэлжэлhэн Эсэгын дайнай дүүрэхэдэ, нүхэр Сталинай энгэртэ нэгэшье «Алтан Одон» ялярбагүй. Тиин 1945 оной июниин 24-дэ Москвагай Улаан талмай дээрэ болohон Илалтын парадай урда тээ ВКП(б)-гэй ЦК-гай Генеральна секретарьта «Советскэ Союзай Геройн» үндэр нэрэ зэргэ олгогдожо, энгэртэнь Ленинэй орден болон «Алтан Одон» медаль зүүлгэгдээ hэн. 1945 оной июниин 26-да СССР-тэ «Советскэ Союзай Генералиссимус» гэhэн сэрэгэй үндэр дээдын нэрэ зэргэ бии болгогдожо, үглөөдэрынь Иосиф Виссарионович Сталин энэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртөө hэмнай. Урда тээнь Орос гүрэндэ, бусад оронуудта хэд иимэ нэрэ зэргэдэ хүртэhэн юм ааб гээд хаража үзэхэдэ, иимэрхүү байна. Россида Сэрэгэй Уставай ёhоор иимэ нэрэ зэргэ 1716 ондо бии болгогдohон түүхэтэй. Орос гүрэндэ А.С.Шеин, А.Д.Меньшиков, хатан хаан Анна Леопольдовнагай үбгэн Антон Ульрих, А.В.Суворов, Испаниин диктатор Баамонде Франко, Хитадай Гоминьдан засагай удамаршан Чан Кайши гэгшэд иимэ үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэhэн юм гэхэ. Нэгэ хүндэ шүтэн hүгэдэлгэ хадаа марксизм-ленинизмын суртал hургаалда харша ябадал болоно гэжэ буруушаан шүүмжэлээд, И.В.Сталинай хэhэн хэрэгые, аша габьяае буруу hүргэhэн Н.С.Хрущев, hүүлээрнь тэрэниие халажа ороhон Л.И.Брежнев шуhата дайнда гүрэн түрэеэ хүтэлбэрилhэн байгаа hаа, «Советскэ Союзай Геройн» үндэр нэрэ зэргэдэ арбаад дахин хүртэхэдөө, hаатахагүй байгаа. Ушарынь гэхэдэ, Хрущев 10 жэл соо, Брежнев 18 жэлэй туршада ороноо ударидахадаа, 4-5 дахин Социалис Ажалай болон Советскэ Союзай Геройнууд болоо hэм шуу. Үнгэрхэдөө сэрэгэй эгээл дээдын орденоор - «Илалтын» орденоор шагнагдаhан, Ленинскэ шангай лауреат болohон байха.

СОВЕТ ГҮРЭНИИЕ, дэлхэйн социалис лагериие усадхажа hалгаахын тула Холбоото Штадууд түрүүтэй империалис хусэнүүд жэл бүхэндэ олон миллиард доллар hомолдог, гаргашалдаг байhан гээшэ. Зүгөөр тэдэ бэшэ, харин манай ороной удамаршад, тусхайлбал, Михаил Горбачев Борис Ельцин хоёр урбалта хэжэ, хүсэн түгэс СССР гүрэнөө унагаагаад, hандарган hалгааhан байна. Тэд мүнөө манай орон капитализмыг замда гаража, дэлгүүрэй экономикоо бэелүүлжэ байнхай. Тиихэдээ баяшуул, үгытэйшүүл боложо хубаараабди. Россин гүрэнэй хүгжэлтын эхиндэ зарим хүйхэрнүүд оронойнгоо зөөриие үмсэлхэдөө хубаажа абаад, миллиардернүүдшье болонхой. Энээнhээ уламжалан, Росси миллиардернүүдэйнгээ тоогоор США-гай удаа хоёрдохи hуури эзэлнэ гэжэ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд тэмдэглэнэ. Гэбэшье энэ хадаа [illegible]ар, омогорхомоор баримта бэшэл [illegible]

Түүхэдээ шалгалта хэхэдээ, худал хуурмаг баримтануудые дурдадаг байха юм. Энэ талаар олон жэшээ харуулжа болоно. Байгша оной апрелиин 10-да ВГТРК-гай хоёрдохи каналаар «Ревизор» гэhэн дамжуулга хэгдээ hэн. Тэрэ дамжуулгада эстрадын артист Феликс Дадаев хабаадаба. Шэг шарайгаараа Сталинда яаха аргагүй түhөөтэй хүн байна.

Тиихэдэнь тэрэниие Сталинай «двойник» байhан юм хаш гэлсэдэг бэлэй. Богони хэмжээнэй фильмүүдтэ тэрэ Сталинай рольдо наадаhаншье байгаа. Тэрэнэй үбдэхэ үлбэртэхэдэ, Сталинай орондо Дадаев Мавзолейн трибунада гаража, сэрэгэй парад болон ажалшадай жагсаал угтажа абалсадаг байгаа гэхэшүүгээр хэлэдэг, бэшэдэг ушаа дайралдадаг hэн ха. «Тэдэ[illegible]и Сталинай двойник боложо, гүрэн түрын хүтэлбэрилэгшын уялга, үүргэ дүүргэжэ ябаагүйб, энэнь шал худал үгэнүүд лэ» гэжэ дамжуулгада хабаадаhан 82 наhатай Феликс Дадаевай дураа гутангяар хэлэхэдэнь, этигэхээр байгаа hэн даа.

«И.В.Сталин үндэhэ яhанай илгаа гаргадаг байhан юм» гэжэ ямаршье баримтагүйгөөр хэлэдэг хүнүүд ушардаг. Энэнь худал хуурмаг үгэнүүд лэ. Тэрэнэй хүтэлбэрилhэн партиин Центральна Комитедтэ, Правительствада ород, украин, белорус, грузин, армян, еврей болон бусад үндэhэ яhатанай түлөөлэгшэд ородог байhан гээшэ. Тэрэ нютагай, түрэл гаралай, танил нүхэдэй тала баримталдаггүй байгаа. Гүнзэгы ухаан бодолтой, үнэн сэхэ хүнүүд лэ тэрээнтэй хамта хүдэлдэг байhан юм.

«Хүшэр хүндэ хохидол туршалганнуудай жэлнүүдтэ оюун бэлигтэй, сэсэн мэргэн бодолтой хүн, хэлбэришэгүй полководец И.В.Сталинай Росси гүрэниие ударидаhан ушарынь Россида айхабтар ехэ аза талаан болohон, зол жаргал асарhан гээшэ...

...Сталин хадаа дэлхэй дээрэ хэндэшье абташагүй агууехэ зонхилогшо байhан даа. Тэрэ модон анзаhата Россие атомна зэбсэгтэй гүрэн болгоо ха юм.

Үгы! Тэрээн тухай юуншье гэлсээ hаань, тиимэ хүнүүдые түүхэ, арад зон мартадаггүйл!» - гэжэ Совет гүрэндэ шуhа мяхаараа дурагүйдэдэг Уинстон Черчилль И.В.Сталинай 80 жэлэй ойдо зорюулагдажа, 1959 оной декабриин 23-да Великобританиин лорднуудай палата дээрэ үгэ хэлэхэдээ, тэмдэглээ hэн. Тэд энээнhээ үлүү ямар сэгнэлтэ байхаб даа?!

Буряадай журналистикын ветеран Н.Б.Галдановай «Түүхэдээ шалгалта хэдэггүй» гэhэн публицистическэ шэнжэлхы статьяе ном болгожо хэблэбэл, түүхэдэ гүнзэгы мүр сараа үлөөхэ байха гэжэ hананаб.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

11
Уран үгэ
Буряад үнэн 12.06.2008
№23 (581)
Дүхэриг №66 (21609)

«Алтаргана – 2008» гэһэн уласхоорондын һайндэрые угтуулан

НУМАА БАГШАТАЙ УУЛЗАЛГА

Үнгэрэгшэ гарагай зургаанда М.Хангаловай нэрэмжэтэ түүхын музейн филиал болохо соёлой ба искусствын музей соо КНР-эй арадай дуушан, профессор Анандын Айлтагуйн Нумаа багшатай уулзалга болобо. Музейн хүдэлмэрилэгшэд Нумаа багшые хүндэтэйгөөр уттан абажа, хүхэ сэнхир хадагаар золгожо, хангал һайхан баглаа сэсэг барюулба. Буряадаймнай мэдээжэ хүнүүд - алтан гургалдай гэлсүүлһэн Буда-Ханда Дашиева, Россин габьята артистка Хажидма Аюржанаева, Буряадай габьята артистка Дулма Митупова болон буряад дуунда дуратайшуул энэ уулзалгада ерэһэн байна.

Үзэмжэдэ гурбан томо номууд табяатай: хоёрынь Үбэр Монголдо хэблүүлэгдэһэн, буряад арадай мянгаад дууе нототойнь багтааһан, гурбадахи ном «Буряад үнэн» хэблэлэй [illegible] барлагдаһан, нототой буряад арадай дуунуудай нилээхэн томо ном.

- 1980-яад онһоо эхилжэ, арадай дуунуудые суглуулжа эхилээб. Хуушанай дуу мэдэхэ хүнүүдые һурагшалаад, 30-аад хүнһөө дуунуудые бэшэжэ абаа һэнби. Тэдэнэймни мүнөө нэгэл хүн амиды үлөөд байна. Үрдижэ магнитофон дээрэ бэшэжэ абаһандаа, ном соо хэблүүлһэндээ би ехэ баярладагби. Мүнгэ олохын түлөө гү, нэрэ соло олохын түлөө бэшэ, арадаймнай гүн соёлой дээжэ буряад дуун мартагдахагүй, хойто үедэ дамжуулагдаха ёһотой гэжэ шармайн оролдожо ябааб, - гэжэ Нумаа багша сугларагшадта хөөрэбэ.

- Би Нумаатай мүнөөдэр түрүүшынхиеэ уулзабаб. Телевизортэ, хүн зонһоо дууладаг һэм, танилсадаг һаа гэжэ һанагша һэм, мүнөөдэр эндэл хоюулан танилсаһандаа баяртай байнаб. Урагшаа һанаатай иимэ зон үсөөн, дуунуудые суглуулаад, нототойнь гаргаха гээшэ ехэл хэрэг бүтээгээ байнат даа, - гэжэ Буда-Ханда Дашиева Нумаада зорюулжа, «Унаган борынгоо түргэниие» гэжэ дуу гүйсэдхэбэ.

- Нумаа абгайтай 1989 ондо танилсаа һэмди. Тиихэдэ хоюулан нэгэ концертдэ хабаадаад, Та намда номоо бэлэглээ бэлэйт, Танай «Алаг эреэн булжамуур», «Сэлэнгын татуур» дуунуудыстнай тиихэдэ соносоод, одоо гоёшоогоо һэнби. Арадай дуунһаа гоё юумэн үгыл дээ, - гэжэ Россин габьята артистка Хажидма Аюржанаева дурсаба.

Тэрэ «Дурдам алшуур» гэжэ дуу дуулаба.

- Буряад арадай дуу шагнахадаа, би аргагүй ехээр уярдагби. Арадаймнай аман үгын дээжэ, алта мүнгэнһөө сэнтэй арадай дуунуудые суглуулжа, иимэ ехэ ажал хэжэ ном болгоод, түрэл буряад арад зондоо бэлэг болгожо үгэһэниинь тон ехэ габьяа, баатаршалга гэжэ хэлэхэ байнаб, - гэжэ, багшын ажалай ветеран Сэсэг Далаевна Гармаева хэлэбэ.

Энэ уулзалга дээрэ Буряадай габьята артистка Дулма Митупова, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Жалма Доржиева, арадай аман зохёолой «Уряал» ансамблиин гол дуушан Светлана Базарова, арадай дуу гүйсэдхэгшэд Намсалма Бальжинима хоёр, Россин соёлой габьята хүдэлмэрилэгшэ Владимир Гунзынов гэгшэд арадай дуун тухай һанал бодолоо хубаалдаад, Нумаа багшада дуун бэлэг барибад.

- Арадай дуун тухай хөөрэлдөөмнай иигээд дүүрэнэгүй, уулзалгануудые эмхидхэхэбди, манай музейдэ айлшалан ерэжэ байгаарайгты. Нумаа багшадаа, эндэ сугларһан таанадтаа Буряадай арадай поэт Ардан Ангархаевай шүлэгөөр баярые хүргэхыемни зүбшөөгыт, - гэжэ, музейн ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Санжижабон Баира Самбуевна энэ уулзалгые дүүргэбэ.

Алтан наранай элшэнүүдэй баглаа сэсэг,
Дүтын нүхэдэй урихан миһэрэл,
Уурхай-гэртэтнай дулаахан уларил,
Юрын баяр, юрын жаргал,
Мүнөөдэр, үглөдэр,
хэтэ мүнхэдөө хүсэнэб!

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

АБТОРАЙ фото.

АЛТА МҮНГЭНhӨӨ ҮЛҮҮ СЭНТЭЙЛ

2003 ондо Хитад уласай габьята артистка Анандын Нумаа «Буряад-Монгол арадай дуунууд» гэһэн номоо хэблүүлэн гаргуулаа һэн. Тэрэ сагһаа хэдэн жэлэй үнгэрбэ-[illegible]ье, бэлигтэ дуушанай бүтээл [illegible]эзэдэшье һонирхол татамаар шуу.

«Буряад-монгол арадай дуунууд» гэһэн номой олонхинь хори-буряад зоной дуунууд юм. Тэдээн соомнай манай арадай түүхэ домог хүгжэмтэ аялгаар бэшээтэй байна бшуу. Тэндэ алдарта баатарнууд, мэргэшүүл, түрүүшүүлдэ Бабжа баатар, Шэлдэй Занги, Бадан Туракинда зорюулагдаһан дуунууд оронхой. Мүн Балжин хатанай алдар солые дуудаһан аялгануудбии, тэрэ түүхэтэ хатанай түрэһэн дүүдэ адли заяатай Айлтагуйн Нумаа дуушанай энэ согсолбориие найруулан хэблэһэниинь удхатай.

Эртэ урдын сагта эндэхи хизаараар хилэ, можо гэжэ байгаагүй, манай элинсэг хулинсагууднай Онон мүрэнэй саагуур зөөдэлөөр ябадаг һааб даа. Тиихэдээл Хүлэн-Бойрын эрьеэр Хориин зоной хуушанайнь буусанууд олон байха. Далаад-наяад жэлэй саана Дагуурай тала дайдаар дайн, байлдаанай болохо үедэ Агын, Бооржын, Тариин буряадууд түрэл һайхан тоонто нютагаа орхин нүүһэн юм. Тэдэнээр хамта Анандын Айлтагуй айлайхин Шэнэхээн хушуунда ошолсоо бэлэй. Айлтагуйн эсэгэнь эмшэнэй эрдэмтэй, Үбэр Монголой баруун монголшуудай үндэр ноён Дэмшэг Донгроб (Дээваан) тайжын хубиин аргашан байһан юм. Аха дүү барга зонойнгоо аймагта анхан түрүүшын больница байгуулһан габьяатай. Шагдарай Даваа эхэнь ёһотой хүдөөгэй эхэнэр, дүрбэн хүүгэдэ хүн болгон хүмүүжүүлхэ, газаахи малаа харуулха ажалтай һэн.

Энэ айлда 1940 ондо Нумаа басаганиинь түрэһэн юм. Хүүхэмнай эхэ эсэгынгээ эгээл дуратай «Наян-Наваа» дуунай наартай намдуу аялга доро өөдөө болоһон байха. Басагахан балшар наһанһаа түрэл буряад аялга дуунуудаа аманһаа унагаадагүй һааб даа. Нумаа нютагайнгаа эхин шатын һургуули дүүргэһэнэй удаа Хүлэн-Бойрын уран һайханай училищида орожо, монгол угсаата зонойнгоо лимбэ, жэмбүүр, шаанза, морин хуурай хүгжэм доро хонгёо дуунуудаа хангюурдажа һураа бшуу. 18 наһатайдаа тус һургуулияа түгэсэжэ, үндэһэтэнэй дуу бүжэгэй ансамбльда амжалтатай ажаллажа байтараа, оюун бэлигээ үшөө саашань шудалхаяа зорибо. Урдань хада Мукдэн гэжэ алдаршаһан, мүнөө үедэ Шэньян гэһэн нэрэтэй болоһон хотын хүгжэмэй дээдын һургуули-консерваториин оюутанай тоодо оробо. Тус һургуулияа түгэсэжэ, үндэр мэргэжэлтэй болоһон залуу артистка заршамта замаа эхилһэн юм.

Үбэр-Монголой уран һайханай ансамбльда хэдэн олон үндэһэтэнэй түлөөлэгшэд сугларһан байгаа. Тэдээнтэй хамта хориин хуасай угай хүүхэн наадан зугаадань хабаадалсан ябалсаа. Тиихэдээ бүхы хитад уласайнгаа хүдөө нютагуудаар ба хото городуудаар харгылаа, Зүүн зүгэй Номгон далайһаа нааша баруунай Гобиин элһэн далайе тулан ошоһон, Агуу Ехэ сагаан хэрэмэй дайдаар гастрольдоһон юм. Ехэнхидээ буряад, барга, монголшье аялгануудые, гадна хитадаар, түбэдөөр, үйгүүрээр, казахаар, солонгосоор, японооршье дууладаг байһан.

Манай буряад басаганай аялга дууниинь аяар холуур мүнөө болотороо сууряатана. 1962 ондо Хитад уласай радиогоор тэрээн тухай тусхай дамжуулга болоо. 1965 ондо Бээжэн хотодо пластинкануудаа дээрэ дуунуудынь буулгагдан тараагдаа. Мүн баһа Бээжэндэ гушаад дуунуудынь тусхай кассетээр гарахан юм. Гэхэтэй хамта жэл бүхэндэ уран һайханай оюун бэлигтэнэй урилдаан, мүрысөөн, конкурснуудта хабаадалсаһан юм. Жэшээлхэдэ, 1959 ондо түмэн арадай зуун дуушадай урилдаан, 1962 ондо Үбэр Монголой дуу хүгжэмэй мүрысөөн, 1964 ондо эрхим гүйсэдхэгшэдэй конкурс гэхэ мэтын концертнүүд үнгэрөө. Гэбэшье иимэ үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадалсахадаа, түрэл буряад аялга дуумнай түмэн зоной дура сэдьхэлые буляан, түрүүшын һууринуудые эзэлдэг байгаа ха юм...

Удаадахи жэлнүүдтэ Хитад уластамнай соёлой хубисхал эхилээ һэмнай даа. Энэмнай соёл культурын хүдэлөөн байһан хадаа түрүүшын жэлнүүдтэ уран һайханай эдэбхитэниие дайраһан юм. Үсөөн тоото үндэһэтэнэй ансамбль таража, тэрэнэй зарим гэшүүдынь Хинганай үбэрэй таряашадай коммунада хүдэлхөө хүмүүжүүлгэдэ эльгээгдээ. Нумаа дуушан ямаршье гэм зэмэгүй аад лэ, жэл шахуу хаалтада һуугаад, үшөө нэгэ жэл таряашадай коммунада хүдэлөө.

Эрьехэ наран ээлжэлхэ түрэ гэжэ байдаг. Тэрэ гээшэнь манай буряад дууша басаганда 1976 ондо тудаба. Тиихэдэ Хитадай Арадай Республикын тогтоһоор гушан жэлэй найрта Бээжэндэ болоһон агууехэ концерт дээрэ алдар суута артистнуудаар хамта Айлтагуйн Нумаа дуулаһан юм. Тиигээд дууша басагамнай түрэл нютагаархинаа урмашуулан, дээдэ шатын шагналнуудые абадаг болобо. Удангүй Үбэр-Монголойнгоо оюун бэлигтэнэй үндэр дээдын шагнал «Ажанаа хүлэгтэ» хүртэһэн байна. Гадна тэрэмнай Нумаа багша гэһэн нэрэтэй залуу дуушад шабинартай боложо, тэдээндээ аялга дуунуудые заажа захалаа һэн. Мүн тэрэ өөрөө олониитын горитойхон ажаябуулга эрхилдэг байгаа. Зүүн хойто хизаарай эхэнэрнүүдэй ниигэмэй, Үбэр-Монголой хүгжэмшэдэй бүлгэмэй, Хитад уласай уран бүтээлшэдэй холбооной гэшүүнээр, үни удаан дээдын засаг түрэ болохо 6-дахи зарлалай арадай депутадаар һунгагдаһан юм. Шэнэхээн нютагай түлөөлэгшэ 1960-аад оноор Үбэр-Монголдоо эдир залуу эрхим дуушан гэжэ алдаршаһан, 1987 ондо Хитад уласай габьята артистка болоһон юм. 1993 ондо Хитадай Арадай Республикын «Арадай артисткын» нэрэ зэргэдэ хүртөө. Манай дуушанай нэрэ обог Ази түбиин хэдэн олон сонин газетэ, сэтгүүлнүүдтэ хуушан монголооршье, хитад, иероглифооршье, англяаршье толилогдоһон статьянуудые тоолохын аргагүй ааб даа. Гадна, Айлтагуйн Нумаагай намтарынь 1993 ондо Хүхэ-хотодо, 1995 ондо Бээжэн ниислэл хотодо барлагдаһан нэрэтэй хүнүүдэй толи бэшэгүүдтэ мүнхэлэгдэһэн түүхэтэй.

Тэдэнэй гаршаг хуудаһанда Нумаамнай нэрэеэ бэшүүлхэһээ гадна өөрөө номуудые найруулдаг, бүхы наһаараа хори буряад зонойнгоо дуунуудые суглуулжа, согсолбориниуд болгон хэблэһэн байна. Түрүүшын ботинь 1984 ондо «Буряад-Монголой дуунууд» Улаан хада хотын хэблэлдэ гараһан байгаа. Хоёрдохи ботинь 1991 ондо Хүхэ-хотодо хэблэгдээ.

Мүнөө жэл тэдэ номуудай нэгэдэхи томо боти түрэл буряад хэлэн дээрэ, дуун бүхэниинь нототойгоор хэблэгдэбэ. Тэдэ хэдэн зуугаад хуушаншье, шэнэшье дуунуудынь үнэндөө эрдэни, алтан мүнгэнһөө үлүү сэнтэй гээшэл. Буряадай алдарта дуушан бүхы наһаараа бүридхэһэн нангин нөөсэеэ арад түмэндөө бэлэглэбэ ха юм.

Буряад арадай уран зохёолшо,
Россин Федерациин,
Буряадай болон
Хальмаг Республикануудай
соёл культурын
габьята хүдэлмэришэн
Цыден-Жап ЖИМБИЕВ.

2005 он.

У нас в гостях - «Джангариада»

Это было
в начале времен,
В стародавний
век золотой.
Вечности начинался
расцвет.
Величавый брезжил рассвет
Веры бурханов святой...

«В СТАРОДАВНИЙ ВЕК ЗОЛОТОЙ ВЕЧНОСТИ НАЧИНАЛСЯРАСЦВЕТ»...

Буряад Республикын 85 жэлэй ойдо

Бэсэ даанхай Монгол ард улсын 1911 ондо тогтохын хэрэгтэ Росси гүрэнэй үүргэ тон удха шанартай байһан бэлэй. Юуб гэхэдэ, монгол угсаата зоной өөрын гүрэн түрые бии болгохо гэһэн һайн һайхан эрмэлзэл Россин гүрэнэй засаг түрэдэ уласхоорондын тон ехэ удха шанартай байһан юм.

1921 ондо Буряад автономито областнуудай тогтоходо, 1923 ондо Буряадай АССР-эй нэрлэгдэн, СССР гүрэнэй арадуудай дунда тодорходо, энэ монгол угсаата зоной анхан ехэ хүдэлөөн эгээл ехэ үйлын шанартай һэн. Мүнөө Россин Федерациин республикануудсоо монгол туургата Хальмаг Республика Буряад Республика хоёр оршон мандажа байна гээшэ.

Хальмаг Республикын үмэнэһөө манай Буряад Республикын 85 жэлэйнь ойгоор амаршалһан үнэн ехэ гэршэ болгожо, монгол угсаатанай «Джангар» гэһэн үргэн ехэ үльгэрһөө үндэһэтэй һайндэр тухай тобшо мэдээсэл «Джангариада» гэһэн үнгэтэ журналһаа толилхомнай.

В сентябре 1997 года в рамках Программы» Президента Республики Калмыкия К. Илюмжинова была проведена 1-я Джангариада по национальным видам спорта. Она стала не только спортивным состязанием, восстанавливающим старинные традиции ойратов и их потомков — калмыков. «Джангариада» превратилась в яркий праздник, донесший до настоящих дней особенности далекой кочевой цивилизации: национальный быт, обрядность, материальную культуру, прикладное искусство, искусство песни и танца единственного в Европе этноса центральноази-атского происхождения, перенесшего из Азии в Европу свою культуру, религию — северный буддизм (Махаяна) — ламаизм.

Финальному празднику в столице Калмыкии Элисте предшествуют состязания во всех районах республики, победители которых затем участвуют в республиканской Джангариаде. На обширной территории разворачивается калмыцкий хотон с традиционными жилищами — войлочными кибитками, которые устанавливаются по древней традиции вокруг главной белой кибитки — ставки. Интерьер кибитки каждого района воссоздается по обычаю предков: на самом почетном месте алтарь с божествами-покровителями родов, аймаков, семей.

Джангарчи Эляев Овла. 1910 г. Он сохранил для потомков песни эпоса «Джангар», которые затем получили мировую известность в записи от него проф. В.Котвичем и Номто Очировым.

«Ввиду большого значения Джангариады не только для монголо-калмыцкой, но и мировой эпической литературы, я решил повидаться с Овла Эляевым и по возможности проверить полученные мной записи. Случай представился только летом 1910 г., когда я провел с Эляевым несколько дней... Один из вечеров Эляев посвятил тому, чтобы продемонстрировать мне пение «Джангара». К этому, по его словам, нужно было подготовиться соответствующим образом, «так как иначе пение весьма затруднительно для сказителя и может даже вызвать неприятные последствия для окружающих, вроде неожиданного вихря и т. п.»... Сеанс начался вечером, видимо, по старой традиции и имел характер какого-то культового акта...» (Проф. В. Котвич. 30-е гг. XX в.)

Празднование550-летия эпоса «Джангар» в 1990г. В Элисте прошла Международная конференция по эпосу. Впервые на землю Джангара съехались потомки калмыков из России, США, Франции, Германии, Китая. Жителей республики, его гостей, российских и зарубежных ученых встретил калмыцкий хотон, в котором вновь ожили образы эпоса, национальные традиции, искусство и материальная культура народа. Эпос «Джангар» звучал в исполнении старейших и молодых джангарчи.

**Тогда
невыдержал
Джангарчи,
Сталищеки
его горячи,
Вышелон
изсебя,
закричал:
«Эх, и могучее племя -
они,
В наше бы
жили время
они!»**

**Знай, мальчуган:
от отца рождается сын,
Чтобы надежной опорой родине стать.
Помни, что Бумба в тебе нуждается,
сын!**

Джангарчи
В.Каруев.
1998 г.

Праздник 500-летия эпоса «Джангар» в 1940 г.

Ока Городовиков приветствует победителя конных скачек.

**Жизни доверив свои острию копья,
Страсти — стране посвятив, а Джангру — себя.
Богатыри, что клялись на священном мирде
Жить как один человек всегда и везде,
Оберегая родимый край от врагов...**

Желтое солнце верхи деревьев зажгло,
Желтое солнце мира над миром взошло.

А посредине - белый покатый хурул,
С благостной верою неразделен, стоит...
Истинной веры собранье примеров там,...
Башня под куполом южного неба зажглась,
Дюжиной красок переливаясь вдали...

Прянула с лука и полетела стрела.
Взвизгнула тонко и засвистела стрела...

...Кроме того, седых стариков
Был, рассказывают, круг.
И краснолицих важных старух
Был, рассказывают, круг.
Жены нежно-белые там
Тоже составили круг.
Словно плоды спелые, там
Девушки составили круг...

Предметы быта, буддийского культа, хозяйственной деятельности калмыков, в первую очередь, животноводческой, люди в национальной одежде, всадники на лошадях и верблюдах, традиционная кухня, с которой можно познакомиться в каждой кибитке, музыкальные инструменты, посуда, состязания в национальных видах спорта и играх, танцевальное и песенное искусство — все эти захватывающие воображение картины передают живое ощущение эпоса, которое всегда удивляло тех, кто на протяжении 4-х веков своими глазами хотел увидеть мир кочевой цивилизации, некогда простиравшейся на громадном евроазийском пространстве. Состязание джангарчи — исполнителей эпоса— переносит участников и зрителей в мир древнего сказания о самоотверженных защитниках Отечества, чьи подвиги вдохновляли реальных героев на полях сражений и в дни испытаний духа.

В программе Президента РК, Президента ФИДЕ К. Илюмжинова «Дети Калмыкии» большое внимание уделено воспитанию молодого поколения («Дайте, дайте, первую удачу!»). Успешное решение задачи сохранения и развития культуры калмыцкого народа, возрождения традиционной хозяйственной деятельности («Возрождение пастбищного животноводства») и др. во многом зависит от того, как будет участвовать в ее решении современное юное поколение Калмыкии - - наследники патриотических традиций народа, его славной истории и самобытной культуры.

1-я Республиканская Джангариада учащихся общеобразовательных школ РК (апрель 1999 г.), Республиканский фольклорно-этнографический фестиваль «Внуки Джангара» (апрель 2001 г.) выявили плеяду молодых талантов: исследователей эпоса, эрудитов, юных исполнителей «Джангара», знатоков калмыцкого языка и фольклора, художников-живописцев и прикладников. Их творчество позволяет увидеть: и вновь как в прежние века Джангар, его сподвижники-богатыри — это мир, который не утратил своего значения для национального бытия.

«Джангариада»-научно-популярное издание.
Составитель:Д.Б.Дорджиева.
2001г.Элиста.Калмыцкое книжное издательство.

Подготовила Г.Дашеева.

Семьдесятязыков собрались на пиру.
Ночьюрасходятся,чтобысойтисьпоутру,-
Иродолжаетсяпраздник...

Стал «Джангар» для множества людей надеждой святой,
В странах окрестных о нем зазвенели слова,
В землях далеких о нем не смолкает молва...

ПРОГРАММА ТЕЛЕПЕРЕДАЧ

Понедельник, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «МАРШАЛ АХРОМЕЕВ. ПЯТЬ ПРЕДСМЕРТНЫХ ЗАПИСОК»
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 ЖДИ МЕНЯ
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «МОРОЗОВ»
23.30 СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ. «ОТРАВЛЕННЫЕ КАНИКУЛЫ»
00.30 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.50 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
01.40 «СИЛА СЛОВА»
02.20 Х/Ф «СОПЕРНИЦА»
03.50 Х/Ф «ТРОЙНАЯ ПОДСТАВА»
05.10 «ДЕТЕКТИВЫ»
05.40 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. СБ. ПОЛЬШИ - СБ. ХОРВАТИИ. ПЕРЕДАЧА ИЗ АВСТРИИ ДО 06.05

«РОССИЯ»

05.45 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ. ТУРЦИЯ - ЧЕХИЯ. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ШВЕЙЦАРИИ
08.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
09.50 Х/Ф «БОЙ ПОСЛЕ ПОБЕДЫ»
11.45, 18.50, 03.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.45 Х/Ф «БОЙ ПОСЛЕ ПОБЕДЫ»
14.00 Т/С «ЧАСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ВЗРОСЛЫЕ ИГРЫ»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.45 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
23.20 «СИНЕМАНИЯ»
23.50 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
00.20 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ
00.35 «ВЕСТИ+»
00.55 Х/Ф «ГОСФОРД-ПАРК»
03.30 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ. АВСТРИЯ - ГЕРМАНИЯ

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «БЕЛЫЙ СНЕГ РОССИИ»
13.20 «ЖИВОЕ ДЕРЕВО РЕМЕСЕЛ»
13.30 ЛИНИЯ ЖИЗНИ. НАНИ БРЕГВАДЗЕ
14.25 ПЯТОЕ ИЗМЕРЕНИЕ
14.55 ИЗ ЗОЛОТОЙ КОЛЛЕКЦИИ ТЕЛЕТЕАТРА. В.ОЛЬШАНСКИЙ. «ВАША ДОЧЬ АЛЕКСАНДРА». РЕЖИССЕР Н.ТЯГУНОВ. ЗАПИСЬ 1986 Г.
16.20 К 105-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ МИХАИЛА СВЕТЛОВА. «КРАСИВОЕ ИМЯ, ВЫСОКАЯ ЧЕСТЬ»
17.00 М/Ф «КАК МАША ПОССОРИЛАСЬ С ПОДУШКОЙ». «МАША БОЛЬШЕ НЕ ЛЕНТЯЙКА». «МАША И ВОЛШЕБНОЕ ВАРЕНЬЕ». «КАРТИНКИ С ВЫСТАВКИ»
17.35 «АМАЗОНКА ВСЕРЬЕЗ»
18.00 Д/Ф «МАРИЯ СКЛОДОВСКАЯ-КЮРИ»
18.10 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «БОБРЫ»
18.35 ПЛЕННИЦЫ СУДЬБЫ. ЕКАТЕРИНА НЕЛИДОВА
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 Д/Ф «АМБОХИМАНГА. ХОЛМ КОРОЛЕЙ»
19.20 ДОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ. СТАРЫЙ АРБАТ
19.30 «БЛОКНОТ»
20.00 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
20.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «СМЕРТЬ НА БЕРЕГАХ НИЛА»
21.50 ОСТРОВА. ЗИНОВИЙ ГЕРДТ
22.35 «ЕГО РАКЕТНОЕ ВЕЛИЧЕСТВО»
23.05 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
00.00 ЗВЕЗДЫ РУССКОГО АВАНГАРДА. ВЕЛИМИР ХЛЕБНИКОВ
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
00.55 ПРО АРТ
01.25 ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО. СЕРГЕЙ ФИЛИППОВ
01.55 «ЧТО ТАКОЕ DOCUDRAMA?»
02.40 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «СМЕРТЬ НА БЕРЕГАХ НИЛА»
03.35 Д/Ф «АМБОХИМАНГА. ХОЛМ КОРОЛЕЙ»

Ариг Ус

08.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
13.30 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 «ТАКСИ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.10 Х/Ф «ОСТОРОЖНО! ДВЕРИ ЗАКРЫВАЮТСЯ»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 Х/Ф «ДВА НУЛЯ»

Тивиком

07.00 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
07.40 «ЛИКИ ТУНИСА»
08.05 Т/С «ДРУЗЬЯ»
09.05 «РАДИ СМЕХА»
09.30 «ОЧЕВИДЕЦ»: САМОЕ СМЕШНОЕ
10.30, 13.30, 20.30, 00.30 «24»
11.00 «ОЧЕВИДЕЦ: САМОЕ ШОКИРУЮЩЕЕ»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «ШКОЛЬНОЕ ТВ»
14.00 «ЗВАНЫЙ УЖИН»
15.30 Х/Ф «ЧЕРНЫЙ ПОЯС»
16.45 «ОЧЕВИДЕЦ»: САМОЕ СМЕШНОЕ
16.55 Х/Ф «ТЕНЬ»
19.00 «В ЧАС ПИК»
20.00 «НАШ ГОРОД»
21.00 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
23.00 «ГРОМКОЕ ДЕЛО»: «АВИАКАТАСТРОФЫ. ФОРМУЛА ПАДЕНИЯ»
00.00 «НАШ ГОРОД»
01.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
01.15 «ТРИ УГЛА С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ»
02.15 «НАШ ГОРОД»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.25, 07.15, 07.40, 08.10, 08.25, 00.25, 00.50, 01.20, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЧЕЛОВЕК-ПАУК»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
10.00 ГАЛИЛЕО
10.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
11.30 КИНОТАВР-2008 Г.
12.30 Т/С «ВСЯ ТАКАЯ ВНЕЗАПНАЯ»
13.00 М/С «ОЛИВЕР ТВИСТ»
14.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
14.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА»
15.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БАЗЗА ЛАЙТЕРА И ЗВЕЗДНОЙ КОМАНДЫ»
15.30 М/С «ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
17.30 Т/С «ГЕРОИ»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
21.00 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
21.58 «СКАЖИ!»
22.00 Х/Ф «ТРОЕ В КАНОЭ»
00.30 СЛАВА БОГУ, ТЫ ПРИШЕЛ!
01.45 Х/Ф «СПАСИБО ЗА ПОКУПКУ»
04.10 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
13.25 Х/Ф «ЗАКЛЯТИЕ ДОЛИНЫ ЗМЕЙ»
15.30 Х/Ф «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Х/Ф «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО [illegible] /ПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «ИНСТИНКТ ХИЩНИКА»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРОЯТНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
02.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
03.25 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.55 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
04.25 «В ЗАСАДЕ»06.00 АВТОСПОРТ. РАЛЛИ-РЕЙД САНКТ-ПЕТЕРБУРГ - ПЕКИН «ТРАНСОРИЕНТАЛЬ-2008»
06.45 ПЛАВАНИЕ. ЧЕМПИОНАТ РОССИИ. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ МОСКВЫ
08.00 ДНЕВНИК ЧЕМПИОНАТА ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ
08.25 ПЛАВАНИЕ. ЧЕМПИОНАТ РОССИИ. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ МОСКВЫ

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 17

первый канал

06.00 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. СБ. ПОЛЬШИ - СБ. ХОРВАТИИ. ПЕРЕДАЧА ИЗ АВСТРИИ. ПРОДОЛЖЕНИЕ
08.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «НЕЧИСТАЯ СИЛА»
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «МОРОЗОВ»
23.30 «ПОПАВШИЕ В СЕТЬ»
00.10 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.30 Х/Ф «ЖИВЫМ ИЛИ МЕРТВЫМ»
02.02 Х/Ф «ПРИТВОРСТВО И КОВАРСТВО»
03.30 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. СБ. ГОЛЛАНДИИ -. СБ. РУМЫНИИ. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ШВЕЙЦАРИИ ДО 05.45

«РОССИЯ»

05.45 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
06.35, 08.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
07.35, 09.34 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.55 «БАМБААХАЙ»
10.10 СПОРТ-ЦЕНТР
10.25 МУНХЭ ЗУЛА
10.50 Т/С «КРОТ»
11.45, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.45 Т/С «КРОТ»
13.45 Х/Ф «ВЕЧНЫЙ ЗОВ»
14.45 М/Ф «БРЭК!»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ВЗРОСЛЫЕ ИГРЫ»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.45 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
23.30 Х/Ф «МУЖЧИНА ДОЛЖЕН ПЛАТИТЬ»
01.25 «ВЕСТИ+»
01.45 Х/Ф «ГОРОД ПРИЗРАКОВ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ПЛАЧ ПЕРЕЛЕТНОЙ ПТИЦЫ»
13.00 Д/Ф «МОНАСТЫРИ СЕВЕРНОЙ МОЛДАВИИ. ОПЛОТ ВЕРЫ»
13.20 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
14.15 ACADEMIA
14.45 Х/Ф «КЛЮЧ БЕЗ ПРАВА ПЕРЕДАЧИ»
16.20 «ЖИВОЕ ДЕРЕВО РЕМЕСЕЛ»
16.30 «ЕГО РАКЕТНОЕ ВЕЛИЧЕСТВО»
17.00 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ПЕС»
17.25 М/Ф «РАЗ - ГОРОХ, ДВА - ГОРОХ...»
17.30 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ В КАНИКУЛЫ». «ПРОГУЛКА НА РАКЕТЕ»
18.00 Д/Ф «ДАНИЕЛЬ ДЕФО»
18.10 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «МЕДВЕДИ ГРИЗЛИ»
18.35 ДВОРЦОВЫЕ ТАЙНЫ. ДВОРЕЦ БЕЛОСЕЛЬСКИХ-БЕЛОЗЕРСКИХ
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 СОБРАНИЕ ИСПОЛНЕНИЙ. ВАЛЬДБЮНЕ - ФРАНЦУЗСКИЙ ВЕЧЕР. 1 Ч.
20.00 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
20.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «ЗАГАДКА МИНОЙЦЕВ»
21.45 Д/Ф «Я - ПРОТАЗАНОВ!»
22.25 Д/Ф «ЛИОН. КРАСОТА, ВИСЯЩАЯ НА ШЕЛКОВОМ ШНУРЕ»
22.40 БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ. ПЕТР КАПИЦА И АННА КРЫЛОВА
23.20 «АПОКРИФ»
00.00 ЗВЕЗДЫ РУССКОГО АВАНГАРДА. ВАСИЛИЙ КАМЕНСКИЙ
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
00.55 Х/Ф «МИДЛМАРЧ» 1, 2 С.
02.40 МУЗЫКАЛЬНЫЙ МОМЕНТ. «В ТАНЦЕВАЛЬНЫХ РИТМАХ»
02.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «ЗАГАДКА МИНОЙЦЕВ»

Ариг Ус

06.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
07.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
08.00 «ТАКСИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
13.30 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.15 Х/Ф «ДВА НУЛЯ»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 Х/Ф «НИНДЗЯ ИЗ БЕВЕРЛИ ХИЛЗ»

Тивиком

06.25 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
07.00 «НАШ ГОРОД»
07.40 «МЕКСИКАНСКИЕ ПРИЗРАКИ»
08.00 «ДРУЗЬЯ»
08.30 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
10.30 «НАШ ГОРОД»
11.00 «В ЧАС ПИК»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «НАШ ГОРОД»
13.30, 20.30, 00.30 «24»
14.00 «ЗВАНЫЙ УЖИН»
15.00 Х/Ф «ЗЛОЙ ПИНОККИО»
16.50 «ОЧЕВИДЕЦ»: САМОЕ СМЕШНОЕ
17.10 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
19.00 «В ЧАС ПИК»
20.00 «НАШ ГОРОД»
21.00 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
23.00 «ЧРЕЗВЫЧАЙНЫЕ ИСТОРИИ». «ФОРС-МАЖОР НЕ ОПЛАЧИВАЕТСЯ»
00.00 «НАШ ГОРОД»
01.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
01.15 Х/Ф «ГЕНОЗАВР: СМЕРТЕЛЬНЫЕ ИНСТИНКТЫ»
03.10 «НАШ ГОРОД»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.25, 07.15, 07.40, 08.10, 08.25, 00.25, 00.50, 01.20, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
05.55, 07.15, 08.10, 09.25, 11.15, 18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЧЕЛОВЕК-ПАУК»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
10.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
11.30 Х/Ф «ДОЧКИ-МАТЕРИ»
12.30 Т/С «ВСЯ ТАКАЯ ВНЕЗАПНАЯ»
13.00 М/С «ОЛИВЕР ТВИСТ»
14.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
14.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА»
15.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БАЗЗА ЛАЙТЕРА И ЗВЕЗДНОЙ КОМАНДЫ»
15.30 М/С «ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
17.30 Т/С «ГЕРОИ»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
21.00 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
21.58 «СКАЖИ!»
22.00 Х/Ф «ВСЕ ЧТО УГОДНО РАДИ ЛЮБВИ»
23.50 6 КАДРОВ
00.30 СЛАВА БОГУ, ТЫ ПРИШЕЛ!
01.40 Т/С «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
03.40 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ» 4 С.
04.10 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
13.30 Х/Ф «ПОЕЗД ДО БРУКЛИН[illegible]
15.30 Х/Ф «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Х/Ф «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «МСТИТЕЛЬНИЦА»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРОЯТНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
02.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
03.25 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.55 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
04.25 Т/С «ИЕРИХОН. ГОРОД ОБРЕЧЕННЫХ»
05.15 НОЧНОЙ КЛУБ
07.15 Х/Ф «СЕКРЕТНЫЙ АГЕНТ МАК-ГАЙВЕР»

Среда, 18

первый канал

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 РОЖДЕНИЕ ЛЕГЕНДЫ. «СЛУЖЕБНЫЙ РОМАН»
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «МОРОЗОВ»
23.30 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
00.30 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.50 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
01.40 «ОГНЕННЫЙ СМЕРЧ НАД ИРКУТСКОМ»
02.20 Х/Ф «ПРОПАВШЕЕ ОРУЖИЕ»
03.50 Х/Ф «РЕЙС 323. КРУШЕНИЕ»
05.10 «ДЕТЕКТИВЫ»
05.40 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. СБ. ГРЕЦИИ - СБ. ИСПАНИИ. ПЕРЕДАЧА ИЗ АВСТРИИ

«Россия»

05.45 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ. ФРАНЦИЯ - ИТАЛИЯ. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ШВЕЙЦАРИИ
08.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
06.35, 08.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
07.35, 09.34 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.55 «АРТИСТ ЗАБЫТОГО ЖАНРА. ВЛАДИМИР ШУБАРИН»
10.50 Т/С «КРОТ»
11.45, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.45 Т/С «КРОТ»
13.45 Х/Ф «ВЕЧНЫЙ ЗОВ»
14.50 М/Ф «ЖАДНЫЙ КУЗЯ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ВЗРОСЛЫЕ ИГРЫ»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.45 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
23.30 Х/Ф «ПРОВЕРКА НА ДОРОГАХ»
01.20 «ВЕСТИ+»
01.40 Х/Ф «БУЛЛИТ»
03.30 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ. РОССИЯ - ШВЕЦИЯ

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «БАЛТИЙСКОЕ НЕБО» 1 С.
13.15 «ЖИВОЕ ДЕРЕВО РЕМЕСЕЛ»
13.30 «АПОКРИФ»
14.10 «ЧТО ТАКОЕ DOCUDRAMA?»
14.50 Х/Ф «АЛЫЙ КАМЕНЬ»
16.05 Д/Ф «БОСРА. БАСТИОН НА ВОСТОКЕ»
16.20 Д/Ф «МУЗЫКА МИРА И ВОЙНЫ». «ПОГРАНИЧНАЯ ПОЛОСА»
17.00 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ПЕС»
17.25 М/Ф «ОБЕЗЬЯНКИ, ВПЕРЕД!»
17.30 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ В КАНИКУЛЫ». «ПОХИЩЕНИЕ»
18.00 Д/Ф «ИОГАНН СЕБАСТЬЯН БАХ»
18.10 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «ГИГАНТСКИЕ ВЫДРЫ»
18.35 ПЕТЕРБУРГ: ВРЕМЯ И МЕСТО. «АВАНТЮРА НЕ УДАЛАСЬ. ЗА ПОПЫТКУ - СПАСИБО». ВЕДУЩИЙ В.ДЕГТЯРЬ
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 СОБРАНИЕ ИСПОЛНЕНИЙ. ВАЛЬДБЮНЕ - ФРАНЦУЗСКИЙ ВЕЧЕР. 2 Ч.
20.00 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
20.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «ГИБЕЛЬ МАЙЯ»
21.50 ВЛАСТЬ ФАКТА
22.35 «РУССКИЙ ЛЕОНАРДО». ПАВЕЛ ФЛОРЕНСКИЙ
23.05 МОЛОДЕЖНОЕ «БОЛЬШИЕ»
00.00 ЗВЕЗДЫ РУССКОГО АВАНГАРДА. НИКОЛАЙ КУЛЬБИН
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
00.55 Х/Ф «МИДЛМАРЧ» 3, 4 С.
02.40 И.С. БАХ. БРАНДЕНБУРГСКИЙ КОНЦЕРТ № 3
02.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «ГИБЕЛЬ МАЙЯ»

Ариг Ус

06.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
07.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
08.00 «ТАКСИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
13.30 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.10 Х/Ф «НИНДЗЯ ИЗ БЕВЕРЛИ ХИЛЗ»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 Х/Ф «ДЕРЖИСЬ ДО КОНЦА»

Тивиком

06.25 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
07.00 «НАШ ГОРОД»
07.30 «МЕКСИКАНСКИЕ ПРИЗРАКИ»
08.05 Т/С «ДРУЗЬЯ»
08.30 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
10.30 «НАШ ГОРОД»
11.00 «В ЧАС ПИК»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «НАШ ГОРОД»
13.30, 00.30 «24»
14.00 «ЗВАНЫЙ УЖИН»
15.00 Х/Ф «ГЕНОЗАВР: СМЕРТЕЛЬНЫЕ ИНСТИНКТЫ»
17.05 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
19.00 «В ЧАС ПИК»
20.00 «НАШ ГОРОД»
20.30 «ДАМСКИЕ ШТУЧКИ»
21.00 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
23.00 «ДЕТЕКТИВНЫЕ ИСТОРИИ»: «РАБЫНИ СЕКСА»
00.00 «НАШ ГОРОД»
01.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
01.15 Х/Ф «МАРИОНЕТКИ»
03.15 «НАШ ГОРОД»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.25, 07.15, 07.40, 08.10, 08.25, 00.25, 00.50, 01.20, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
05.55, 07.15, 08.10, 09.25, 11.15, 18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЧЕЛОВЕК-ПАУК»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
10.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
11.30 Х/Ф «ДОЧКИ-МАТЕРИ»
12.30 Т/С «ВСЯ ТАКАЯ ВНЕЗАПНАЯ»
13.00 М/С «ОЛИВЕР ТВИСТ»
14.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
14.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА»
15.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БАЗЗА ЛАЙТЕРА И ЗВЕЗДНОЙ КОМАНДЫ»
15.30 М/С «ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
17.30 Т/С «ГЕРОИ»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
21.00 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
21.58 «СКАЖИ!»
22.00 Х/Ф «БЭЙБ»
23.45 6 КАДРОВ
00.30 СЛАВА БОГУ, ТЫ ПРИШЕЛ!
01.45 Т/С «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
04.10 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
13.30 Х/Ф «ДРЯНЬ»
15.30 Х/Ф «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Х/Ф «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «БЕССМЕРТНЫЕ: ВОЙНА МИРОВ»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРОЯТНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
02.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
03.25 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.55 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
04.25 Т/С «ИЕРИХОН. ГОРОД ОБРЕЧЕННЫХ»
05.15 НОЧНОЙ КЛУБ
07.15 Х/Ф «СЕКРЕТНЫЙ АГЕНТ МАК-ГАЙВЕР»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Четверг, 19

первый канал

06.00 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. СБ. ГРЕЦИИ - СБ. ИСПАНИИ. ПЕРЕДАЧА ИЗ АВСТРИИ. ПРОДОЛЖЕНИЕ
08.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «КТО УТОПИЛ «ЭСТОНИЮ»?
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «МОРОЗОВ»
23.30 «ВСЕ ИМЕТЬ И БРОСИТЬ ВСЕ»
00.30 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.40 «АНАТОЛИЙ ПАПАНОВ. ОБРАТНАЯ СТОРОНА СЛАВЫ»
01.36 Х/Ф «ОТЧАЯННЫЕ МЕРЫ»
03.30 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. 1/4 ФИНАЛА. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ШВЕЙЦАРИИ

«Россия»

06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
06.35, 08.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
07.35, 09.34 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.55 «ТОЛИ»
10.20 «БУРЯАД ОРОН»
10.50 Т/С «ПРАВО НА ЗАЩИТУ»
11.45, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.45 Т/С «ПРАВО НА ЗАЩИТУ»
13.45 Х/Ф «ВЕЧНЫЙ ЗОВ»
14.50 М/Ф «ВИННИ-ПУХ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ВЗРОСЛЫЕ ИГРЫ»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.45 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
23.35 «ГОРОДОК»
00.30 «ВЕСТИ+»
00.50 Х/Ф «ЛОЖНОЕ ИСКУШЕНИЕ»
03.30 «ГОРЯЧАЯ ДЕСЯТКА»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «БАЛТИЙСКОЕ НЕБО» 2 С.
13.15 Д/Ф «ЛАЛИБЕЛА. НОВЫЙ ИЕРУСАЛИМ В АФРИКЕ»
13.35 «РАДУГА С НЕБЕС». СЕРГЕЙ СУДЕЙКИН
14.20 ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ. РЕСПУБЛИКА АЛТАЙ
14.50 Х/Ф «ЧУЖАЯ»
16.05 Д/Ф «МАВЗОЛЕЙ АХМЕДА ХОДЖИ ЯССАВИ. ПАЛОМНИЧЕСТВО В ТУРКЕСТАН»
16.20 Д/Ф «МУЗЫКА МИРА И ВОЙНЫ». «МУЗЫ И ПУШКИ»
17.00 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ПЕС»
17.25 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ»
17.30 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ В КАНИКУЛЫ». «В ТИРЕ»
18.00 Д/Ф «ЕКАТЕРИНА II»
18.10 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «ГИЕНЫ»
18.35 ОТЕЧЕСТВО И СУДЬБЫ. «РУССКИЙ ПАРИЖАНИН»
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 Д/Ф «МАРРАКЕШ. ЖЕМЧУЖИНА ЮГА»
19.20 «БИЛЕТ В БОЛЬШОЙ»
20.00 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
20.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «СОДОМ И ГОМОРРА»
21.50 ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА
22.30 «ХОЛОДНЫЕ ВЕТРЫ «УТРА ПОБЕДЫ»
23.05 КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
00.00 ЗВЕЗДЫ РУССКОГО АВАНГАРДА. АЛЕКСЕЙ КРУЧЕНЫХ
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
00.55 Х/Ф «МИДЛМАРЧ» 5, 6 С.
02.40 МУЗЫКАЛЬНЫЙ МОМЕНТ. ПЬЕСЫ ДЛЯ ГИТАРЫ
02.55 Д/С «ДРЕВНИЙ АПОКАЛИПСИС». «СОДОМ И ГОМОРРА»

Ариг Ус

06.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
07.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
08.00 «ТАКСИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
13.30 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.10 Х/Ф «ДЕРЖИСЬ ДО КОНЦА»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 Х/Ф «РИСКОВАННЫЙ БИЗНЕС»

Тивиком

06.25 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
07.00 «НАШ ГОРОД»
07.30 «ДАМСКИЕ ШТУЧКИ»
08.05 «ДРУЗЬЯ»
08.30 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
10.30 «НАШ ГОРОД»
11.00 «В ЧАС ПИК»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «НАШ ГОРОД»
13.30, 00.30 «24»
14.00 «ЗВАНЫЙ УЖИН»
14.55 Х/Ф «МАРИОНЕТКИ»
17.10 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
19.00 «В ЧАС ПИК»
20.00 «НАШ ГОРОД»
20.25 «РАДАР-СПОРТ»
21.00 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
23.00 «СЕКРЕТНЫЕ ИСТОРИИ»: «ГЕРИНГ. НА КРЫЛЬЯХ ДЬЯВОЛА»
00.00 «НАШ ГОРОД»
01.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
01.15 Х/Ф «ПАЛЬЦЫ ВЕЕРОМ»
03.00 «НАШ ГОРОД»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.25, 07.15, 07.40, 08.10, 08.25, 00.25, 00.50, 01.20, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
05.55, 07.15, 08.10, 09.25, 11.15, 18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЧЕЛОВЕК-ПАУК»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
10.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
11.30 Х/Ф «ДОЧКИ-МАТЕРИ»
12.30 Т/С «ВСЯ ТАКАЯ ВНЕЗАПНАЯ»
13.00 М/С «ОЛИВЕР ТВИСТ»
14.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
14.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА»
15.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БАЗЗА ЛАЙТЕРА И ЗВЕЗДНОЙ КОМАНДЫ»
15.30 М/С «ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
17.30 Т/С «ГЕРОИ»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
21.00 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
21.58 «СКАЖИ!»
22.00 Х/Ф «ПОЛЕТ НАВИГАТОРА»
23.45 6 КАДРОВ
00.30 КИНО В ДЕТАЛЯХ
01.30 Т/С «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
03.30 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ» 4 С.
04.10 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
13.30 Х/Ф «РУССКИЕ БРАТЬЯ»
15.00 «В ЗАСАДЕ»
15.30 Х/Ф «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Х/Ф «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «ФАНТАСТИЧЕСКИЙ БОЕЦ»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРОЯТНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
02.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
03.25 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.55 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
04.25 Т/С «ИЕРИХОН. ГОРОД ОБРЕЧЕННЫХ»
05.15 НОЧНОЙ КЛУБ
07.15 Х/Ф «СЕКРЕТНЫЙ АГЕНТ МАК-ГАЙВЕР»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Пятница, 20

первый канал

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ОПЕРАЦИЯ «БАСТИОН»
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.10 ПОЛЕ ЧУДЕС
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.25 «БОЛЬШАЯ РАЗНИЦА»
00.10 ОТКРЫТИЕ XXX МОСКОВСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
01.10 Х/Ф «СПЕЦНАЗ ГОРОДА АНГЕЛОВ»
03.20 Х/Ф «КОРОЛЬ ФУТБОЛА: КУБОК ЕВРОПЫ»
04.50 Х/Ф «МАЙОР ДАНДИ»

«Россия»

06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
06.35, 08.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
07.35, 09.34 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.55 «МУСУЛЬМАНЕ»
10.05 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ФРАНСУАЗА САГАН»
11.05 Т/С «ПРАВО НА ЗАЩИТУ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.45 Т/С «ПРАВО НА ЗАЩИТУ»
13.45 М/Ф «БУРЕНКА ИЗ МАСЛЕНКИНО»
14.00 Д/С «ГОЛУБАЯ ПЛАНЕТА. ИСТОРИЯ ОКЕАНОВ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 М/Ф «АЛЕНЬКИЙ ЦВЕТОЧЕК», «БОБИК В ГОСТЯХ У БАРБОСА»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.45 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО. ТЕАТР»
23.30 Х/Ф «ЗЕРКАЛЬНЫЕ ВОЙНЫ. ОТРАЖЕНИЕ ПЕРВОЕ»
01.45 Х/Ф «ПЯТНИЦА»
03.20 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ
03.30 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ. 1/4 ФИНАЛА

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.30 Д/С «ИНДУСТРИАЛЬНЫЕ МУЗЕИ». «МУЗЕЙ ИСТОРИИ МЕБЕЛИ». «МУЗЕЙ КУРИТЕЛЬНЫХ ТРУБОК»
12.00 Х/Ф «КАК ПОССОРИЛСЯ ИВАН ИВАНОВИЧ С ИВАНОМ НИКИФОРОВИЧЕМ»
13.25 КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
14.25 СТРАНСТВИЯ МУЗЫКАНТА
14.55 Х/Ф «ГОРОДОК АНАРА»
16.20 Д/Ф «МУЗЫКА МИРА И ВОЙНЫ». «ВЕЧНЫЙ ОГОНЬ»
17.00 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ПЕС»
17.25 В МУЗЕЙ - БЕЗ ПОВОДКА
17.40 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ В КАНИКУЛЫ». «ПРОЩАНИЕ»
18.05 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «ЖИРАФЫ»
18.30 ЗА СЕМЬЮ ПЕЧАТЯМИ
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 ИГРАЕТ ФРЕДЕРИК КЕМПФ (ФОРТЕПИАНО)
19.35 КАМЕРТОН
20.00 «СМЕХОНОСТАЛЬГИЯ»
20.55 «СФЕРЫ»
21.40 Х/Ф «СЕМЬ ДНЕЙ В МАЕ»
23.35 ЛИНИЯ ЖИЗНИ. АЛЕКСЕЙ БОРОДИН
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
00.55 «КТО ТАМ...»
01.25 Х/Ф «МИДЛМАРЧ» 7 С.
02.20 КОНЦЕРТ ДЖОРДЖА БЕНСОНА
02.55 «СФЕРЫ»
03.35 Д/Ф «ВИГАН. БАРОККО ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЙ И ПЕРЛАМУТРОВЫЕ ОКНА»

АРИГ УС

06.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
07.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
08.00 «ТАКСИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
13.30 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.05 Х/Ф «РИСКОВАННЫЙ БИЗНЕС»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 «ИНТУИЦИЯ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 НАША RUSSIA
00.05 СМЕХ БЕЗ ПРАВИЛ
01.05 «СЕКС» С А.ЧЕХОВОЙ

Тивиком

06.25 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
07.00 «НАШ ГОРОД»
07.30 «РАДАР-СПОРТ»
08.05 «ДРУЗЬЯ»
08.30 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
10.30 «НАШ ГОРОД»
11.00 «В ЧАС ПИК»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 «НАШ ГОРОД»
13.30 «24»
14.00 «ЗВАНЫЙ УЖИН»
14.55 Х/Ф «ПАЛЬЦЫ ВЕЕРОМ»
16.45 «ОЧЕВИДЕЦ»: САМОЕ СМЕШНОЕ
17.10 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
19.00 «В ЧАС ПИК»
20.00 «НАШ ГОРОД»
20.30 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
21.00 Х/Ф «СНАЙПЕР»
22.55 Х/Ф «КОНВОИРЫ»
23.00 «СЕКРЕТНЫЕ ИСТОРИИ»: «ТЕХНОЛОГИИ ДРЕВНИХ БОГОВ»
01.00 «СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.25, 07.15, 07.40, 08.10, 08.25, 00.25, 00.50, 01.20, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
05.55, 07.15, 08.10, 09.25, 11.15, 18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЧЕЛОВЕК-ПАУК»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
09.00, 13.30, 18.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «СЕРДЦЕЕДКИ»
10.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
11.30 Х/Ф «ДОЧКИ-МАТЕРИ»
12.30 Т/С «ВСЯ ТАКАЯ ВНЕЗАПНАЯ»
13.00 М/С «ОЛИВЕР ТВИСТ»
14.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
14.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА»
15.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БАЗЗА ЛАЙТЕРА И ЗВЕЗДНОЙ КОМАНДЫ»
15.30 М/С «ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
17.30 Т/С «ГЕРОИ»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
20.58 «СКАЖИ!»
21.00 Х/Ф «ЛЮБОВЬ-МОРКОВЬ»
23.00 Х/Ф «ПОСЛЕДНИЙ РАССВЕТ»
01.00 Т/С «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
03.00 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
05.10 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
13.30 Х/Ф «ЛОШАДИ В ОКЕАНЕ»
15.30 Х/Ф «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Х/Ф «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Х/Ф «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «КИБОРГ-2»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРОЯТНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ. ГОРЯЧАЯ ДЮЖИНА»
02.55 Х/Ф «ФАНТАСТИЧЕСКИЙ БОЕЦ»
04.50 НОЧНОЙ КЛУБ
06.50 Х/Ф «СЕКРЕТНЫЙ АГЕНТ МАК-ГАЙВЕР»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Суббота, 21

первый канал

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ГДЕ 042?»
08.30 ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!
09.10 «МОИ ДРУЗЬЯ ТИГРУЛЯ И ВИННИ». «ДОНАЛЬД ДАК ПРЕДСТАВЛЯЕТ»
10.00 СЛОВО ПАСТЫРЯ
10.20 ЗДОРОВЬЕ
11.10 «СМАК»
11.50 «МАРИНА ЛАДЫНИНА. ОТ СТРАСТИ ДО НЕНАВИСТИ»
13.10 Х/Ф «СЫЩИКИ»
15.10 «ОТЦЫ-ОДИНОЧКИ»
16.10 Х/Ф «ВЕЛИКОЛЕПНЫЙ»
18.00 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
19.00 ВРЕМЕНА
20.00 «РОДОВОЕ ПРОКЛЯТИЕ НАДЕЖДЫ КАДЫШЕВОЙ»
21.00 «В МИРЕ ЛЮДЕЙ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «ЗВЕЗДНАЯ РОДНЯ»
23.30 Х/Ф «СНАЙПЕР 2»
01.20 Х/Ф «ДЖО И МАКС»
03.10 «КЛЮЧ ОТ ДВОРЦА В БАГДАДЕ»
03.30 ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2008 Г. 1/4 ФИНАЛА. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ШВЕЙЦАРИИ
05.40 Т/С «ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ»

«Россия»

07.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.30 «ЗДОРОВЬЕ»
09.00, 12.00, 15.00, 21.00 ВЕСТИ
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.45 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.25 «СУББОТНИК»
11.05 «ВОКРУГ СВЕТА»
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.20 «ЧАС МЭРА» ГЕННАДИЙ АЙДАЕВ
13.05 ТЕЛЕМАГАЗИН
13.20 «РУССКАЯ ПАЛЕСТИНА». 1 Ф.
14.15 «СЕНАТ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.30 Х/Ф «НАД ТИССОЙ»
17.05 «АНШЛАГ И КОМПАНИЯ»
19.00 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
21.20 Х/Ф «СИДЕЛКА»
23.20 Х/Ф «ИНФАНТ»
01.25 Х/Ф «ВОЗМЕЩЕНИЕ УЩЕРБА»
03.30 Х/Ф «ЗАБЛУДШИЕ ДУШИ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.10 БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ
11.40 Х/Ф «ЛЕОН ГАРРОС ИЩЕТ ДРУГА»
13.20 «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН»
13.50 Х/Ф «РУКИ ВВЕРХ!»
14.55 М/Ф «ЛЯГУШКА-ПУТЕШЕСТВЕННИЦА». «ЗЕРКАЛЬЦЕ»
15.25 ПУТЕШЕСТВИЯ НАТУРАЛИСТА
15.50 «ВЕЧЕРНИЙ СВЕТ». АННА ПИРЯТИНСКАЯ
16.25 Д/Ф «ПОРТО - РАЗДУМЬЯ О СТРОПТИВОМ ГОРОДЕ»
16.40 К 135-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ АНТОНИНЫ НЕЖДАНОВОЙ. «АНГЕЛЬСКИЙ ГОЛОС ЛЮБВИ»
17.20 Х/Ф «ПОДНЯТАЯ ЦЕЛИНА» 1 С.
18.50 КОНЦЕРТ ПРИНСЕНГРАХТ. ЛАНГ ЛАНГ
19.40 Д/С «ДВОРЦЫ ЕВРОПЫ». «САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. ВЫЗОВ ПЕТРА»
20.35 МАГИЯ КИНО
21.15 Д/Ф «ФЕДЕРИКО ФЕЛЛИНИ. Я ВЕЛИКИЙ ЛЖЕЦ»
23.00 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
23.25 Х/Ф «СЛАДКАЯ ЖИЗНЬ»
02.15 ПОЕТ ХОЛЛИ КОУЛ
02.55 Д/С «ДВОРЦЫ ЕВРОПЫ». «САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. ВЫЗОВ ПЕТРА»

Ариг Ус

07.30 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ». ПОГОДА
08.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
08.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
09.00 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
09.30 «ДАРХАНСТРОЙ ПРЕДСТАВЛЯЕТ»
10.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
10.35 «МУНГЭН СЭРГЭ»
11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА»
12.00 Д/Ф «ПРОПАВШИЕ»
13.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
14.00 «КЛУБ БЫВШИХ ЖЕН»
15.00 «COSMOPOLITAN: ВИДЕОВЕРСИЯ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
16.00 Х/Ф «НЕВИДИМКА»
18.20 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
18.40 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ». ПОГОДА
19.00 ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ
20.00 «ПРИВЕТ! ПОКА»
20.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
21.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «КОМЕДИ-КЛАБ». ПОГОДА
00.00 НАША RUSSIA
00.30 УБОЙНАЯ СИЛА
01.30 «СЕКС» С А.ЧЕХОВОЙ

Тивиком

07.00 «НАШ ГОРОД»
07.50 «МИР БОГОВ ГОА»
08.45 «ШКОЛЬНОЕ ТВ»
09.15 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
09.45 «НАШ ГОРОД»
10.15 «ДЕЛО ТЕХНИКИ»
10.30 «ГРАН-ПРИ»
11.00 «ОЧЕВИДЕЦ»: САМОЕ СМЕШНОЕ
12.00 «ДЕТЕКТИВНЫЕ ИСТОРИИ»
13.00 «Я - ПУТЕШЕСТВЕННИК»
13.30 «НАШ ГОРОД»
14.00 «ВОЕННАЯ ТАЙНА»
15.00 Х/Ф «СНАЙПЕР»
16.55 Х/Ф «КОНВОИРЫ»
19.00 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
19.30 «ОБЪЕКТИВ»
20.00 «НЕДЕЛЯ» С М. МАКСИМОВСКОЙ
21.00 КОНЦЕРТ М. ЗАДОРНОВА
22.40 Х/Ф «ПРИГОВОРЕННЫЙ»
00.50 «ФОРМУЛА-1»
02.10 СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ

СТС - «БАЙКАЛ»

06.09, 06.30, 07.02, 07.20, 08.30, 08.55, 00.20, 00.45, 01.25, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
05.55, 07.15, 08.10, 09.25, 11.15, 18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 Х/Ф «ВЕСЕЛАЯ ФЕРМА»
07.55 М/С «УМЕЛЕЦ МЭННИ»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.00 ЖИЗНЬ ПРЕКРАСНА
11.00 Х/Ф «ЛЮБОВЬ-МОРКОВЬ»
13.00 М/С «УТИНЫЕ ИСТОРИИ»
14.00 М/С «ЧАРОДЕЙКИ»
15.00 М/С «АЛАДДИН»
16.30 ЛИГА НАЦИЙ
18.00 САМЫЙ УМНЫЙ
20.00 Х/Ф «КОРОЛИ ИГРЫ»
20.58 «СКАЖИ!»
21.00 Х/Ф «А ВОТ И ПОЛЛИ!»
22.45 Х/Ф «КОФЕ И СИГАРЕТЫ»
00.55 Х/Ф «ЮНЫЙ ЭЙНШТЕЙН»
02.40 Х/Ф «ЗВЕЗДНАЯ ЛИХОРАДКА»
04.30 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
10.00 «ЗВЕРИНЫЕ ШУТОЧКИ»
11.00 ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ
11.20 НЕОТЛОЖНАЯ ПОМОЩЬ
11.30 МУЛЬТФИЛЬМЫ
13.20 «КАЛАМБУР»
14.30 Х/Ф «КИБОРГ-2»
16.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
18.30 Х/Ф «РУССКИЕ БРАТЬЯ»
20.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
20.30 Х/Ф «ШПИОНЫ И ПРЕДАТЕЛИ»
21.30 Д/Ф «ПРИГОВОРЕННЫЕ ПОЖИЗНЕННО»
22.00 ТЕРРИТОРИЯ ПРИЗРАКОВ
23.00 Х/Ф «БУНТ ПАЛАЧЕЙ»
00.55 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
03.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
03.30 Т/С «ОТРЯД «АНТИТЕРРОР»
04.25 ТЕРРИТОРИЯ ПРИЗРАКОВ
05.25 Т/С «АВТОДРОМ»
06.25 НОЧНОЙ КЛУБ

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Воскресенье, 22

первый канал

06.40 Х/Ф «ВТОРЖЕНИЕ»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ВТОРЖЕНИЕ»
08.30 СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!
09.00 «КЛУБ МИККИ-МАУСА». «КИМ 5+»
09.50 «УМНИЦЫ И УМНИКИ». ФИНАЛ
11.10 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.30 ПОКА ВСЕ ДОМА
12.20 «ФАЗЕНДА»
13.10 «КАТЮША БОЛЬШАЯ И МАЛЕНЬКАЯ»
14.00 Х/Ф «ОТРЯД ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»
15.30 «КВН». ПРЕМЬЕР-ЛИГА
17.00 «РАЗВОД. РАЗДЕЛ ИМУЩЕСТВА»
18.00 Т/С «ЗАКОЛДОВАННЫЙ УЧАСТОК»
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
22.50 Х/Ф «РОДИНА ИЛИ СМЕРТЬ»
00.30 ДНЕВНИК XXX МОСКОВСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
00.40 Х/Ф «ТРИНАДЦАТЫЙ ВОИН»
02.30 Х/Ф «СЕРЕБРЯНАЯ СТРЕЛА»
04.30 Т/С «ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ»
05.10 «ЗВЕРИНЕЦ»

«Россия»

06.50 Х/Ф «НА ДОРОГАХ ВОЙНЫ»
08.30 «СЕЛЬСКИЙ ЧАС»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.55 «ВСЯ РОССИЯ»
10.10 «КОМНАТА СМЕХА»
11.05 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 «ГОРОДОК». ДАЙДЖЕСТ
13.20 «СТО К ОДНОМУ»
14.15 «ПАРЛАМЕНТСКИЙ ЧАС»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.30 «ЦЕНА ПОБЕДЫ. ГЕНЕРАЛ ГОРБАТОВ»
16.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.50 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
17.20 Х/Ф «ЧЕСТЬ ИМЕЮ!..»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.00 Х/Ф «МЕСТЬ»
23.35 Х/Ф «ОБРАТНЫЙ ОТСЧЕТ»
01.40 Х/Ф «ЛЮБОВЬ»
03.30 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ. 1/4 ФИНАЛА

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.10 «НАПИСАНО ВОЙНОЙ»
11.15 Х/Ф «ЖДИ МЕНЯ»
12.40 ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО. ЛЕВ СВЕРДЛИН
13.05 «НАПИСАНО ВОЙНОЙ»
13.15 «МУЗЫКАЛЬНЫЙ КИОСК»
13.30 «НАПИСАНО ВОЙНОЙ»
13.35 СПЕКТАКЛЬ «УНДИНА»
15.25 Д/С «ЖИВОТНЫЕ, КАК МЫ». «ЯЗЫК»
16.20 ЭПИЗОДЫ. ЮРИЙ РОСТ
17.00 «НАПИСАНО ВОЙНОЙ»
17.05 Д/Ф «МОНАСТЫРЬ СВЯТОЙ ЕКАТЕРИНЫ НА ГОРЕ СИНАЙ»
17.20 Х/Ф «ПОДНЯТАЯ ЦЕЛИНА» 2, 3 С.
20.35 «НАПИСАНО ВОЙНОЙ»
20.40 БАЛЕТ Д.БАЛАНЧИНА «ДРАГОЦЕННОСТИ»
22.30 ВЕЧЕР ВОСПОМИНАНИЙ О ВИКТОРЕ ГВОЗДИЦКОМ В МОСКОВСКОМ ТЕАТРЕ «ЭРМИТАЖ»
23.25 Д/Ф «РАСКРЫТИЕ ЗАГАДКИ СФИНКСА»
00.20 Х/Ф «Ф КАК ФАЛЬШИВКА»
02.00 «ШИРОКИЙ ФОРМАТ» С ИРИНОЙ ЛЕСОВОЙ
02.25 «ПРОГУЛКИ ПО БРОДВЕЮ»
02.55 Д/С «ЖИВОТНЫЕ, КАК МЫ». «ЯЗЫК»

Ариг Ус

07.30 ИЗМЕНИ СВОЙ МИР. ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.00 «БЛАГАЯ ВЕСТЬ»
08.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
09.00 «БЛАГОВЕСТ». ПОГОДА
09.25 «АБИТУРИЕНТ-2008»
09.40 «ГОСТЬ В СТУДИИ»
10.00 «С УТРА ПОРАНЬШЕ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
11.00 ШКОЛА РЕМОНТА
12.00 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»
13.00 «ПРИВЕТ! ПОКА!»
13.30 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
14.55 Х/Ф «НЕВИДИМКА»
17.05 БОЛЬШОЕ КИНО ПО ВЫХОДНЫМ: «БЛАДРЕЙН»
19.00 Д/Ф «УЙТИ В МОНАСТЫРЬ»
20.00 «МУНГЭН СЭРГЭ». ПОГОДА
20.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
21.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». ПОГОДА
23.00 «КОМЕДИ-КЛАБ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
00.00 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
00.30 СМЕХ БЕЗ ПРАВИЛ
01.30 «СЕКС» С А.ЧЕХОВОЙ

Тивиком

07.00 «ОБЪЕКТИВ»
07.40 «ЗАВЕЩАНИЕ ДРЕВНИХ МАЙЯ»
08.30 «КЛУБ «БЕЛЫЙ ПОПУГАЙ»
09.05 «ШКОЛЬНОЕ ТВ»
08.35 «ДАМСКИЕ ШТУЧКИ»
10.10 «СПИД. СКОРАЯ ПОМОЩЬ»
10.40 «КУЛИНАРНЫЕ ШТУЧКИ»
10.55 «ОЧЕВИДЕЦ: САМОЕ ШОКИРУЮЩЕЕ»
11.55 Х/Ф «МОСКВА. ЗЕРО»
13.30 «ОБЪЕКТИВ»
14.00 «НЕДЕЛЯ»
15.00 «РЕПОРТЕРСКИЕ ИСТОРИИ»
15.30 «ЧАСТНЫЕ ИСТОРИИ»
16.30 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
16.50 Х/Ф «ПРИГОВОРЕННЫЙ»
19.00 Х/Ф «20 000 ЛЬЕ ПОД ВОДОЙ»
23.00 «ФАНТАСТИЧЕСКИЕ ИСТОРИИ»
00.00 «ОЧЕВИДЕЦ: САМОЕ ШОКИРУЮЩЕЕ»
01.00 «МИРОВОЙ БОКС. ВОСХОДЯЩИЕ ЗВЕЗДЫ РОССИИ»
02.00 «ФОРМУЛА-1». «ОБРАТНЫЙ ОТСЧЕТ»
02.15 «ФОРМУЛА-1». ГОНКА

СТС - «БАЙКАЛ»

06.09, 06.30, 07.02, 07.20, 08.30, 08.55, 00.20, 00.45, 01.25, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
05.55, 07.15, 08.10, 09.25, 11.15 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 Х/Ф «ПОСЛЕДНИЙ РАССВЕТ»
07.55 М/С «УМЕЛЕЦ МЭННИ»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ТОМА И ДЖЕРРИ»
09.15 САМЫЙ УМНЫЙ
11.00 ГАЛИЛЕО
12.00 СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО
13.00 М/С «ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
14.00 М/С «ЧТО НОВЕНЬКОГО, СКУБИ ДУ?»
15.00 М/С «ГЕРКУЛЕС»
16.30 КТО УМНЕЕ ПЯТИКЛАССНИКА?
17.30 Х/Ф «9 МЕСЯЦЕВ»
20.58 «СКАЖИ!»
21.00 Х/Ф «ИСПАНСКИЙ АНГЛИЙСКИЙ»
23.30 ХОРОШИЕ ШУТКИ
01.25 Х/Ф «ДОМАШНЯЯ ВЕЧЕРИНКА»
03.20 Х/Ф «ЧЕЛОВЕК ИЗ БУДУЩЕГО»
05.00 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
10.00 «ЗВЕРИНЫЕ ШУТОЧКИ»
11.00 ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ
11.30 МУЛЬТФИЛЬМЫ
13.20 «КАЛАМБУР»
14.30 Х/Ф «БЕССМЕРТНЫЕ: ВОЙНА МИРОВ»
16.30 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
18.30 Х/Ф «ЛОШАДИ В ОКЕАНЕ»
20.30 Х/Ф «ШПИОНЫ И ПРЕДАТЕЛИ»
21.25 Д/Ф «ПРИГОВОРЕННЫЕ ПОЖИЗНЕННО»
22.00 ТЕРРИТОРИЯ ПРИЗРАКОВ
23.00 Х/Ф «ОТРЯД»
01.00 Т/С «C.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
03.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
03.30 Т/С «ОТРЯД «АНТИТЕРРОР»
04.25 ТЕРРИТОРИЯ ПРИЗРАКОВ
05.25 Т/С «АВТОДРОМ»
06.25 НОЧНОЙ КЛУБ

Сэлэндүүмын 200 жэлэй ойдо

СЭНХИРХЭН ШАНААДАА - СЭНТЭЙХЭН БЭЛЭГ

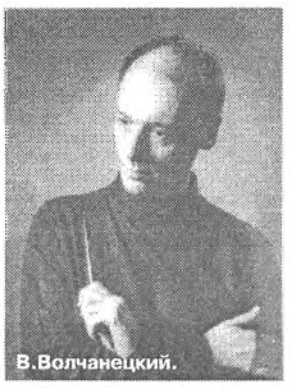
В.Волчанецкий.

Сэлэнгын аймагай сэнхирхэн Шанаахаа уг гарбалтай, манай сониной уншагшадта нютаг тухай магтаал шүлэгүүдээрээ мэдэжэ болохон арадай эмшэн, Монголой Зурхайн академиин гэшүүн Э.М.Гармаева һая бүлэг хёохы нүхэдтэйгөө нютагтаа ошожо, үлгэн тоонтодоо һүгэдэн шүтэһэнэй ёһо гурим бүтээбэ. Сэлэнгын Дүүмын байгуулагдаһаар 200 жэлэй ойдо тус уулзалга зорюулагдаа юм.

Энэ ошолгондо хоёр онсо зүйл байгаа гээд, саашань тайлбарилая. Хэзээ нэгэтэ зохёохы ажалтан соohоо хэмнай Буряадай оперо болон баледэй театрай симфоническа оркестр нютагтаа абаашаа бэлэй. Энэ ушар хоморой нэгэн ха даа. Энгельсина Михайловна энэ [illegible]а урдандаа хүдэлһэн тула өөрын харилсаа холбоотой байжа, «Сэнхирхэн Шанаа» гэһэн ниитэ гаршагтай баглаа шүлэгүүдээ композитор, дуушан Л.Н.Санжиеватай суг жэгүүр дали олгожо, дээрэ дурсагдаһан оркестрэй инструментүүдэй ирагуу зэдэлээн доро үндэр тайзанай эзэд - мэдэжэ оперно дуушад гүйсэдхэбэ.

Нүгөө онсо зүйлынь гэхэдэ, шүтэл мүргэлэй газарнуудта нютагайнгаа зоной уттахада, Энгельсина Михайловнагай сэржэмээ үргэжэ, ёһолоо бүтээхэдэнь, оршон сугларагшадые огторгойн аршаан сүршэн арюудхаад абадаг байба. «Эди шэдитэн байнал даа, манай буряад арад зон соо. Эртэ урдаһаа байгаалитаяа харилсан, хэлээ ойлголсодог заншал алдагдаагүй, манайшье басаганда бии байһанииень үнэхөөрөө хаража мэдэрбэбди, баясабабди. Зурхайн тусгаар һургуули эмхидхээд, зониие һургана гэлсэдэг, үнэхөөрөөшье, багаһаа һэдэбтэй, зүнтэй, нэгэл ондоохон ухамайлиг юм һэн. Нюдэндөө галтайхан, гайтайхан үхин гэлсэгшэ һэмди. Мүнөө энэнь гараад ерэжэ байна. Шүлэг, дуу зохёохо, өөрөө дуулаха. Нютагаархинаа, илангаяа үбгэд, хүгшэдые хүндэлхэ, бэлэг сэлэг асаржа тарааха - дэлгэр дэлюуншье гээшэнь. Нютагаархид тухайгаа бэшээд, «Дүхэриг» газетые зуу-зуун хэһэгээр абаад ерэхэ, айл айлаар тарааха. Илангаяа урда үеын зон тухай уярмаар лэ бэшэдэг гээшэ. Хэдэн жэлэй саана оперно театр соо баһал концерт эмхидхээ һэн. Манай нютаг эблэлэйхид хүл гар дээрээ байгаа һэмди, басаганаа хүндэлжэ...- гээд, тылэй, ажалай ветеран, үндэр наһатан хөөрөө бэлэй.

Э. Гармаева.

Концерт песен Синей Шанаа, посвященный 200-летию малой Родины, на слова и музыку доктора астрологии-зурхайч Гармаевой Энгельсины Михайловны. Участвуют заслуженный деятель искусств РБ, председатель Союза композиторов РБ П.Н.Дамиранов, заслуженный деятель искусств РБ, лауреат международных и российских конкурсов, член Союза композиторов РФ Л.Н.Санжиева, студент Московской консерватории Е.Калутин.

Под управлением дирижеров В.Галсанова, заслуженного деятеля искусств РФ, и В.Волчанецкого.

В.Галсанов.

Сэлэндүүмын соёлой байшан соо табигдаһан концерт, зон нүхэдэйнгөө золтой дүхэриг соо нютагтаа магтаал-дуугаа, бэлэг сэлэгээ үргэһэн тухайгаа Э.М.Гармаева сэдьхэлэй дулаахан дурсалга бэшэхэ хүсэлэнтэй. Өөрын тоонтоhоо өөдөөл, шэнэ шэдитэ үзэсхэлэн, оршон тээшэ тэгүүлнэ ха. Нютагай агаар, уһан нюуса элшээрээ, эршээрээ жэгнэн, жэгүүр далидань жэгтэй хүсэ оруулжал байг лэ!

Галина ДАШЕЕВА.

15 июня – День медицинского работника

МЕДСЕСТРА ОТ БОГА

О.А. Толстоброва в настоящее время работает старшей медсестрой педиатрического отделения № 2 детской городской клинической больницы. Она руководит работой медсестер, координирует их действия, выдает необходимые лекарства. Стаж ее работы на этом поприще большой - 44 года Ольга Алексеевна трудится в здравоохранении. Человек не может предвидеть, что ждет впереди, где придется трудиться и жить. Не предвидела свое будущее и Ольга, молодая девушка с медицинским образованием. Рассказывала мне, что трудилась в Мухоршибирском районе, в совхозе «Эрдэм», потом судьба забросила на север - в Якутию.

В здравоохранении Якутии она работала много лет на совесть. Об этом рассказывала «Индигирская правда» в 1966 году под заголовком «Счастья вам, Ольга Алексеевна!». Автор статьи К. Фазульянова пишет: «В холод и дождь, и в жару мы всегда встречаем строгую, красивую женщину, которая спешит к своим пациентам. Это Ольга Алексеевна Толстоброва, патронажная сестра детского отделения центральной больницы.

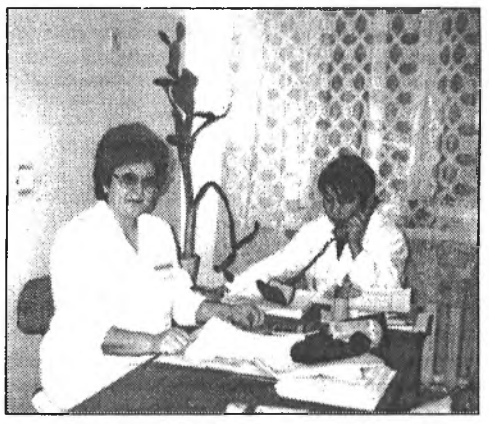

Родилась она в 1946 году в Читинской области, окончила Петровск-Забайкальское медучилище. 36 лет - таков ее медицинский стаж, половину которого посвятила детям. Приехала в наш район 27 лет тому назад и начала работать старшей медсестрой в деткомбинате. И мамы, и дети всегда рады встретить добрую, с улыбкой на лице Ольгу Алексеевну. Она оказывает помощь, дает советы, успокаивает добрым словом родителей. Не зря в числе первых в 1984 году Ольга Алексеевна получила первую, затем высшую категорию медсестры, а в 1990 году - звание «Лучший по профессии» в конкурсе медработников района. Ее добросовестный, скромный труд неоднократно отмечался Почетными грамотами и призами.

У Ольги Алексеевны есть еще вторая «профессия» -конферансье. На всех фестивалях художественной самодеятельности района концерты коллектива районной больницы начинались ее звонким голосом: «Перед вами выступает коллектив художественной самодеятельности центральной районной больницы». Она - лауреат зонального смотра художественной самодеятельности.

Ольга Алексеевна - любящая мать троих детей и бабушка двоих внуков. Она желанный человек в каждом доме, где на свет появился малыш. Провожая на заслуженный отдых, желаем Ольге Алексеевне, ее большой семье крепкого здоровья, счастья, мира! Но Ольге Алексеевне покой только снится. Она на ответственной работе старшей медсестры. Отделение открылось 1 ноября 1998 года. Как считает Ольга Алексеевна, это одно из сложных подразделений стационара, где лечатся больные с различной патологией: кардиологической, гастроэнтерологической, неврологической...

В беседе со мной Ольга Алексеевна призналась: «Очень люблю свой коллектив врачей, медсестер, санитарок, а самое главное - очень люблю детей. Поэтому после окончания медучилища, с 1965 года постоянно работаю в детском отделении стационара. Считаю, что в своей профессии связана с природными человеческими любовью и трудолюбием.

Был такой случай: оставили меня работать за педиатра в течение 9 месяцев. Это на Крайнем Севере было. Привезли ребенка, температура 39 градусов, жидкий стул, рвота, обезвоживание. Ребенку шесть месяцев. Боролась сутки и справилась». И таких экстремальных случаев было немало.

Ольга Алексеевна - ветеран труда, имеет медаль «Заслуженный медработник РБ». В Момском районе Якутии она проработала 27 лет. Медсестра от Бога Ольга Алексеевна в своем любимом деле находит истинное удовлетворение.

А. ГАВРИЛОВ.

Владимир ВАНЧИКОВ

ДҮЛЭТЭЙХЭН ДҮРБЭН МҮРНҮҮДНИ

Толилогдоогүй мүрнүүдни толгойдомни
түүхэй зандаа,
Таанартаа тараажа бэлэглэһэн нэгэ
багахан «номни» барлагдаа
үнгэрөөшэ зундаа.
Халзан толгойһоомни гарадагүйл эдэ
бодолнуудни, зүүдэндэмни үзэгдэнэл
дандаа.
Хаража байгаарайш, хэзээ нэгэтэ
зорюулаад бэшэхэлби шамхандаа.

***

Хара сүүмхэеэ үргэлөөд ябаашамни
ажаламни юм.
Хэсэг зондо хэлүүлээшэмни хуби
заяамни юм.
Харуулха, үзүүлхэ бүтээлнүүдэймни
дутуу дунданиинь болзортой юм.
Хүлеэжэ үргэлжэлүүлжэ байһамни
нэгэ ушартай юм.

***

«Энэ-Формодо» толилуулһан
фото-зурагай шанарыень
Эжы, абанарнай юун гэгшэ юм?
Эгээн сэбэрхэн басагадуудаймнай
гараһан фото-зурагай дүнгүүдыень
Эрдэни дээдын Бурханай хаража
байһаниие юун гэлтэй юм?

***

Гэртээ хэбтэһэн сэсэнһээ
Гэргэнгүй тэнээшэ Банщиковынь дээрэ.
Газаагаа нохойгүй дүлиинөө
Гэнжэгүй тарган гахайшни доро.

Боро гэртээ «Богдо» хүмби даа,
Хара һэеы гэртээ «Хаан» хүмби даа.
(Буряад-монгол арадай аман зохёол).
Модон гэртээ «Мастер-дархан» хүмби даа.
Хирпиисэн гэртээ «хэндэшье» хэрэгтүй
хүмби даа.

***

Алдуутай эндүүтэй ябагдаашье һаа,
Аба, эжынгээ захяа һахигша һэм.
Ажал хэжэ наһаяа барагдаашье һаа,
Амарха сэнгэхые заяандаа үзөөгүй һэм.

Кинорежиссёр Сергей Бодровой «Монгол» гэжэ кино хараһанайнгаа һүүлээр

Мянган адуун һүрэгэй харанхы һүниин
турьяан соо
Манажа адуушан үүр сайлгадаг.
Монгол-арадай хүгжэм-дуунай
аялга соо
Морин хуурай щэдитэ абяан хододоо
шэхэндэмни зэдэлдэг

***

Сэдьхэлэй һайн аба, эжын буянһаа
боложо,
Сэбэр арюухан үхибүүд түрэдэг.
Саашанхи хуби заяанайнь зам тодоржо,
Сэхэ урагшаа дабшажа эрмэлзэдэг.

***

Американ сигаретэ амандаа зуугаад,
Аймшагтай байнабди гэжэ
бү омогорхоороойт!
Афган хоротой марихуана амталжа
галзуураад,
Арад зондоо гай тодхор боложо
бү байгаарайт!

***

Абрамович, Потанин г.м. зониие
Амандаа «американ» сигаретэ зуухые
зон үзөөгүй юм.
Ажаллаха, ажаллаха гэһэн зоригыень,
Амжалта туйлаашыень ухаатай зон
үни сагта ойлгожо абаа юм.
(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

12.06.2008 Буряад үнэн №66 (21609) Дүхэриг

Уран үгэ

18 №23 (581)

Буряадай элитэ уран зохёолшо Чимит ЦЫДЕНДАМБАЕВАЙ 90 жэлэй ойдо

БУРЯАД БАСАГАН

Туужаһаа хэһэг

Чимит Цыдендамбаев

Жаргалмагай гараһан түрэһэн, арбан долоо хүрэһэн Байсата нютаг, хадам харида үгтэжэ, эхэнэрэй зол жаргалые энэ зэргын ехэ гомдол хохидолтойгоорнь үзэһэн Шанаа нютаг хоёройнь хоорондо хоёр залгаа байшан гэрэй богоһо шэнги тобойжо, Обоото Үндэр оршон байдаг.

Харгынь хоорондо голлон тобойгшо тахилгата энэ хада үгсэ үгсэһөөр наранай һайсахан баруун тээ ошожо, доро орохон хойно Жаргалма Обоото Үндэрэй оройдо сабдираа нилээд амидуулжа гарана.

Энэ дошхон эрид хадын эгээл залаа шобхо оройдо хатанхай барьягар хуһанда айхабтар ехэ үлэ бариса байжа байдаг. Бүхы наһандаа хара хүдэлмэри хэһэн үбгэн хүнэй гарай хурга хараһан бээзбди. Тиимэ гартал тон адли барьягар үетэй налаа мүшэрөөрөө нэгэ юумэ бариха гэһэндэл дээшэнь арбайлгаһан хуһанай ойро морёо тэрэ татаба. «Үндэр хада байна даа. Ехэл эрид үндэр... Морёо зобоожо ябанаб даа. Хуби золгүй хүниие эмээл дээрээ һуулгажа ябахада, хубитай золтой хүндэ унуулжа ябаһанһаа мориндо үлүү хүндэ байжашье болоол ха. Гансахан эхэ эсэгээ бэшэ, унаһан сабдираа зобоолсоно гээшэл хаб. Наран яагаа доро орошооб. Оройтохомни гээшэ ха. Энэ хадын хада боложо, энэ харгын харгы боложо эхилһэнһээ хойшо энээгүүр ябаһан хүнүүдэй нэгэниинь шье энэ хадын дошхон эзэдтэ маани уншангүй, абажа ябаһан юумэһээ адха шэмхэшье ургэнгүй үнгэрөө юм аал?» Жаргалма яаража аман соогоо маани уншажа, мэдэхэ мэгзэм номоо түргэ түргэн дабтаба. Тиигээд урагшаа тонгойжо, моринойнгоо дэлһэнһээ долоо найман хилгааһа шүдөөрөө таналжа, хуһан үлын нэгэ шэгшы хургандал адли бохигорхон мүшэртэ бүхөөр уяна. Хадын оройдо жабарай хорон хурса гээшэнь! Гараа бээлэйнээ абажа, хилгааһа зангидан уяха зуураа, гарынь бээрэн хордошоно. «Буянгай түлөө бариһан мориноймни дэлһые дэлхэйн бурхад хүлэгэй тоодо һанажа хүлеэхэ гээшэ гү? Али эреэн хэлэтын бариһан юумэһээ үлэ барисын, үргэн дайдыншье эзэд жэрхэдэг, зэбэрхэдэг юм гү?»

Жаргалмагай нюдэд уһатажа, хамаг бүхы юртэмсэ, холын хада ой, моринойнь толгой шэхэн хүрэтэрөө сагаан сайбар боложо, мэлмэрэн хайлан һалганана. Зунай үглөөнэй шүүдэрэй тоогүй олон һубһадаар үлхэгдэшэһэн абаахайн шүлһэ нэбтэ хаража байһандал.

Үндэрэй шобхо оройдо үни удаан байшагүй. Хүйтэн һалхин моритойнь хуу халитар үлеэжэрхижэ болохоор. Морёо доошонь залажа ябахадаа, аяар тэндэ доро, моритой ехэл олон һүрэг зоной Обоото Үндэрые дабахаяа дээшээ гаража ябахые хараба. «Яаһан олон зон гээшэб? Хайшаа ошохоёо зорёошье юм?» гэжэ тэрэ һанаадхина. Теэд нюдөө аршаад харахадань, тиимэшье олон бэшэ, оройдоол хазаар моритой табан хүн ябаба. Уйлаһан нюдөөр харахадань, олон боложо харагдаа ха юм.

Сабдирынь хурса тахатайшье һаа, мүльһэтэн эмхыһэн эридтэ халтирхаһаа айжа, хамараараа хуухиран уруудана. Саанаһаа ерэжэ ябаашадай өөһэдынь болон моридойнь аманһаа хүйтэнэй уурал һаарал бааяна. «Зүб лэ даа, табан залуушуул... Нэгэ гарай табан хургандал тэбхэр табан эалуушуул».

Урдаһаань ерэжэ ябаашадынь улам улам ойро боложо ерэнэ. Жаргалмаһаа, өөрһөөнь һайн хубсаһатай бэшэшье һаа, дулаанаар хубсаланхай. Гурбан хүбүүд, хоёр басагад. Саана ябахадаа юуншьеб гэжэ дуу дуулалдабад. Һалхин Жаргалмагай араһаа үлеэжэ, дууень дуулгуулбагүй. Дуунайнь аялгыешье танижа абабагүй.

Али эдэнэр дуу дуулаагүй, һалхинай дүржэгэнэхые дуулаба гү? Иимэ золтой хүхюу залуушуул хамтараад ябаа хадаа заатагүй дуу дуулаал ёнотой гэжэ таамаглаһан дээрэһээнь дуунай аянга

В.Гончарай зураг.

зэдэлхэдэл гэбэ гү? Үгы даа, буруу ойлгоогүй, табан нүхэд үнэхөөрөө дуу дуулаһаар дүтэлһэн байба. Ойрошье ерэжэ ябахадаа хонгёо шангаар дуулалдаба. Эдэ табанай дууе Жаргалмада хүргэхэ гэһэндэл, гэнтэ һалхин намдажа, ойро тойрон аали номгон байдал тогтоно. Ерэжэ ябагша табан наран тухай дуу дуулажа, «наранай туяае» гэхэнь элеэр дуулдана.

Жаргалма шэхэеэ һэргэгжүүлэн шагнаархана.

Табан залуушуулай хонгёо хүсэтэй хоолой нэгэ һабада хамтаржа урдаһан табан һаруул горходтол тон адли. Басагад, хүбүүдэй дуулаһан дуун Жаргалмагай анханда дуулаагүй тон шэнэ дуун. Энэ хадада магад түрүүшынхиеэ зэдэлһэн дууншье һаа, яахадаа тиимэ танил ойроор, мэдээ орохон сагһаань хойшо дуулдаашьегүй һаа, сэдьхэл соонь зэдэлэн ябаһан «заян, заяа, заялаадань» адляар яахадаа зэдэлбэб? Зарим нэгэ шэнэ дууе эхин түрүүнээ шагнаашье һааш, тэрэ дуун юундэшьеб өөрыншни үнинэй мэдэхэ аад, мартаһан дуундал адли, ойро дүтэ байдаг. Энэ дуун тон тиимээр зэдэлһэн байжа, энэ дууе анханай мэдэхэ байһанаашье, энэ Обоото Үндэрэй ташалуурта эхин түрүүнээ шагнажа байһанаашье тэрэ аба абаһаар хэлэжэ шадахагүй байба.

Уулынгаа саһые хайлуулһан
Улаанхан наранай һайханиинь бэ.
Уласынгаа байдалые гэгээрүүлһэн
Ульянов Ленинэй һайханиинь бэ,—

гэжэ бүри ойро ерэжэ ябахадаа саадуулынь зэргэхэн шэнхинэһэн аялгаар зэлэ татуулба. Хээрын жабар үлэ мэдэг дулаан болохондол адли. Тэрэ табаниинь урдаһаань золгожо ерэхэдээ, зэргэлжэ ябахаяа болижо, хоёр хоёроорoо Жаргалмада харгы сүлөөлэн һубарибад. Тэрэгүй һаа, зэргэлһэн моритой табанай ойгуур Жаргалмагай сабдир гарахагүй, елүүр харгыһаа хажуу тээшээ орожо, оморюу зурама хүр саһа уруу шаагдаха байгаа. Эдэнэр ехэл эбтэй золтой табан ха. Түрүүн ябаашад, мүн удаадахи хүбүүн, басаган, нэгэн гэбэл, һаяхан айл болохон, үгышье һаа, айл гэр боложо жаргаха ойртохон зон ха гэжэ тэрэ һанаадхина. Түрүүшын басаган, эгээл һүүлдэ ябааша уран нюдэтэй хүбүүн хоёр дэгэл дээгүүрээ һабигар ута даханууДые үмдэнхэй.

Эгээл һүүлшын хүбүүнэй ойро ерэхынгээ тэндэ мориниинь халтиран бүдэржэ, Жаргалма унашан алдаба.

— Басаган, уламтнай һула болошоо. Яажа эмээлһээ унашоогүй гээшэбта? — гээд, гээгдэн һагад ябааша хүбүүн моринһоо бууба.

Жаргалма моринойнгоо ама татаба.

— Һуугты, һуугты... Би уламыетнай татажа үгэхэб... — гэжэ танигдаагүй уран шуран хүбүүн хэлэбэ.

— Һайн даа... Нээрээшье ганса уламаараа ябаа эмээл байна,— гэбэ Жаргалма.

— Энэтнай жэбэржэ муудашаһан горьё байнал.

— Тиигээл ёнотой даа... Заһаад гараха юумэ аад,— гэбэ Жаргалма.

Хурса сэсэн нюдэтэй хүбүүн танижа ядаһандал, хаана уулзаһан аад, һанажа ядаһандал, дорохоонь өөдэ ехэл шарайшалан хараба.

«Хаанаһаа хайшаа ошоһыемнил энэ хүбүүн бү асууһай даа» гэжэ Жаргалма һанана. Хүн яахадаа таняагүй хүнэй хаанаһаа хайшаа ошожо ябаһыень мүшхэдэг, мүрдэдэг гээшэб? Теэд уламыень татажа үгөөшэ тэрэ хүбүүн танигдаагүй басаганай хаанаһаа хайшаа ошожо ябаһые һурабагүй. «Хэн гэжэ нэрэтэйбта?» гэжэшье асуубагүй. Папагар хурьган малгайтай, үсхэн хара нидхэтэй хүбүүнһээ үнэтэй бэлэг абаһандал, Жаргалма энээндэнь баясаба. «Хүн яахаяа хүнэй нэрэ һурадаг гээшэб? Хэншье гэжэ нэрэтэй байһаарнь яадаг гээшэб? Танил түрэлшье бэшэ ха юм. Хүн хадаа гараха түрэхэһөө хойшо нэгэл нэрэ абажа ябаа гүбэ. Нэрэ олон гүбэ даа. Дулма, Ханда, Мэдэг, Цыпил гэхэ мэтын нэрэнүүдэй алиниишье байг лэ. Хүнһөө байха нохойнуудшье Янгар, Булгаша, Хорёошо гэжэ байжа туд тудтаа нэрэтэй ха юм». Жаргалма өөрөөшье уламаа татуулжа байһан үсхэн хара нидхэтэй хүбүүнэй нэрэ һуранагүй. Хүнэй хүбүүн лэ хадаа нэрэтэйл юумэ ааб даа. Нэрээрнь яахань даа. Сэдьхэл бодолоор һайн лэ һаа, хүн болохон ашаяа хэншье харюулжа шададаг.

— Гэртээ ошоод, нүхэртөө энэ горьёо заһуулагты. Энэтнай үни ябахаяа болиһон горьё болоо,— гэжэл хүбүүн хэлээд, Жаргалма тээшэ баһал дорохоонь өөдэ хараба.

Тиигээд моридоо мордоод:

— Зай, басаган, хүрэхэ газартаа һайн хүрэгты! — гэжэ обтой шангаар хэлэбэ.

— Һайн даа... Та баһал зориһон газартаа һайн хүрэгты,—гэжэ Жаргалма хэлээд, хоолойнгоо юундэшьеб шэшэргэнэһые мэдэбэ.

Хүбүүн нүхэдөө хүсэхэеэ морёо баалан үгсэжэ, Жаргалма замаа үргэлжэлүүлнэ.

Тэрэ саашаа шамдажа, морёо сохин яаранагүй. Яаража ошохо газарынь, хүниие баясуулха баярынь өөрыгөө һамааруулхашье юумэнь үгы боложо, дуулаха дуугаа дуулажа, ерэхэ гэһэн газартаа хүрэжэ ерэшэһэн лэ янзатай. Хэн гэжэ нэрэтэй хүбүүн юм? Али нэрыень һураха юумые алдаба гү? Теэд өөрөө нэрэеэ һуруулаагүй байжа, хээрын сагаан талада хэн эхэнэр танигдаагүй эрэ хүнэй нэрые асуудаг юм? Тээ ябад гээд, Жаргалма гэдэргээ эрьежэ хараба. Эгээл тэрэ үедэнь саашаа холодон ошожо нүхэдөө хүсэхэеэ яаража ябаһан тэрэ хүбүүниинь баһал гэдэргээ эрьежэ хараба.

Жаргалма гэдэргээ эрьеһэндээ аягүйрхэбэ. Тиин сэхэ уруугаа хатаран нилээд удаахан ябаба. Тиигээд гэнтэ морёо татажа, энэ замдамни ушарһан танигдаагүй тэдэ табан хэр холо ошобо хаб гэжэ эрьен хараха хүсэл түрэбэ. Обоото Үндэрэйнгөө бооридо хүрэжэ буу һан Жаргалма морёо татажа харгы хүндэлдүүлээд гэдэргээ эрьежэ хараба. Теэд хазаар моритой тэдэ табаниинь Обоото Үндэрэйнгөө дэнзэ залаа оройдо гарашоод байбад. Тэдэнэр табуулан юушьеб эбтэйгээр, дуугаа нэгэдүүлэн, гараараа зангажа байжа хашхарнад. Һалхин тэрэ зүгһөө шууд сохижо доошолһон лэ туладаа тэдэнэй холын хашхарга захяае Жаргалмагай шэхэнэй үзүүр хүрэтэр һабагша татан дамжуулнал янзатай.

Наранай туяа толондо моридынь өөһэдөөшье алтаран яларжа, табан үндэр түүдэгүүдэй айхабтар халуун дүлэндэл тэдэнэр наранай туяаһаа толорнод. Һайн моридынь хүл дээрээ байжа ядан хүдэлжэ, тэдэ табан түүдэгэй соробхимо улаан галые хадын оройн һалхин хүжэлтэр мушхаад, газарһаа таһалан абаашажа ядахадал гэнэ. Энэ үдэрэй наранай туяа толон Жаргалмада сэхэ тудажа, шэг шарайень гэрэлтүүлхэеэ болёо. Наран тэндэ дээрэ, тэдэ табаниие һайхан толоороо гэрэлтүүлэн, шатаан наадана ха юм.

Гараа үргэжэ, иишэ тиишэнь зангажа байжа хадын шобхо оройдо байһан тэдэ табан боориин хаяада буушаһан Жаргалмада юушье захяа зангаа юм. «Наашаа ерэ. Бидэнээр хамта ябаябди» гэжэ уряалан дуудаашье юм гү? «Юундэ гэдэргээ хаража нобшороо [illegible]ши, оройтохошнил. Гэгээтэй дээрэ г[illegible]раа хороо» гэжэ али саадуулынь зангаашье юм гү, бү мэдэе. Тиигэһээр байтар Обоото Үндэрэй бариса мүргэлтэ оройһоо жабар тахата һалхин жалгаяа уруудан жороолжо ерэхэдээ, һонор болоод шагнаһан Жаргалмагай шэхэндэ таһаг нюһаг үгэнүүдые залгуулан дамжуулна:

— Ерээ... ээ... рээ... зүү... ерээрэй... хээ... —гэһэн лэ ужаг ута аялга үгэ гү, уряал захяа тэрээндэ хүрэжэ ерэнэ.

Эдэнэр минии тухай дуулаһан, хэн нэгэниинь намайе таниха байжа болоо гү? Тиигээд Шанаада ерэһэн эреэн хэлэтэй, ёро түрэ муута бэри тухай дуулаһан аад, намаяа наадалан дээрэһээм уруу хаража, намда хашхаралдаа гү? Иихэдээ али «Ерээрэй зүү...» гэнэ гэжэ тэрэнэй таамаглан һанаашань: «Эреэн хэлээрээ» гэһэн байшажа болоо бэшэ гү? Хэн мэдэхэб даа... Өөрөөл хүндэ уйдхар, хүшэр гасаланда орожо үзэ[illegible]эн бэшэ һаа —зол жаргалтай, мүр дулаан, гэдэһэ садхалан табан залуушуулай танигдаагүй тажаахан нэгэ басагые муу юумэ хэһэнээ мэдэрэншьегүй наада барихадань болохол юумэ бэшэ гү?

Хүнэй һайн сэдьхэл, һайхан һаналда этигэхэгүй, муу һанаархан нэжэглэхэ, али бүхы юумэдэ өөнтэг һанаха сэдьхэл юундэшьеб, Жаргалмагай жабхалан хонгор сэдьхэлые энээхэн сагһаа эхилэн, химэлһэн янзатай.

Жаргалма гэнтэ морёо шангаһанаар шабхадаад абаба. Ямаршьегүй яһалал ульгам ябаһан сабдирынь зэмэгүй байжа, гэнтэ сохюулхадаа залд гэжэ урагшаа харайгаад, Жаргалма эмээл дээрэһээ хуу халишан алдаба. «Эмээлһээ үхэн унашоол һаа дээрэ байгаа даа» гэжэ бодоно. Юундэ морёо урагшань баалаһанаа, хайшаа яараһанаа Жаргалма өөрөөшье мэдэбэгүй. Хайшаа гэнтэ яараба гээшэб? Зориһон газартаа ошоод, хүрэхэ газартаа хүрөө ха юм. Үшөө хайшаа яараха хэрэгтэй юм. Али гэдэргээ бусажа, эхэ эсэгээеэ уйдааха гомдохоохоёо яараба гү? Жаргалмагай һайгаар эхэ эсэгэнь яһалал хатууе мэрэжэ, халууе долёобо ха юм. Али багадаа юм гү? Энэ үдэр иихэдээ эгээл үндэрэйнгөө оройдо гаража саашаа ябаха харгынь тулаа—доошоо уруудахл ганса хэрэг үлөө.

Гэртээ ошохогүй гэжэ тэрэ гэнтэ шиидэбэ. Хэды болотор гэртэхидээ зобоожо, хүн зоной шэгшы хургаараа заажа, шэбэр һабир шэбэнэлдэхэ шалтагааниинь болохоб даа. Эхэ эсэгэ хоёрынь сэдьхэл зүрхэндөө үбшэ тариха гэжэ басагатай болоод, арбаад гаран жэлдэ ара үбэртөө няажа, хүл дээрэнь табяа аал? Хүн баяр зол, бата найдалаа бэдэржэ үрэтэй болодог. Эхэнь Жаргалмагай ойронь үзэгдэһэн лэ сагта үбшэтэй, бүлхитэй байхал... Эсэгэнь баһал тиихэ ха юм. Теэд эсэгэ хүн али бүхыдэ хатуу шэрүүн байхые оролдодог. «Бү гэгэлдэгты! Таанарай нюһа нёлбоһо харахаяа хэн жүрөдэжэ байгаа юм» гэжэ эсэгэнь хэды удаа бадарган шангаар хэлээб. Теэд газаа талын шэрүүн зан харуулаашье һаа, эсэгэнь доторoо эхэһээнь үлүү зоболонтойгоор уйлажа байһан лэ байгаа гүбэ. Хэршье уйдхартай һаа, сэдьхэл соогоо уйладаг эсэгэ хүнэй

зан ха юм. Эрэшүүл бултадаа тиимэ юм.

Жаргалма эхэ тухайгаа бодоно. Иимэ юумын болохые эхэнь уридшалан мэдэһэндэл байгаа һэн. Хариин газарта бүдэржэ унахада бэлэншье һаа, гэдэргээ бодоходо бэрхэ юм гээ хамнай. Харида үгтэһэн бэри гээшэ бишыхан шулуунһаа городог, нариихан гадаһаннһаа бүдэрдэг юм гээ һэн. Теэдлэ Жаргалма ехэ юумэһээ бүдэрөө гээшэ аал? Ами наһандань хэн хорхойтожо, хэнэй муу һанал, муухай гараар хосорхоёо байнаб? Хумхаа галзуу хүнэй һүхэ далайгаад гүйжэ ерээ һаа, «хумхаатай хүннөө хохидохол үйлэтэй байбаб» гэжэ һанажа үрдихэ һэн. Мэллэй дүрөөдэ шагтагалдажа, эмниг мориной гэдэһэн доро унажа шэрэгдээ һаа, иигэжэл үхэхэ байһан байгааб гэһэн бодол толгойдоо оруулха һэн. Хүниие хорото могойн хадхууршье, галзуу шонын шүдэншье алтан дэлхэйһээ хахасуулдаг. Ханяада хамшагшье хүрэжэ, хүниие араг яһан, амиды борсо болгогшо. Харин тиимэ усалнууд зайлаа ха юм. Жаргалма хэнэй табиһан урьхада орожо, хэнэй тодхоһон зангада дарагдаба гээшэб?

Хэн гээшэб, толгойдонь тодхор харааща тэрэ хүн?

Үгы даа, үгы... Тэнхээ шадал һалаа... Саашаа гансашье үдэр амиды мэндэ ябажа шадахаяа болёо. Хүнэй тэсэбэри, шадал һаладаг байна даа.

Теэд хайшан гэжэ яажа бэеэ хорлохо юм гээшэб? Хуби золгүй болоһон город газарай эхэнэрнүүд хорон эм уужа, бэеэ хорлодог юм гэдэг. Теэд тиимэ хорзо хорон эдеэн Жаргалмада хаанаһаа олдохоб даа! Зарим нэгэ эхэнэрнүүд гүнзэгы уһанда шэнгэжэ бэеэ амаруулдаг юм гэдэг. Теэд ойро тойрон Жаргалмае шэнгээхэһээ байха, сабдирайнь ууха уһан үгы ха юм. Тэрэ мүртөө гүн гүнзэгы уһанай эрье шадар һуудаг басагад тиимэ арга бэдэрдэг лэ ёһотой. Ехэ гол горхонһоо холын, тала нютагай басаган хадаа Жаргалма уһанһаа айдаг, һүрдэдэг ха юм. Гансахан Жаргалма бэшэ, Байсата нютагай хүбүүдшье гүн гүнзэгы уһанһаа айдаг байхал. Оройдонь гаража ерээд, нюдөө аняад, унашаха эримэг эгсэ нүдуутай хадашье ойро тойрон байжа үгэнэгүй. Айлай худагта унажашье болохогүй. Айлые уһаар хаһажа, хараал хүртэһэнһөө, уһагүй хуурай дайдын тамада унажа болохош.

Наршан ой түглэ соо оробошье, Жаргалма айбагүй, талада түргэн гарахаяа морёо баалабагүй. Өөрынгөө хара наналда абтана. Теэд һанал бодолынь айхабтар һонор хурдаар гүйнэ.

«Али тэрүү тэрээхэн наршан доро морёо байлгаа толгойтоёо сасуу гэшүүһэндэ жолоогоороо хүзүүгээ хүрмэхэ болоо гү? Тиигээд хүлөө дүрөөһөө сүлөөлөөд, морёо шабхуурдахаб. Моринойнгоо залд гэжэ саашаа даб гэхэдэ, хойшоо хуу халихадаа үлгэлдэн, сэрбэлзэн гээгдэнэ бэзэб. Нюдэ сабшаха зуура али бүхы зоболонһоо, алтан дэлхэйһээшье хахасаха ха юмбиб. Үгы, тиигэжэ болохогүй. Боожо үхэһэн хүнэй һүнэһэн түрэлөө олодоггүй, бурханай орондо ошодоггүй юм гэдэг... Олон хүннөө дуулааб. Хоолойдоо оойор шагтагалһан шүдхэр болоод, һүниндөө хүн зониие, хүлэг моридые сошоодог.

Хүйтэн үбэлэй сагаан сахан, сэгээн мүльһэнэй байһан хойно хүлдэжэ үхэхэдэ яаха юм. Хээрэ хүн хүлдэжэ үхэгшэл гүбэ!»

Жаргалма морёо ханха елүүр харгыһаа гэнтэ хажуу тээшэнь залаба. Ойн саханай тунга зузаан гээшэнь... Саханай мүльһэтэһэн гадар моринойнь хүл адаажа болохонь ха... Моринойнь улаан оморюу зурама гэхээр. Хатуужан ябтаршаһан саһа хоёр тээшэнь хаха зүһүүлбэ. Эмээл дээрээ һуугша хүнэйнгөө муу һанал таанандал, мориниинь ехэл шархуу байжа, эзэндээ уусаяа хоёр-гурба ташуурдуулба. Олон модод соо ороходонь, саханай хададынь наршадай үсхэн мүшэр шэлбэһэндэ шэрэлдэжэ, дээрэ тогтоһон байжа, сахан жэшээгүй нимгэн болоно. Хуудам талаһаа һураггүй намдуу аали, нэмэри зөөлэн. Мориниинь хазаарайнгаа амаар хангиржа ябажа, эндэ тэндэ ургаһан үндэр суур абар табар үбһэнэй зөөлэн ута сасаг ходоро татан, ябууд дундаа эдинэ.

«Үгы даа, үгы... Хоолойгоо боожо баршадтай, нүгэлтэй үхэлөөр үхөөд юун болохоб... Түргэнөө хараад юун болохоб... Зобоошье һаа, үни зобохогүйб. Голоо хүлдэхэдөө, бэеэ амаруулна аабзаб. Морёо яахамни гээшэб? Үгы. Уяжа болохогүй. Шоно эдихэ. Барһаншни өөртэлни хүлдэхэ. Энэ хамаг ганзагаяа моримни гэртээ абаашаха ёһотой...» Эсэгынь оройдоол нэгэ зунай обоо маанида үмдэһэн ород Жамьянай оёһон шэб шэнэ сабхи ганзагадань бии ха юм. Эсэгынь үмдөөд ябахада, обоогой зон толгойень бэшэ, хүлынь хаража үнгэрөө һэн. Эхынь гоёлой дэгэл болохо хара хүрин хилэн... Үрмэ тоһониинь булта гэртээ бусаха ушартай.

Жаргалма табхагар үргэн түгсэгэй ойро морёо байлгаба. Тиигээд тэрэ түгсэг дээрэ бууба. Моринийнь. юунһээшьеб үргэһэндэл хуухирна. Жаргалма ехэл яаража, хүлдөөжэ алаха хүр саханай мэнэ хайлашахаяа байһандал шамдажа, баруун гарһаа алтан бэһэлигээ мулталба. «Хоёр бэһэлигтэй байха аад, нэгыень Самбуу ламада бариса баряа һэн. Басаган дүүтэй бэшэшье һаань, эхэдэнь энэ бэһэлиг хэрэгтэй. Шэхэнэйнгээ хоёр һиихэ һалганаһан гараараа мулталжа, бэһэлигтэеэ бээлэй соогоо хэбэ. Тиигээд малгайгаа абажа, хүзүүнэйнгээ эрхи бүлсүүргэ абажа, бээлэй соогоо хээд, дэгэлээ тайлаба. «Яаһан хүйтэн гээшэб. Уданшьегүй дулаахан болошохол бээ. Хүлдэжэ үхэһэн хүн даарахые мэдэхэгүй, халуу бусалхые мэдэрдэг юм гэгшэ. Али худал үгэ юм гү?..» Зүүдхэл бэһэлигтэй хоёр бээлэйгээ дэгэлэйнгээ хамсы соо саана хэбэ. Тиигээд гуталаа тайлаад, оймһоороо түгсэг дээрээ байжа, дэгэлээ ганзага сумаа дээрээ задагай жолоогоороо бүхөөр хүрмэн уяба. Моринийнь ехэл аягүйрхэн хуухиржа, саашаа даб гэжэ ябуултахаяа нанана. Тиихэдэнь тэрэ бүтүү жолоодоо татагдаад түгсэг дээрэһээ үбдэгсөө сахан соо буушан алдана. Дэгэлээ уяжа дүүргээд, юумэһээ шагтагалдажа, моринойнгоо голоо хүлдэхэгүйн, шонодо эдюулхэгүйн тулада бүтүү жолоогоо хазаартаа уяжархиба.

Жаргалма моринойнгоо хурса шэхэ, дулаан зөөлэхэн урал эльбэнэ. Дулаан газар дайда, тойроһон алтан дэлхэйтэй Жаргалмае холбожо байһан юумэ гансал моринойнь энээхэн дулаахан урал, уурал гараһан дулаахан амилалга байба. «Зай, гэртээ сэб сэхэ гүйжэ буса... Сэб сэхэ гүйжэ ошо» гээд, моринойнгоо толгойе тэбэрин, бэе тээшээ болгобо.

Харгы гаргажа ерэһэн зуг тээшэнь морёо шэглүүлээд, түргөөр гүйжэ харгыда орохыень бодожо, сахан соохоо бултайжа байһан бүдүүхэн модо абаад, нюргыень сохибо. Теэд тэрэнь үмхи модон байжа хухаршаба. Морёо ташуураараа сохихо гээд арайл хүрэбэгүй. Ташуурай хии агаарта эшхэрэн гээгдэһэн тэрээхэн һамбааанда эмээлдээ ташуураа уялсахаяа мартааб гэһэн һанал толгойдонь ошоной хиидэһэндэл хаха ороно.

Жаргалма доошоо буухаяа яахаяашье мэдэнгүй, борьбо дээрээ һэхэрнэ. Газар дэлхэй хабшажа, үргэн тала уйтан болоод, Жаргалмагай хубида оройдоо сахан малгайтай ойн ганса түгсэг лэ үлдэһэн юумэдэл. Бэень бадайржа, шархирһан хордоһон шэнги дагжа һүрэн, бэень өөрынь бэе бэшэ шэнги болоно.

Моринойнь холодон ошоходо ойро тойрон абяа шэмээгүй. Нүхэн хара ой. Сайдамтаһан боро тэнгэри, бүглүү хара наршад, сайбар боро сахан...

Жаргалма моринойнгоо ябашахада айхабтар шангаар абяа гаран шашхаба. Үхэлөөшье, хүйтэн жабарһаашье, шоноһоо, шүдхэрһөөшье айгаагүй. Харин энэ абяа шэмээгүй, маряажа шагнаархаһан, хүлеэжэ һэргылдиһэн лэ жэнхэн балай байдалһаа һүрдэн айһандаа хашхараа. Теэд хэнииешье дуудаһанаа өөрөөшье мэдэнгүй. Алишье зүгтэнь ой сууряатажа, өөрынгөө хашхарһан абяанһаа Жаргалма өөрөө һүрдэжэ, өөрөө айжа абаба. Хашхарһан абяаниинь ой тайга зайжа, хаа хаагуур гүйжэ һөөргөө бусана хэбэртэй. Тиигээд «энэ багта амиды ан гүрөөһэншье, бурхан шүдхэршье үгы. Огторгойһоо гэрэлтэхэ одо мүшэн, һара нараншье байнагүйл» гэжэ дуулган хэлэн, сууряатанал янзатай.

* * *

Танигдаагүй залуухан эхэнэрэй холхиһон улам татажа үгөөд, нүхэдөө хүсэхэеэ ябаһан Халзанай Гэрэлтэ басаганай нэрэ обог һураагүйдөө халаглаба. «Халаг даа, халаг... Хэн гэжэ нэрэтэйбши гэжэ һураа һаамни

В.Гончарай зураг.

хэлэжэрхихэл басаган ябаал даа. Ойронь байхадаа үхэһэн юумэдээ гэб гэнтэ тулагдаа тулгардаа гээшэбиб?»

Обоото Үндэрэй шобхо оройдо нүхэдөө хүсөөд байхадань, саада дүрбэниинь дундаа хэлсэһэн дуугаа зэб зэргэ дуулажа, Гэрэлтэеэ өөртэнь зорюулһан дуугаар уттаба. Эмээл дээрэ һууһан нүхэдынь:

Солгёохон басагадые харамсаараа
Соёруулан бусадаг болошоо һаа,
Социалис шэнэ байдалдаа
Сохом гээгдэхэеэ мэдээрэй зүү!—
гэжэ омогтой, огсомоор дууланад.

— Нүхэд, дууншье дуугаараа юм бэзэ... Теэд тэрэтнай солгёохоншье басаган бэшэ... Нэгэл ушар удхатай хүндэ байдалда ороһон басаган... Эхэ эсэгынгээ али нэгые алдаһан гү, али инаг һайхан гансаяа үхүүлээд, тэрээнээ хүдөөлүүлхэеэ ошожо ябаһан басаган... Үгышье һаа, тэрэ басагые баян бардам амитан хүсөөр баалажа өөрынгөө һамган болгоо гү, али болгохоёо байна гү?

— Ши Гэрэлтэ, яажа мэдээбши?

— Нюур шарайдань аржыжа баржыжа байна. һохор хүнэй харахаар эли... Һурахаяа яагаа гээшэбиб?.. Нюуртань уйлаһан сараа харааб. Тэрэ басаганда туһалха... Ядахын сагта зүбшэл үгэхэ... Урин дулаан үгөөр аргадаха, сэдьхэлынь номгоруулха ёһотой... Би хойноһоонь ошохомни... Хүсэхэб... Таанад намайе хүлеэнгүй сэхэ ябагты. Намгүйгөөр суглаагаа зарлагты.

— Энэмнай харгын басага хараад...

— Зай... зай... Би мэдэжэ байнаб... Наадан наадандаа... Нэгэл ехэхэн юумэдэ орохоёо ороһон эхэнэр... Эли ха юм... Эхэнэр хүнэй байдалда бидэнэр туһалха ёһотойбди... Комсомол нэрэеэ өөһэдынгөө нэрэһээ урид һанаха ёһотойбди. Үгы... Үгы бусахам... Магад манай зэргэдэ ерэхэшье басаган юумэ аалам,— гээд, бэшэнэйнгээ энэ шиидхэбэриие зүбшөөһэн болиһыень дуулахашье забдагүй Халзанов Гэрэлтэнь гэдэргээ, Обоото Үндэрөө уруудашаба. Нүхэдынь нэгэ юумэ зүбшэхэ, яахаяашье мэдэбэгүй. «Байгыш!»—гэһэн үгэ арадаа дуулабашье, Гэрэлтэ гэдэргээшье эрьежэ харабагүй. Нэгэ юумын толгойдонь тобойжо орошоол һаа, түбһэн юумэдэ тулагдаха тулгардаха хүн гээшэ аал, энэ Гэрэлтэнь?

Халзанов Гэрэлтэ Обоото Үндэрэй нахид боориһоо саашаа галзуу түргөөр гүйлгэшэбэ. «Тэрэ басага мэнэ хүсэхэл ёһотой. Холо ошоогүй байха. Эхэнэр хүн ой тужада айжа ябаа бэзэ». Боориһоо саашаа хүсэд модо гүйлгөөдүй ябатарнь, нэгэ хара бараан зүһэтэй морин хүр саха оймоһоор харгын хойто талаһаа ерээд, ханха харгыда оро ороһоор саашаа хазаар даран баригдахагүйгөөр жороолшобо. Эмээл дээрэнь нэгэ хүн хүндэлэн хэбтэнэ ха гэжэ тэрэ һүниин харанхыда харана. Гэрэлтын хүсэжэ барихашье аргагүйгөөр тооһорон арилшаба.

Ямар ушартай юунэй боложо байһые Гэрэлтэ мэдэбэгүй. Гэдэргээ бусахаяа, урагшаа гүйлгэхэеэ тэрэ мэдэжэ ядан тулгардаба. Тиин гэб гэнтэ холо бэшэ ойрошог нэгэ шубуунай гү, ангай хашхараа дуулаба. Теэд тэрэ хашхарааниинь хүбшэ хадын сууряан болон зэдэлнэ. Тэрэ абяанай алишье таладань боложо байһыень мэдэхын аргагүй. Гэрэлтэ һомотой ташуур буугаа бэлдээд, хара бараан зүһэтэй мориной ерээшэ ойн тунга субасаар, шархааһан морёо баалан шамдаба. Теэд ехэшье холо ошонгүй моринийнь үргэбэ. Нэгэл амиды амитан биил хэбэртэй. Ан бэшэ, хүн лэ янзатай. Эмээлһээ һуха харайжа буугаад, морёо орхижорхёод, хүндэ дахынгаа ута хормой хүр сахан дээгүүр буугаа шагаанхай саха махан дүтэлнэ:

— Гараа үргэ! Хэмши эндэ? Хэмши?

— Би... би... би...— гэжэ нэгэ амитан хэлээд, ойронь ошоходонь, табхагар түгсэгэй оройдо нэгэ эхэнэр хүн, дэгэлгүй самсаараа хүлдэхэеэ байба. «Нэгэ хүн энээнэй дэгэл тайлаа, тоноо гээшэл ха. Тиигээд тэрьелээ» гэжэ Гэрэлтэ түр зуура һанаадхина. Дала мүрһөө дахаяа тайлаад, оймһоороо байһан эхэнэрэй хүл доро хормойень дэбдихэеэ түгсэгһөөнь үргэхэдэнь, тэрэ танигдаагүй эхэнэрынь хүзүүгээрнь тэбэришэбэ. Гэрэлтэ саха руу унашан алдаба. Ехэл һүртэй һүрөөтэй боложо зосоонь хүйтэ даана. «Али хүн хүлдэхэеэ байна бэшэ, ойн орбонгой альбан шүдхэр гү? Теэд шүдхэрые хүнгэн һэбхи бэетэй гэлсэгшэл. Теэд бурханшье, шүдхэршье гэжэ үгы ха юм. Хүн лэ хүлдэхэеэ байна». Түгсэг дээрэнь һуулгажа, надхаг зузаан ноохотой дахаараа мансылан орёобо. Тиигээд гар хүлынь, бүхы бэеыень шэрүүн сахаар үрэшэбэ. Сахаар үрэхынгөө забһарта:

— Хэн дэгэлыешни абааб? Хайшаа тэрьелээб? Юун болооб? Хүл нюсэгөөр орхёол! Хара золигууд! Морёо юундэ алдаабши?—гэжэ байжа Гэрэлтэ юу асууһанаа мэдэншьегүй дуугарна.

— Хэн? Хэн дэгэлыешни тайлааб? Хэлыш!

— Би... би... би өөрөө... — гэжэ ээдэлдэшэһэн амаар тэрэнь шүдөө хабжаганан хэлэнэ.

Гэрэлтэ саха хүлөөрөө этэржэ, түгсэгэй оройдо һууһан эхэнэрэй урда сахан дороһоо арбайһан шаралза хухалжа, мүшэр юумэ суглуулан обоолно. Тиигээд хоёр үбдэгэйнгөө хоорондо ташуур буугаа хабшанхай, ябан һуужа шиирэеэ шударна. Даараһан бээрэһэндээ, айһан гайхаһандаа гарынь һалганана. Ехэл аягүй һүртэй байдал, ехэл орёо таабари. Галай туяада энэ багай гэрэлтэхэдэ, хоргодоһон золиг бии һаа, холоһоо харахал. Ганса эрэ хүнэй байхада зориг ороод дайсад дүтэлжэ магадгүйл... Тэрэ энээн тухайда һанахагүйе оролдоно. Хоёр шударуулынь унтаржа, дэгэлэйнгээ хормойгоор халхалжа, гурбадахи шударуулаа аһааба. Хатанхай улаан шаралза дари үбэнүүлэгдэһэндэл шаршаганажа, дабирхайтайдаа хабархажа ташаганан шатана. Галай ехэ болохо бүри ойро тойронхи гэрэлтэнэ. Гэрэлтын толгой юушье бодоногүй, өөрөө үбшэн, үе үе өөрөө хүлдэхэеэ байһандал. Тиин халуунтай хүндэл, доторһоо халуу бусална. Гүйжэ ябажа, тэрэ багай мүшэр һашар суглуулжа, хүлөөрөө саха этэжэ, гэшүүһэ шэнгээрһэ онгиргожо, галаа гал болгоно. Теэд галынь һалхинда дүлдэжэ, эхэеэ холо табихаяа айһан үбшэн үхибүүндэл, үбшэн үхибүүнэй гээгдэхээрээ айлгаһандал, унтархаараа айлгана. Дабирхайтай хэдэн харуулдаһа асаржа, галаа одоолшье унтархагүй халуун түүдэг болгоно. Ондоо нүүлэ юумэ, орбон тэрбэн зөөжэ, түгсэгүүдые һамна татажа, ара таладань баһа нэгэ, тээ баруун зүгтэнь гурбадахи халуун түүдэг табина. Ганса тээһээ шараһан, ганса түүдэг туһа болохогүй ха юм.

Гэрэлтын морин орхиһон газартань байжал байна. Гэрэлтын ангууша эсэгэтэй үреэ ябахаһаа хойшо ой тайга зайһан, һүниин түүдэгэй ойро баймгашаа һажажа һурашаһан адуундань иимэ гал харахада аятай зохид байгаа бэзэ. Гэрэлтэ орбон нүүлэ онгиргожо, забдагүй иишэ тиишээ гүйнэ. Ойро тойрон хэбтэһэн юумэнүүд гал дээрэ хаягдаа. Үбэлэй һүни ута, галтай дээрээ галаа дэмжэхэ тулеэ бэлдэхэ ёһотойл. Хүлэршэһэн Гэрэлтэ хэнэй басаган, хэн гээшэбши гэжэ ойроо һуугшаһаа асуухашье забдагүй түлеэл бэлдэнэ. Абиртаһан, тэбдэһэн тэрэ амилхашье забдагүй гүйжэ, олон тээһээ орбон түгсэг асаржа обоолно.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь урдахи дугаарнуудта).

- Долоо хоноод шамда толгойгоо үгэхэб, - гэхэдэнь, Маха Чандра түшэмэлынь долоон эрдэнеэр бүтээгдэhэн олон толгой асаржа, бирманай урда обоолоод:

- Ай, багша, хаанай толгой мяха, шуhан болонхой, арюун бэшэ байха, тиимэ юумээр юу хэхэтнайб, долоон эрдэнеэр бүтээhэн эдэ толгойнуудые танда үргэнэбди, эдэ долоон эрдэни зэндэмэнеэр бүтээгдэhэн толгойнуудые абахадаа, энэ түрэлдөө баян ябахат. Эдэ толгойнуудые абаад, хаанай толгой гуйхаяа болигты, - гэжэ түшэмэлэй үгүүлхэдэ:

- Намда эдэ толгойнууд хэрэггүй, хаанайл толгой хэрэгтэй. Ай, түшэмэл, үгэльгэ үгэхэ гэhэн хаандаа hаалта бү хэ, хүсэhэн юумыем хангажа соёрхо,- гэжэ бирманай харюусахада, Маха Чандра түшэмэл ехэтэ зальбаран аргадаба. Тиибэшье тэрэ бирманай зүбшөөхэгүйдэ, тэрэ түшэмэл гашуудан hанаагаа зобожо, зүрхэниинь долоон хэhэг болон хахараад үхэшэбэ.

Тэрэ сагта Саран Гэрэл хаан нэгэ түшэмэлөө зуу мянган модон газарта гүйдэг заниие унуулаад, хамаг үшүүхэн хаашуулда зар тунхаг табихыень эльгээбэ. Тэрэ хурдан түргөөр харайлган ошоод:

- Одоо долоо хоноод, Саран Гэрэл хаан толгойгоо бирманда үгэхэ гэжэ байна, золгохо гэhэн хүн үтэр ерэгты,- гэhэн зар тунхаг таралаба.

Тиин найман түмэн дүрбэ мянган үшүүхэн хаашуул Саран Гэрэл хаанай ордондо ерэжэ, үбдэгөө нугалжа, альгаа хабсаран, hүгэдэн мүргэжэ:

- Хаан аа! Ехэ хаан, танай ашаар замби түбиин хамаг амитан зоной амгалан жаргажа, хорогүй hуужа байхадань, нэгэ хүнэй хүсэлые хангажа, хамаг амитаниие орхижо ошохоо hанаашатнай юун гээшэб? Бидэ бүгэдые ехэ үршөөлдөө хүртөөн, нигүүлэсхы сэдьхэлээр хайрлажа, толгойгоо бү үгыт гэжэ гуйнабди,- гэжэ зальбарба.

Ная мянган түшэмэлнүүд үбдэгөө нугалан, альгаа хабсарган hүгэдэжэ:

- Нигүүлэсхы сэдьхэлhээ бидэ бүгэдые хайрлажа, толгойгоо бү үгыт гэжэ гуйнабди! - гэжэ зальбарбад.

Хори мянган хатад альгаа хабсаран, газарта hунан мүргэжэ:

- Ай ехэ хаан, нигүүлэсхы сэдьхэлhээ бидэниие хайрлажа, толгойгоо бү үгыт гэжэ гуйнабди!- гэжэ зальбарба.

Табан зуун хан хүбүүд альгаа хабсаран hүгэдэжэ:

- Ай хаан эсэгэмнай, шиниингээ үгы болоо hаа, бидэ хэндэ шүтэхэ болонобибди, нигүүлэсхы үндэр сэдьхэлhээ толгойгоо бү үгэ гэжэ гуйнабди,- гэжэ зальбарбад. Тиихэдэнь ехэ хаан хаашуул, түшэмэлнүүд, хатад болон хүбүүдтээ хандажа:

- Таанад барандаа соносогты, тэрэ үни сагhаа хойшо минии энэ бэе оршолондо оршожо, амитадай тамада унаха сагта үнэhэн, уhан соо бусалха, халуун уhанда, галда шатаха, түлигдэхэ гэхэ мэтэ тоо томшогүй олон зоболон үзэhэн байна. Нэгэнтэ бэшэ тоо томшогүй олон удаа үхөөд, энэ бэемни онсо нүгэлтэ үйлэдэ орожо, габьяа туhа болоогүй. Адагуусан боложо түрэхэдөө, нэгэниинь нэгэеэ алажа эдихэдэнь, мяханиинь хамаг бүгэдэдэ эдюулжэ, үхэhэн хойнонь үжэhэн мяхан болоод, тоо томшогүй олон түрэлдэ минии бэеые хороожо, буян үйлэдэгдөөгүй. Бэридэй орондо түрэхэдөө, бэеhээм гал сасаржа, эритэ мэсээр толгойгоо таhалуулааш hаам, тэрэмни hөөргөө холбогдон эдэгэхэ гэхэ мэтэ тоо томшогүй олон зоболон үзэбэшье, буян олоогүйб. Эд зөөридэ, эмэнүүдтэ хомхолзохо сэдьхэлээр нюдөө ялалзуулан, нэгэмнай нэгэеэ hүнөөн хюдажа, байлдаанда ороод баhал нэгэмнай нэгэеэ алажа, ташаяангы, уур сухалта, тэнэг мунхаг ябадалай зэмээр тоо томшогүй олон дахин үхэхэдэм, габьяа туhа болоогүй. Одоо энэ бэеэ огтолон орхихом. Буртагаар дүүрэhэн энэ бэе мүнхэ бэшэ, үтэр түргэн эбдэрэн hалаха байха. Тиимэhээ энэ толгойгоо мүнөө ехэ аша туhа хүргэхэ байхадань, юунэй түлөө гамнахабиб. Энэ толгойгоо бирманда үгөө hаа, энэ буянайнгаа ашаар эрхим боди хутаг бүтээгээд, элитэ туйлаhан бурхан болоходоо, бүхы дээдын эрдэмээр түгэлдэр болохо бшууб. Тэрэ сагта мэргэн аргаараа таанадые зоболонhоо холодуулха байхаб, эрхим дээдэ үнэн түгэс боди хутагта хүртэхын тулада толгойгоо үргэл болгоходом, таанад hаалта бү хэгты, - гэhэн зарлиг болоходонь, үшүүхэн хаашуул, түшэмэлнүүд, хатад, хүбүүд тэрэ зарлигынь соносоод, юуш дуугарангүй аниргүй hуубад. Тэрэ ехэ хаан бирманда хандажа:

- Ай багша, толгойем абаха сагтнай болобо. Энэ бэеэрээ абагты,- гэжэ зарлиг болоходонь:

- Хаан аа, шинии олон нүхэдөөрөө хүреэлүүлэн hуухада, би гансаараа, хаан, шинии толгойе яажа таhалжа шадахабиб? Тиимэ ехэ хүсэн намда байхагүй. Ай хаан, толгойгоо намда үнэхөөр соёрхохо гээ хадаа, хүдөө ой руу гансаараа ошоод, намда үгэн соёрхо, - гэжэ бирманай хэлэхэдэ, ехэ хаан үшүүхэн хаашуулда, хан хүбүүдтээ хандажа:

- Ай та бүгэдэ, намайе үнэн сэдьхэлhээ хүндэлхэ байгаа hаа, энэ бирманда ямаршье хоро бү хүргөөрэйгты,- гэжэ зарлиг болобо.

Тиин хаан бирман хоёр хоюулаа ой руу ошобо. Тэндэ үнөөхи бирман хаанда хандажа:

- Ай, хаан, бэешни ехэ хүсэтэй байна, минии гай хэжэ ороходо, ши тэсэжэ ядан халаглаха, гэмшэхэ байнаш, тиимэhээ ши толгойгоо энэ модондо уяжархи. Би таhалжа абахаб, - гэбэ.

Тиихэдэнь хаан набша сэсэгээр түгэс модоной бата бэхи гэшүүhэндэ толгойгоо уяжа, үбдэгөөрөө газарта hэхэрээд:

- Ай, багша, толгойем таhалаад, гартам барюула, би шамда өөрөө үгэхэб. Толгойгоо шамда үгэhэн энэ буянай ашаар шолмос, Эсрэн, Хурмаста ба Чакраварда хаан гэгшэдэй түрэлые хүсөөш бэшэб, гурбан юртэмсын жаргалан хүсөөш бэшэб, харин эрхим дээдэ үнэн түгэс боди хутагые хүсөөд, хамаг амитаниие нирваанай хутагта оруулхаа hананаб,- гэжэ хаанай хэлэхэдэ, тэрэ бирман илдэээ далайжа сабшаха гэхэдэнь, тэрэ модоной эзэн тэнгэри дураа гутажа: «Юунэй тулада нүгэлтэ үйлэ үйлэдэжэ байнабши!» - гээд бирманай нюурые альгадажархин гэхэдэнь, тэрэ тэмтэрэн хүлөө алдажа, газарта унаба. Тэрэ хааниинь тэрэ модоной тэнгэриие үзөөд, иигэжэ хэлэбэ:

- Би эртэ урда сагта энэ модондо юhэн зуун ерэ юhэ дахин толгойгоо үгэhэн байнаб. Энэ удаа толгойгоо үгэхэдэм, мянга хүсэжэ, үргэлни одоол түгэсэхэ байна. Эрхим дээдэ боди хутагтамни, hаад тодхор бү хэгты.

Тэрэ модоной тэнгэри хаанай зарлигые соносоод, бирманиие амидыруулхадань, тэрэ газарhаа бодоод, илдээрээ хаанай толгойе таhалаад, гартань барюулхадань, газар зургаан зүйлөөр хүдэлжэ, тэнгэриин ордон харшануд доhолжо, хамаг тэнгэринэр:

- Энэмнай ямар шалтагаантай юумэн болобо гээшэб? - гэжэ гайхалдаад, бодисада хамаг амитанай түлөө толгойгоо үргэбэ гэжэ мэдэхэдээ:

- Ямар гайхамшагта үйлэ болобо гээшэб! - гэлдэжэ уйлалдан, нюдэнэйнгөө нулимсые бороо шэнгеэр адхаруулжа, иигэжэ үгэлбэ:

- Саран Гэрэл хаан толгойгоо үргэл болгожо, үгэльгын хэрэгые түгэсхэбэ,- гэжэ хамаг зоной дунда алдаршахадань, Шимасана хаан тэрээн тухай дуулахадаа, зүрхөө хахаран үхэбэ.

Тэрэ бирманай хаанай толгойе абажа ошоходонь, үшүүхэн хаашуул, түшэмэлнүүд, хатад ба хан хүбүүд шангаар орилолдон, газар мүргэн унабад. Зариманиинь үhэеэ зулгаажа, зариманиинь хоёр гараараа нюураа маажажа, газарта унаад шангаар уйлалдаба.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

ТИБЕТСКАЯ КНИГА МЕРТВЫХ

Психологический комментарий доктора К.Г.Юнга

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

Книга II
СИДПА БАРДО
ВЫРАЖЕНИЯ ПОЧТЕНИЯ

Всем Божествам, Покровителям, Гуру
Смиренно выражается почтение:
Пусть снизойдут они и даруют Освобождение в Промежуточном Состоянии.

ВСТУПИТЕЛЬНЫЕ СТИХИ

Выше, в Великом «Бардо Тхёдол»
Давалось учение о Бардо,
называемом «Чёньид»;
Теперь же о Бардо,
называемом «Сидпа»,
Яркое напоминанье предстанет.

ЧАСТЬ I
МИР ПОСЛЕ СМЕРТИ

ВВОДНЫЕ УКАЗАНИЯ ТОМУ, КТО ПРОВОДИТ ОБРЯД: Несмотря на то, что до сих пор, при нахождении усопшего в Чёньид Бардо, ему неоднократно напоминали о том, что его ждет, он может быть не из тех, кому прекрасно ведома настоящая Истина, и не из тех, кто обладает хорошей кармой. Если же он из тех, кто обладает злой кармой и не ведает Истины, или же, из-за влияния злой кармы, поражен страхом и ужасом, узнавание будет для него затруднено. Такие добираются до Четырнадцатого Дня, и для того, чтобы снова настроить их правильно, следует читать то, что следует далее.

ТЕЛО БАРДО: ЕГО РОЖДЕНИЕ И ЕГО СВЕРХЪЕСТЕСТВЕННЫЕ СПОСОБНОСТИ

Помолившись Трём Телам и прочитав молитву, призывающую помощь будд и бодхисаттв, обратившись к усопшему по имени, три или семь раз, молви так: «О высокородный, слушай внимательно и запомни, что рождение в Адских мирах, в мире Дэвов и в этом Бардо называется сверхъестественным рождением.

Действительно, примерно через три с половиной дня после твоей кончины, когда ты пребывал в Чёньид Бардо и перед тобой возникали сияния Мирных и Гневных, ты, из-за страха, не смог узнать их и, погрузившись в обморок, переместился дальше. Затем же, когда ты очнулся от обморочного состояния, твой Узнающий должен был подняться в своё первозданное состояние, и должно было возникнуть сияющее тело, напоминающее прошлое тело, - как говорит Тантра:

«...тело на вид из плоти, напоминающее прежнее, и то, что должно родиться, наделенное всеми чувствами и способностью беспрепятственного передвижения, обладающее чудесными кармическими свойствами, видимое для чистых божественных глаз существ, пребывающих в Бардо подобной природы».

* * *

Итак, вот учение.

Это сияющее тело - о котором говорится, как о напоминающем «прежнее, и то, что должно родиться» (т. е. человек будет иметь тело точно такое же, как тело из плоти и крови, бывшее человеческое, тело склонностей) - также будет наделено такими же определенными признаками и красотами совершенства, какими обладают существа высшей доли.

Сие тело, рожденное желанием, есть галлюцинация мыслеформы в Промежуточном состоянии, и называется телом желания.

В это время - если тебе суждено родиться дэвом, - пред тобой возникнут видения мира дэвов; также - где бы тебе ни суждено было родиться - либо асуром, либо человеком, либо животным, либо претой, либо в аду, тебе явится видение сего места.

Соответственно, слово «прежнее» в цитате означает, что, пока длились эти три с половиной дня, ты, в силу привычки, думал, что у тебя такое же тело, как прежнее тело из плоти и крови, которым ты обладал в твоем прежнем существовании, и слово «родиться» используется здесь, потому что впоследствии пред тобой [illegible]ится место твоего будущего рождения. Посему, в целом, выражение «прежнее и то, что родится» относится к этому, т. е. к телу из плоти, которое было только что покинуто, и телу из плоти, которое будет получено при рождении.

В это время не поддавайся тем видениям, что явятся тебе. Не испытывай к ним влечения. Не будь слабым. Если, поддавшись слабости, ты возлюбишь их, тебе придется блуждать по Шести Лока и испытывать страдания.

Вплоть до вчерашнего дня ты не смог узнать Чёньид Бардо и в своих блужданиях добрался до сих пределов. Теперь, если хочешь постичь настоящую Истину, ты должен, не отвлекаясь, погрузить свой ум в состояние ничегонеделания, невосприятия, пустоты - незатемненное, первозданное яркое состояние своего разума, состояние, с которым тебя познакомил твой гуру. Таким образом ты обретешь Освобождение, избежав необходимости входить в детородное лоно. Но, если ты не сможешь узнать себя, тогда, кем бы ни были твое божество-покровитель и твой гуру, медитируй на них в состоянии сильнейшей любви и смиренного доверия, представляя, что они отбрасывают тень на макушку твоей головы. Это имеет огромное значение. Не отвлекайся».

Указания тому, кто проводит обряд: говори так, и, если этим будет достигнуто узнавание, исчезнет необходимость блуждать в Шести Лока, и будет достигнуто Освобождение. Если же, однако, из-за влияния плохой кармы, узнавание затруднено, тогда скажи следующее:

«О высокородный, слушай снова. «Наделенное всеми чувствами и способностью беспрепятственного движения» означает, что хотя, возможно, при жизни ты был слепым, глухим или хромым, тем не менее на этом Уровне После Смерти твои глаза увидят формы, твои уши услышат звуки, и все другие твои органы чувств будут безупречными и отличаться необыкновенной остротой. Поэтому о теле Бардо говорится, как о «наделенном всеми чувствами». Это состояние существования, в котором ты сейчас пребываешь, - признак того, что ты умер и блуждаешь в Бардо. Постарайся уяснить это. Помни учения; помни учения.

О высокородный, «беспрепятственное движение» означает, что, поскольку твой разум отделился от своей оболочки, то твое настоящее тело является не телом из грубой материи, но телом желания, и поэтому сейчас ты обладаешь способностью проходить через любые скалистые образования, холмы, валуны, землю, дома и сквозь саму гору Меру беспрепятственно. Ты можешь пройти везде, за исключением Будх-Гайи и материнского лона, ты можешь пройти даже сквозь Царя Гор, саму гору Меру, и туда, и обратно, беспрепятственно. Это также признак того, что ты блуждаешь в Сидпа Бардо. Помни учения гуру и молись Сострадательному Владыке.

Перевод с тибетского на английский Кази Дава-Самдупа.
Перевод на русский А.Боченкова.
Редактор д-р Ивэнс-Вентц.

(Продолжение следует).

21 №23 (581) Үүлзүүр Буряад үнэн 12.06.2008 Дүхэриг №66 (21609)

Л.С.Васильева

Буряадууд бүгдэ ниитын юртэмсэдэ:

ХҮГЖЭЛТЫН АСУУДАЛНУУД БА ШЭГЛЭЛНҮҮД

Мүнөө үе сагай дэлхэйн буряадуудай байдал ямар гээшэб, тэдэнэр түрэл хэлээ ямараар хадагалан абаад ябана хаб? Түрэл хэлээ хайшан гээд хүгжөөхээ эрдэмтэд бодожо үзэнэ гү? Эдэ асуудалнууд тухай Буряадай гүрэнэй университедэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институдай директор, педагогикын эрдэмэй кандидат Людмила Самсоновна ВАСИЛЬЕВАТАЙ - манай хөөрэлдөөн.

Корреспондент:

- Людмила Самсоновна, буряад арадай хэлэ, соёлой хүгжэлтын талаар оло дахин сэнхир экранаар, радиогой дамжуулганууд та хэлэгдэһэн байна. Тиин манай үндэһэн зоной тоо ямар хэмжээндэ хүрэнхэй юм? Хаагуур буряадууд мүнөөнэй сагта ажаһууна гээшэб?

Л.С.Васильева:

- Буряадууд түб Азиин эртэ урдын угсаатанай нэгэн болоно. XVI-XVII зуун жэлнүүдтэ мүнөө үеын Россин эзэлжэ байһан газарнуудта элдэб угуудһаа нэгэдэжэ, угсаатан боложо тодорһон ба хүгжэһэн гэжэ Д.Д.Нимаевай, И.С.Урбанаевагай, Ш.Б.Чимитдоржиевай шэнжэлгэнүүд соо бэшэгдэнхэй.

XVIII зуун жэлһээ эхилээд, «буряад» гэжэ этноним буряад угсаатанай нэрэнь болоно. XXI зуун жэлэй эхиндэ дэлхэй дээрэ буряадуудай тоо табан зуун мянга гаран болонхой. Тэдэнэр Росси, Хитадай Арадай Республика, Казахстан, Монгол, Таджикистан, Узбекистан, Украина, Баруун Европын гүрэнүүдээр, Америкэ гэхэ мэтэ дэлхэйн томо гүрэнүүдээр ажаһууна.

2002 оной тоо бэшэлгын дүнгүүдээр, Росси гүрэндэ буряадуудай тоо 445174 боложо, гүрэнэй олон яһатанай бүлэнүүдтэ ороно. Мүнөө үедэ Россин ехэнхи буряадууд томо бүлэгүүдээр Буряад Республикада, Забайкалиин хизаарай Агын, Эрхүүгэй можын Усть-Ордагай тойрогуудта ажаһууна.

Тиин Буряад Республикада 272910 (27,8 процент) буряадууд гээд тоологдоно, Агын Буряад тойрогто - 45496 хүн (62 процент), Усть-Ордагай Буряад тойрогто - 23649 (39,6 процент). Зарим тоо баримтануудаар Хитадай Арадай Республикада 6 мянганһаа 8 мянган хүрэтэр буряадууд ажаһууна. Тэдэнэр ехэнхидээ Эвенк хошуунай Шэнэхээн, Балгас, Нантун, Хайлар, Хүх-Хот, Бээжэн хотонуудта амидарна. Хитадай Республикын Циньцзян-Уйгур автономито аймагта багахан бүлэг буряадууд ажаһуудаг гэһэн баримтануд бии. Н.И.Атановай, Жамьянгийн Долгормаагай, Ширнэн-гийн Баатарцогтын мэдээгээр, Монголдо буряадуудай тоо 40-45 мянган болоно. Соёлсүрэнгийн Бэлигсайханай тоолоһоор, Монголдо буряадуудай тоо 52 мянганда хүрэнэ. Мүнөө Монголой буряадууд Булган, Дорнод, Сэлэнгэ, Хөвсгөл, Хэнтэйн, Түвэй аймагуудта, Сүхэ-Баатар, Өндөрхан, Чойбалсан болон бусад хотонуудаар ажамидарна. Гансал Монголой ниислэл Улаан-Баатарта арбан мянган тухай буряадууд һуудаг юм.

Корреспондент:

- Россида ажаһуудаг буряад угсаатанай түхэл дүрэ тухай хөөрэжэ үгыт...

Л.С.Васильева:

- XXI зуун жэлэй эхинһээ Россин буряадууд эрхэтэн-үндэһэтэнэй гү, али оцдоогоор хэлэбэл, Россин буряадбди гэжэ шэглэл баримтална. Энэ ушар Д.Д.Амоголоновой, И.Э.Елаевагай, Т.Д.Скрынниковагай эрдэмтэ шэнжэлгэнүүд соо харуулагдана. Эрдэмтэн Ирина Елаева шэнжэлгэ соогоо Россин буряадуудай угсаатанда хабаатай зүйлнүүдынь гэхэдэ, соёлой шэглэлэй угсаатанай шэнжэнүүд гээд тэмдэглэнэ.

Россин буряадууд соёл, ёһо заншалнууд, хэлэн, нютаг, юрэнхы үнэтэ зүйлнүүд, үзэл бодол, абари зангай шанар, өөрөөн сэдьхэлэй талаар өөрын янза түхэлтэй гээшэ.

Эрдэмтэн Дарима Бороноевагай тэмдэглэһээр, Хитадай буряадууд заншалта ёһо заншалнуудые сахижа ябаһан диаспорна бүлэг болоно. Эдэ буряадуудые гүрэнэй албан ёһоной баримта бэшэгүүд соо монголнууд гэжэ тоолодогшье һаань, тэдэ өөһэдыгөө буряадуудбди гэжэ тоолоно. Тиин Монголой буряадууд өөһэдыгөө монголнуудбди гэжэ тоолодог байһан тухайнь Польшын эрдэмтэн К.Ш.Збигнев эрдэмэй статья соогоо бэшэнэ. Буряадуудай уг удамайнь шанарые һэргээлгэ аха захатанай талаһаа эдэбхижүүлэгдэхэ ёһотой. Ургажа ябаһан залуушуулаа буряадуудбди гэжэ ухамайн ойлгуулжа, ажабайдалайнь хүндэ хүшэрые дабалгадань туһалжа, зохид байдалай нөөсэ тогтоохо болонобди.

Корреспондент:

- Мүнөө сагта дэлхэй дээрэхи буряадууд соohоо хэмнай эгээл һайнаар түрэл хэлээ мэдэхэ, хөөрэлдэжэ, хэрэглэжэ ябадаг гээшэб?

Л.С.Васильева:

- 2002 оной Россин арад зоной тоо бэшэлгын дүнгүүдээр, Россин буряадууд болбосоролой хэмжээгээр еврей арадай удаа хоёрдохи һуури эзэлнэ. Гэбэшье Монголой болон Россин буряадуудай болбосорол дээшэлэлгэ түрэл хэлээ марталгатай холбоотой.

Тус тоо бэшэлгын дүнгүүдээр эндэхи 353111 хүн (79,3 процент) түрэл хэлээ мэдэнэ, 1989 ондо буряад хэлээ мэдэхэ зоной тоо 86,57 процентдэ хүрэһэн байна.

Тиин Россин буряадуудай түрэл хэлээ хэрэглэлгэнь доройтоһон байдалда гээд шэнжэлэгшэд тэмдэглэнэ. Монголдо буряад хэлэн мүнөө болотороо яряанай хэлэн гэжэ тоологдоно, нэгэтэшье эрдэм һуралсалай эмхинүүдтэ үзэгдөөгүй. Монголдо нютагжан байһан газарнуудта мүнөө сагта үндэр наһатан түрэл хэлээ мэдэнэ, харин залуу үетэн хэлээ хомороор хэрэглэнэ.

Россин, Хитадай болон Монголой буряадуудһаа түрэл хэлээ эгээл һайнаар Шэнэхээнэй буряадууд мэдэнэ. Эдэ буряадуудта түрэл хэлэниинь гэр бүлэдөө, угсаатан соогоо харилсаха гол арга болоно. Шэнэхээнэй буряадуудай 91,5 процент түрэл хэлээ һайн мэдэнэ. Гэбэшье һүүлэй жэлнүүдтэ залуу гэртэхин хүүгэдээ хитад хэлэтэй һургуулида үгэжэ эхилээ, гэртээ хитад хэлэн дээрэ хөөрэлдэнэ, залуушуул хитад соёлоор һонирхоно. Хэлэнэй талаар Шэнэхээнэй буряадууд түрэл хэлээ алдажа эхилхэнь гэхэдэ, тиимэшье буруу һанамжа бэшэ. Тиимэһээ Россин, Хитадай болон Монголой буряадууд хэлэнэй талаар адли байдалда оронхой. Эдэ буряадууд булта хоёр-гурбан хэлэтэй. Россин болон Монголой буряадууд гэр бүлын ба угсаатанай дундаа харилсаанда ород ба монгол хэлэнүүдые, Шэнэхээнэй буряадууд өөһэд соогоо харилсахадаа, хитад, монгол хэлэнүүдые хэрэглэнэ.

Росси гүрэн дотор 1990-ээд онуудай эхинһээ олон үндэһэтэнэй гүрэнэй байдалда арадуудай хэлэ, үндэһэн соёлой заншалнуудые хамгаалха, хадагалха ба хүгжөөхэ талаар элдэб хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдэнэ. «Эрдэм һуралсал тухай», «Соёл тухай», «Россин Федерациин хэлэнүүд тухай», «Үндэһэн соёлой автономи тухай» хуулинууд зохёогдожо бэлүүлэгдээ. «Эрдэм һуралсал тухай» гэһэн хуулиин ёһоор элдэб хэмжээнэй янзын ба түхэлэй буряад үндэһэтэнэй һуралсалай эмхинүүд байгуулагдаа: хүүгэдэй буряад сэсэрлигүүд, юрэнхы болбосоролой һургуулинууд, лицей, гимназинууд, эхин мэргэжэлэй болбосоролой эмхинүүд - үндэһэтэнэй мэргэжэлтэ лицей, Байгал шадарай арадуудай заншалта урлалнуудай лицей. Буряад Республикын багшанарай колледждо буряад эхин һургуулиин багшанарые бэлдэхэ буряад таһаг нэгдэнхэй.

Юрэнхы болбосоролой болон бусад һургуулинуудай стандартнууд, һуралсалай программанууд, номууд, толинууд ба тайлбари номууд бэлдэгдэнэ. Хэгдэжэ байһан хэмжээ ябуулганууд буряад үндэһэтэнэй һургуулинуудай, буряад хэлэ үзэжэ байһан үхибүүдэй тоо олошоруулаа.

Буряад Республикада, Агын ба Усть-Ордагай Буряад тойрогуудта 2006 ондо буряад хэлэ үзэжэ байһан үхибүүдэй тоо Буряадта - 28274 һурагша, Агын Буряад тойрогто - 5047, Усть-Ордагай Буряад тойрогто - 6778. Бү-хыдөө 40099 хүн гээд тоологдоно.

Корреспондент:

- Та һаяхан, май һарын эхин багаар, Монголой Чойбалсан хотодо болоһон уласхоорондын эрдэмэй шэнжэлэлгын хуралдаанда хабаадаһан байнат. Тиин нютагаа бусахадаа, өөрын һанамжатай болоод ерээ ёһотойт...

Л.С.Васильева:

- Түрэл хэлэнэй һуларжа байгаа байдалда зарим буряадуудай, бүлэг буряадуудай түрэл соёлойнгоо зарим зүйлнүүдтэ аһхарангүй ябаха ябадал угсаатанай бусад арадууд соо үгы бололго гү, али түрэл угсаатанайнгаа шанар шэнжэеэ бэхижүүлгын ондоо арга бэдэрэлгын эхин болоно. Жэшээнь, хэрбээ XXI зуун жэлнүүдэй эхиндэ Хитадай ба Монголой буряадууд хубсаһа, эдеэ хоол, гэр бүлын ба олониитын заншалнуудые, һайн-дэрнүүдые, арадай урлалнуудые буряадай һүлдэ мэтэ сахижа байгаа һаань, Россин буряадуудта эдэнэй зарим зүйлнүүдынь өөрынгөө соёлоор, уран зохёолшодоор, дуушад ба хатаршадаар, уран зураашад ба скульпторнуудаар, арадай урлагшадаар омогорхохо эрхэтэй.

Тиигэбэшье угсаатанай олонхи соёлой заншалнууд мартагдажа, үхибүүдтэ ба залуушуулда хүртэмжэгүй болоно. Тиимэһээ бидэ манай гүрэнүүдэй дэмжэлгэтэйгээр арадай соёлой һэргэн хүгжэлгэдэ, мэргэжэлтэ соёлой саашанхи хүгжэлтэдэнь туһалха ёһотойбди. Мүнөөшье, саашадаашье манай үхибүүдэй, залуушуулай, мэргэжэлтэ эмхинүүдэй харилсаха шэнэ түхэлнүүд хэрэгтэй.

Корреспондент:

- Хуралдаанда сугларһан эрдэмтэд хамтын ямар ажал ябуулха гэһэн хөөрэлдөө ябуулаабта?

Л.С.Васильева:

- Ерээдүйдэ Россин, Хитадай ба Монголой буряадуудта нэгэ тэгшээр буряад хэлээ хүгжөөлгын, буряад арадай ёһо, соёл дээрэ үхибүүдые хүмүүжүүлгын программа бэлдэлгэ ба бэелүүлгэ тухай элидхэл соогоо хэлэһэн байна гээшэб. Тус программа соо шухала асуудалнуудта бүгдэ буряадуудай анхарал хандуулагдана, асуудалнуудые шиидхэлгын болзор ба һубарилыень хизаарлаха, өөһэд хоорондоо зүбшэлдэхэ, бүхы ажал эмхидхэхэ ниитэ гүрэнэй эмхинүүдые бии болгохо, бүхы ажалые мүнгөөр һомолхо арга шиидхэхэ.

Түрэл хэлээ, соёлоо хүгжөөлгын, буряад арадай заншалнууд дээрэ үхибүүдээ хүмүүжүүлгын юрэнхы программа бэлдэхэ ба бэелүүлхэдэ таарамжатай үе саг тогтонхой: угсаатанай өөрын ухаамсар, энэ асуудалай шухалые ойлголго, болбосоролой үндэр хэмжээн, элдэб эмхи зургаануудта түлөөлэлгэ, манай гүрэнүүдэй хоорондын тааруу зохид харилсаанууд, засагай, гүрэнэй эмхи зургаануудай дэмжэлгэ. Зарим тэды олониитын эмхинүүд бии: Бүгдэ буряадуудай соёлоо хүгжөөлгын эблэл, нютаг нютагуудай зүблэлнүүд, Буряад Республикын залуушуулай нэгэдэлнүүд, элдэб гүрэнүүдтэхи нютагай эблэлнүүд, Монголой буряад заншалнуудые ба соёлые хүгжөөлгын жаса (Президент С.Билэгсайхан), Франциин Париж хотодохи буряад соёлой Европын эблэл (хүтэлбэрилэгшэнь - Галина Рыбина). Бидэнэр бэе бэеэ һайн ойлгожо, эрхим үүсхэл, зохёохы ажал, угсаатанай үндэһэн соёлой асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэмнай нилээн тэсэбэри, зориг хэрэгтэй гэжэ эли.

Экспедициин дүнгүүд, хэблэлнүүд, олон тоото уулзалгануд, интервью, ажаглалтануд дээрэһээ иимэ тобшололнуудые хэмээр.

1) Россин, Хитадай, Монголой буряад угсаатанай бүлэгүүд XXI зуун жэлдэ өөһэдынгөө гүрэнүүдтэ хүндэтэ түлөөлэгшэд болонхой.

2) XXI зуун жэлэй эхиндэ Россин, Хитадай, Монголой буряадууд олон угсаатанай дунда, байгаалиин элдэб уларилда, ниитэ политическэ, экономическа, соёлой, болбосоролой байдалда амидаран ажаһуухаһаа гадна, түүхын хүгжэлтын талаар дүршэлтэй болонхой.

3) Россин, Хитадай, Монголой буряадуудай ехэнхинь хүдөө нютагуудта ажаһууна: Россин, Монголой буряадуудай ехэнхинь оюун ухаанай ажалда хүдэлнэ, Хитадай буряадууд - заншалта мал ажалаа, арадай урлал үргэлжэлүүлһээр.

4) Буряадууд Россида, Хитадта, Монголдо бүлэг бүлэгөөрөө ажаһуухадаа, өөһэдынгөө угсаатанай онсо шэнжые, уг гарбалайнгаа нэрэ изагуурые, түүхэтэ нютагаа, соёлойнгоо заншалнуудые, хэлээ алдаагүй.

5) Хэршье бүлэг бүлэгөөрөө буряадууд дэлхэй дээрэ ажаһуубашье, буряадуудай хоорондохи соёлой, түрэлэй холбоон таһараагүй байһан. Энэ холбоониинь түхэл ба удхаараа бүри үргэн, олон янза болоно.

6) Дэлхэй дээрэ буряадуудай бүлэг бүлэгөөрөө ажаһуулга, гадаада орон руу нүүлгэ, заншалта ажалайнь хубилалта саашадаа угсаатанай соёлой аюулгүй байдалда нүлөө үзүүлжэ болоно: угсаатанай онсо шэнжэ, буряад хэлэ, заншалнуудые сахилга ба хэрэглэлгэ, зан сэдьхэлэй үнэтэ зүйлнүүдые алдалга, буряадуудай соёл.

7) Буряадуудые,тэдэнэй хэлэ, угсаатанай онсо шэнжые, соёл сахихын ба саашань хүгжөөхын тула манай гүрэнүүдэй уласхоорондын, гүрэн доторой эрхэ үндэһэн һууринуудаар арсалдаагүй, буряад хэлэ хүгжөөлгын, үхибүүдые буряад арадай заншалнуудаар хүмүүжүүлгын юрэнхы программа бэлдэхэ ба бэелүүлхэ ёһотой.

Корреспондент:

- Һайн даа, Людмила Самсоновна. Иимэ удхатай хөөрөөетнай толилхо болоһондоо баяртайбди. Энэ шэглэлээр ажалтнай үрэтэй байг лэ гэжэ хүсэе.

Янжама ЖАПОВА.

12.06.2008 Буряад үнэн №66 (21609) Дүхэриг

Шүрэ

22 №23 (581)

«Добын долоон хүбүүдые» бэшэһэн поэт Георгий ДАШАБЫЛОВАЙ мүнхэ дурасхаалда

ДОБО

Хоohон Добо.
Хон-жэн. Тойроод аалин.
Хаанашьеб холо
Хурьгад горхоной шугыда
Хүхы гэнтэ донгодобо.
Хахалагдаhан тала
Харлажа мүнөө зэнхынэ.
Нэмжээ айлнуудай hууринда
Нэгэшье газаан сэргэгүй.
Хаана гээшэб теэд
Хүүеэтэй, шууяатай
Хүхюу сэлгеэн Добомнай?
Замхаа гү иигээд лэ
Сууряан мэтэ наhамнай?
Хахалагдаhан газартаа
Манай нюурнууд хээлэгдэн
Мартагдахань гү, эхимнай?..
Добо энэ нютагта
Долоон хүбүүд түрөөбди.
Эжыгээ умайhаа унаhан
Тоонтомнай эндэ булаатай.
Дайнай хатуу жэлнүүдтэ
Эрэ хүниие hэлгэhэн
Эхэнүүдээ дахажа,
Анзаhанай хойно шагтагалдан
Арбайтараа эсэhэн.
Хабарай хара hалхинда
Хашараг, буруу адуулhан
Добо нютагай
Долоон хүйхэрнүүд гэлсүүлhэн,
Долоон хүбүүд бэлэйбди,
Добо дээрэ мүнөө
Долоон буусануудаймнай орондо
Долоон хүшөө шэнгеэр
Долоон баханануд ёдойлдоно...
Теэд бидэ эндэ
Ганса долоон хүбүүд бэшэ
Долоон hайхан басагад бии hэн.
Аяар Хужарта Буланhаа
Адууша Цэрэнэй Цыбжитмаа
Эмниг мориёо хотируулан
Энэ Дободоо бууна.
Сэгээн хуhанай гүүртэhээ
Шарлуугай гурбан басагад
Балжад, Гүмпэл, Бүүбэй
Хун шубуудтал хушууран,
Хазаар моридоороо зэлэ татаа,
Түүдэбшын нааданда яарана.
Чимидэй Цырма,
Түшэнэй Лиза хоёр
Сэсэгүүд соо тугалнуудаа
эрбэгээдэжэ,
Өөhэдөө эреэн платинуудтай
Өөрсэг сэсэгүүдhээ илгарнагүй.
Тээрмэшэн Гончигой
Чимит-Ханда
Тэргэ дээрэ газаа унтажа,
Хүбүүдэй зүрхые долгилуулан,
Хүлгүүлэн зосоонь hалгануулна.
Буруу бухануд бодоошье hаа,
Бүтүү шииг гэшхээд,
Гүлмэрхэнүүд, сэхэнүүд
Добын долоон хүбүүд!..
Ye саг! Ye саг!
Бушуу ямар түргэн!
Байгаалиин эрьюулгэ
Байнагүй зааханшье,
Баhа ямар мэргэн!
Үргэн энэ Добоhоо
Үни хада эхилhэн
Долоон зүргэ харгы
Доhолуулаа минии зүрхыем.
Добын долоон хүбүүд мүнөө
Добын долоон үбгэд болоо.
Добын хүбүүдэй табаниинь
Улаан хадада мордонхой.
Тэдэнэрэй дунда Гоша өөрөө
Тэрэнги соо арбаад жэл хэбтэнэ.
Олон мянган мүшэд тохёолдожо,
Огторгойн гүн соohоо мэшэеэнэ.
«Долоон үбгэдэй»
алтан ташуурга
Дээрэhээнь доошоо гунхына...
Иигээдшье баhа бишье
Энэ дэлхэйhээ ходорхоб.
Добынгоо долоон хүбүүдэй дунда
Дурдан нэрлэхэ байгаа hаань,
Дэмыдэ газар гэшхээгүйгөө
Дабтан дахин хэлэхэб.
Энэ наhанайм эгээн жаргал
Эндэhээ эхитэй гэхэб!
Зүгөөр зүрхэ сэдьхэлээрээ
Зүүдэн, бодол, hаналаараа
түрэhэн Дободоо
Түшэhэн Ушхайтадаа тэгүүлдэг
мээхэй тиимэ
Мэдэрэл дурамнай
Ямаршье зөөри, алдар солоhоо
Ямба нэрэ, үндэр тушаалhаа
Үгэлтэгүй ехэ,
Үнэтэй сэнтэй байна даа!..
Эхэ нютаг,
Эреэхэн Добомни
Энэ дэлхэйдэ мүнхэ байг!
Ахангай, Сэгээн хуhан,
Тахуунайн бууса
Анханhаа хойшо
элинсэг хулинсагайм
Амидарhан дайда
хэзээдэ оршог!

Цэрэн ГАЛАНОВ.

Астролог-зурхайч, эмшэ сэржэмчин.
8-951-632-79-11

Баярай үгэ

МЕДИЦИНЫН ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЫН ҮДЭРӨӨР ХАЛУУНААР АМАРШАЛНАБДИ!

Бидэнэй элүүр энхые хамгаалдаг, эмшэд-бурхад болодог таанартаа баярай үгэнүүдые мэргэжэлтэ hайндэрөөртнай зорюулнабди. Улаан-Үдэ хотын 2-дохи амбулаториин 3-дахи поликлиникын врачнууд **Наталья Баяртаевна Цыреновада, Светлана Дандаровна Аяндуевада, Ульяна Очировна Хошиминда,** медсестра **Наталья Станиславовна Вовченкодо,** процедурна кабинедэй медсестра **Софья Михайловна Хаптагаевада** баяр баясхалангаа хүргэнэбди, ажалдаа амжалтатай, ажабайдалдаа жаргалтай ябахатнай болтогой!

Ажалай болон дайнай ветерануд.

Хүндэтэ Елена Иннокентьевна, Тамара Балдановна, Энгельсина Матвеевна, Елена Михайловна, Лариса Балдановна, Эльвира Иннокентьевна, Михаил Иванович!

Медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй hайндэрөөр Та бүгэдэниие хани халуунаар амаршалнабди! Хүн зоной элүүрые хамгаалха хэрэгтэ үнэн сэхээр алба хэжэ, туд тудтаа бэрхэ эмшэд гэжэ тодороот, эхэ эсэгынгээ нэрые нэрэтэй түрэтэйгөөр нэрлүүлжэ ябанат. Танай хүнгэн бэшэ ажалда үндэр амжалта хүсэжэ, олон hайхан жэлнүүдтэ арад түмэнөө баярлуулжа, сэдьхэлдэнь сэлмэг бодол түрүүлжэ, амгалан-мэ тэгшэ hайхан ябахыетнай хүсөөд, иигэжэ үреэнэбди:

Ажал хүдэлмэриин урасхал соо
Анда нүхэдөөрөө дүхэриглэн,
Баяр жаргалаа хубаалсан,
Бурхантай, буянтай олон жэлдэ hуугыт даа!

Доржиевтанай гэр бүлэ.

ОРОДОЙ ДУУША ГУРГАЛДАЙ НАДЕЖДА БАБКИНА - БУРЯАДТА

Гүрэн түрэдэ мэдээжэ артистка, дуушан Надежда Бабкина республика руумнай хэдэн хоногой концертнэ программатайгаар ерээд ябаа.

Дуушан эхэнэр Бэшүүр, Хяагта, Тарбагатай, Загарай аймагуудта, Улаан-Үдэдэ концерт харуулба. Надежда Бабкина «Нэгэн ниитэ Росси» гэжэ партиин гэшүүн hэн тула, гүрэн дотороо «Россин дуунууд» гэжэ арадуудые нэгэдүүлгын фестиваль эмхидхээ. Манай Буряадай «Байгал» ансамбль Надежда Бабкинагай ансамбльтай хамта республика дотор ябалсаа. Дуушан Ивалгын дасан хүрөө.

- Буддын шажан минии сэдьхэлдэ тон таарама шажан байна. Эндэхи ламанар минии hудаhа барижа, үбшыем элирүүлжэ үгөө, бэе махабадыем аргалаа, - гээд дуушан журналистнарта интервью үгөө.

Янжама ЖАПОВА.

БАРГАЖАН БААТАРАЙ СОЛОДО ЗОРЮУЛНАБ

Май hарын сэлмэг hайхан үдэрнүүдтэ 50 наhанайнгаа ойн баярай hайндэрые тэмдэглэжэ байhан хүндэтэ манай дүү хүбүүн Цыденжап Бальжинимаевич ГУЛГЕНОВ 1958 оной майн 23-да Баргажанай Баянгол нютагта түрэhэн юм.

Түрэл нютагайнгаа hургуулиhаа эхилжэ, бүхэ барилдаанай хүнгэн бэшэ замые эхилhэн юм. Буряадай багшанарай институт дүүргэжэ, анха эхилhэн энэ замаа бүхы наhан соогоо этигэл дүүрэн абажа ябана.

Бүхэ барилдаанай олон тоото орьёл үндэрнүүдые дабажа гараhан СССР-эй спортын мастер, Россин габьяата тренер, багшанарай университедэй доцент, мүнөө дээрээ олон тоото шабинараа hургажа, hорижо, барилдаанай үндэр орьёлнуудые дабаха замда гаргана. 50 наhанайнь алтан ойгоор амаршалаад, энэ шүлэгэй мүрнүүдые хүндэтэ ахадаа зорюулнаб.

Галина СОДНОМПОВА.

ХҮНДЭТЭ МАНАЙ АХА ЦЫДЕНЖАП БАЛЬЖИНИМАЕВИЧ!

Боолон Түмэрhөө эхитэй,
Буха шулуун мүргэлтэй
Буурал Баргуужан нютагта
Онёо голой урасхалhаа хүртэжэ,
Ая гангын, ургы ногооной
хангалаар амисажа,
Аршаан булагуудай домhоо
хүртэжэ,
Хүхын донгодоото хүлгөө хабараар,
Тэбхэр 50 жэлэй саада тээ
Юртэмсэ дэлхэй дээрэ мүндэлжэ,
Алтан ойн баярайнгаа
Орьёл дээрэ ерэhээртнай -
Амаршалнабди халуун зүрхэнhөө!
Энэ дэлхэй дээрэ,
Элшэ гэгээн наран доро
Эхэ эсэгын үреэлэй буянгаар,
Аха дүүгэй түшэлгын хүсөөр,
Эжэл инаг нүхэрэй туhаар,
Үри бэеынгээ нангин заяагаар,
Эртэ урда сагhаа
Монгол буряад угсаата зоной
Эрын гурбан нааданда
Эрхим бэрхээр барилдажа,
Эрын солодо хүртэнэш!
Барилдаанай талмай дээрэ
Барас хүсэтэй ахамнай
Баргуужан нютагайнгаа солые
Бата бэхеэр нэрлүүлээш!
Барилдаанай баруун захада,
Урилдаанай урда захада
ябахадашни,
Бархан баабайн сахюусан,
Бата сагаан ноён
Буян ехээр үршөөгөө...
Эртэ угайнгаа тайбан заншалые
Үри хүүгэдтээ дамжуулжа шадааш,
Хун сагаан хопинойнгоо төөлэйгөөр
Худа урагуудаа хүндэлжэ шадааш,
Олон тоото барилдааша шабинараа
Одото замда дахуулнаш,
Баатар барилдааша хубүүд
Багшынгаа нэрые үргэхэл байха,
Барилдаанай түүхын хуудаhан
бэшэгдэжэл байха,
Баатарай соло дуудагдажал
байха
Буряад арадай байгаа сагта
Алтан наратай, сэнхир тэнгэритэй,
Оршолонто юртэмсэ дээрэ
Үлзы хэшэгтэй,
Үнэр баян, энхэ тунха,
Элүүр мэндэ ябахыетнай үреэнэб.
50 наhанайтнай дабаанай замда
Залиршагүй зула бадаруужан!

БЭРХЭХЭН, СЭБЭРХЭН БАСАГАМНАЙ

Бэрхэ буряад басагадай тоодо Марина Матвеева оролсоно. Марина ород нэрэ обогтойшье hаа, буряад басаган. Тэрэнэй эсэгэ буряад, эхэнь солонгос яhатанай юм.

Марина Зүүн Сибириин технологическа университедэй дүрбэдэхи курсын оюутан. hаяхан залуушуулай дунда үнгэрhэн бизнес-түлэбүүдэй конкурсдо оюутан түрүү hуури эзэлжэ, наян мянган түхэригэй бэлэгтэ хүртөө.

Энэ мүнгөөрөө Марина нүхэд басагадтаяа хубиин хэрэг эрхилхэ. Тэдэнэр хамта сүүмхэ, сувенирнүүдые бүтээжэ, хотын залуушуулда наймаалха хүсэлтэй.

- Бидэ Лондон, Токио, Нью-Йорк хотонуудай залуушуулай хубсалха маягыень буряад оюутадта дамжуулха зорилготойбди, - гээд басаган хэлэнэ.

Янжама ЖАПОВА.

Авторай фото-зураг.

«БҮРГЭД ХАТАР» БҮЖЭГЛЭХЭНЬ

Буряадайнгаа нэрэ hүлдые бүхы дэлхэй дээгүүр үргэжэ ябаhан мэдээжэ барилдаашадайнгаа алдар нэрые үргэжэ табиhан зүжэг наадаяа буряад драмын театр энэ hарын 14-15-най үдэрнүүдтэ тайзан дээрээ дурадхана. Эхинhээ эсэс хүрэтэр хүгжэм дуунай аялга Москва хотодо харюусалгата тушаал эзэлжэ байдаг ню-тагаймнай композитор Баяр Дондоковой.

Буряадаймнай түрүүшын мюзиклэй үгэнүүдые драматург Геннадий Башкуев шүлэглэжэ бэшээ, Санкт-Петербург хотын оперо болон баледэй театрай ахамад уран зурааша, мүн лэ манай нютагhаа гарбалтай Бато Дашицыренов тайзан шэмэглэжэ, хубсаhанай зурагуудые бүтээгээ. Тиихэдэ тэрэл Санкт-Петербург хотын «Буфф» театрай ахамад балетмейстер Олег Игнатьев зүжэгэй хатар зохёожо, театраймнай ахамад найруулагша Цырендоржо Бальжанов хүгжэмтэй, хатартай, олон дуунуудтай «Бүргэд хатар» гэжэ мюзикл найруулан табижа байна. Зүжэгтэ манай театрай дунда үеын ба залуу артистнар хэнииньшье хэн гэлтэгүй барандаа наадана.

«Бүргэд хатараа» июниин 15-да наадаад лэ, театрайнгаа 76-дахи хаhые хаажа, гастрольнууд эхилхэ ёhотой.

Зай, хүндэтэ харагшаднай, июниин 14-15-най үдэрнүүдтэ Бүргэдэ буряадуудай соёлой гуламта болоhон түрэл театр соогоо «Бүргэд хатартаа» уулзатараа!

Николай ШАБАЕВ.

23 №23 (581)

Зурхай

Буряад үнэн

Дүхэриг

12.06.2008

№66 (21609)

XVII ЖАРАНАЙ ШАРА ШОРОЙ ХУЛГАНА ЖЭЛ

НАЖАРАЙ ДУНДА ШАРА МОРИН ҺАРА

Буряад литэ	13	14	15	16	17	18	19
Европын литэ	16	17	18	19	20	21	22
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	улаагшан Гахай	шара Хулгана	шарагшан Үхэр	сагаан Бар	сагаагшан Туулай	хара Луу	харагшан Могой
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
Һуудал	огторгой	үһан	уула	модон	хии	гал	шорой

Гарагай 2-то шэнын 13 (июниин 16).

Улаагшан Гахай, 8 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, гүрэм уншуулха, үндэр сахюуса, бурхан, тэнгэри, лусууд тахиха, сан табиха, бурханай шэрээдэ Мандал табиха, бисалгал хэхэ, бурханай ёһо гуримые һайнаар сахиха, хубсаһа эсхэхэ, оёхо мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Гэбэшье хүншүү хёрбоһо гаргаха, үбшэ аргалжа эхилхэ, һэеы гэр бэрихэ, нүүхэ, худалдаа наймаа эрхилхэ мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Хүнэй үһэ абаа һаа, зол ушарха.

Гарагай 3-да шэнын 14 (июниин

Шара Хулгана, 7 улаан мэнгын, үһанда һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, сахюуса тахиха, Наранда, һарада болон бусад юртэмсэнүүдтэ шүтэхэ, гэмтэниие бариха, дайсаниие номгодхохо, хулгай дээрмэ элирүүлжэ бариха мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Гэбэшье хариин хүндэ мал үгэхэ мэтые тэбшэхээр.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эд зөөри арьбажаха, мал үдэхэ.

Гарагай 4-дэ шэнын 15 (июниин 18).

Ша[illegible] Үхэр, 6 сагаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, даллага абаха, лүндэ хүртэхэ, бурхан, лусууд тахиха, эм найруулха, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлха.

Харин наһа барагшын үйлэ, бэри буулгаха мэтые нарилха шухала.

Хүнэй үһэ абаа һаа, амгалан, тэнюун байдалда һайн.

Гарагай 5-да хуушанай 16 (июниин 19).

Сагаан Бар, 5 шара мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Хутагын хурса үдэр. Гадна модон хохи үдэр.

Мүн модон хохи тэмдэгтэй, муу үдэр байна.

Бурхан тахиха, арамнайлха, хараал дараха, гал мандал хэхэ, модо һуулгаха, хүүгэдээ эрдэмдэ һургаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Гэхын хажуугаар нохой улибал, тон хорижо, гэнжэдэ һуулгаха гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абажа болохогүй.

Гарагай 6-да хуушанай 17 (июниин 20).

Сагаагшан Туулай, 4 ногоон мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр.

Баһал модон хохи тэмдэгтэй, тон муу үдэр.

Үдэрэйнь хараануудыг лэ аад, хамаг тэмдэгүүдынь муу байна.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, тон муу.

Гарагай 7-до хуушанай 18 (июниин 21).

Хара Луу, 3 хүхэ мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, лусууд тахиха, уһан балин («чавдор»), лусуудай балин («лудор») мэтын үргэл хэхэ, эм залаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Харин газар малтаха, абаһанаа бусааха, модо сабшаха, хюрөөдэхэ мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эд зөөриин малай гарза болохо.

Гарагай 1-дэ хуушанай 19 (июниин 22).

Харагшан Могой, 2 хара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Сахюуса тахиха, ада шүдхэр зайлуулха, хараал сараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Харин бурханда ехэ үргэл хэхэ, бэриин хэрэг үйлэдэхэ мэтые сээрлэхээр.

Хүнэй үһэ абаа һаа, һайн нүхэртэй ушарха.

Буряад зоной урданай һуудал байдалай тайлбари толи

ХУРИМ ТҮРЭ
СВАДЬБА

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 9-дэхи дугаарта).

Басагаяа зайлгалга - басагандань хадаг табигдаад, хуримаар хүргүүлхэ үдэрнөөнь тээ урда басагаяа зайлгадаг ёһон (прощальные визиты невесты). Түрэл гаралнуудтаа айлшалжа ябаһан басагые зайгаашан басаган гэхэ. Иигэжэ ябаһан басаганай хажууда нэгэ **үбгэн түрүү, түрүү хүбүүн** болон **басаган** ябалсадаг байгаа. Хазаар мори унаһан тэдэнэр басагые зайлгажа, айлһаа айлда орожо, шотаг нугаараа ябадаг һэн. Хүрэһэн айлнуудынь тэдэниие сайлуулаад, үбгэндэ хадаг, зайгаашан басаганда пулаад, бэшэндэнь саахар үгөөд мордохуулдаг һэн. Зайгаашан басагые хонуулха айл газаагаа түүдэг табижа, сугларһан залуушуул тэрэниие тойроод бүхэли һүниндөө шахуу наададаг байгаа. Энээниие **түүдэгэй наадан** гэдэг һэн.

Хоно[illegible] үглөөдэр мордоходонь, тэрэ айл зайгаашан басаганда хони гү, али бодо малшье бэлэглэдэг һэн. Иигэжэ басаган айлшалжа хэдэн газарта хоноод, һүүлшынгээ һүниие эсэгынгээ гэртэ ерэжэ хонодог бэлэй. Басага зайлгажа, айлшалуулан ябаһан басагадшье, үбгэн түрүүшье, хүбүүн түрүүшье - булта ябана (Ж. Балданжабон).

Басаганай наадан - басаганай хадамда мордохын урда үдэшэ ехэ наада хэжэ, басаганай нүхэдые хүндэлэлгэ (главная вечеринка). Басаганай наадандa нүхэдынь ерэжэ байба.

Басага хүргэлгэ - басагаяа ха[illegible]да гараһан нютагта гү, али гэртэ хүргэлгэ (проводы невесты). Уг удамаараа, хүршэ айлнуудаараа, нютаг зоноороо хамһажа, басагаяа гэр бүлэ болгодог ёһололые буряадууд **хурим** гэдэг. Хуримда ерэһэн хүнүүд «хуримай нэмэри» гэжэ элдэб эдеэнэй зүйл, бэлэг, алта, мүнгэ, адууһа мал зааха, хони хурьгашье абаад ерэдэг байгаа.

Хуримда найрлаһанай һүүлээр хэдэн хүбүүд хүргүүлхэ басагые урид бэлдээтэй байһан моритой хүндэ абаашаха ёһотой һэн. Тэрэ хүн басагые урдуураа хүндэлэн тээжэ, зуугаад метр саашань абаашаад, басагаяа өөрынь мориндо мордохуулха уялгатай бэлэй. Хуримда табиха сагаан эдеэнэй табагуудые олоор бэлдэжэ хуряаба (Г. Ленхобоев).

Басаганай талаһаа хэдэн моридые хүллэжэ, заһалыень ашаһан, мүн олон эмээл мори унаһан хүнүүд түрынгөө болохо газарта ошохоо зорижо гарадаг һэн. Хуримшадай хойно басаганай эд бараниинь тэргэдэ ашаатай ябаха. Энэниие **хүтэл** гэдэг юм. Урдань юрэнхыдөө дүшэ-табин гү, али зуугаад хүн басагаяа хүргэжэ ошодог байгаа. Тэнгэриин заята Тэмээн улаан хаан басагаяа хүргэжэ мордобо (Х. Намсараев).

Угтамжа - хүбүүнэй талаһаа хэдэн моритой хүнүүдэй гэрһээ 4-5 модоной газарта хуримай зониие угталга, золголго (встреча свадебного поезда). Тиихэдээ хурим угтаашад заатагүй сагаан эдеэтэй, сэржэмэй архитай байха зэргэтэй.

Хуримаар ерэжэ ябаһан зонтой түрүүн уулзахадаа, угтажа байһан зониинь: «Хаанаһаа хайшаа зорижо ябаһан айлшад гээшэбта?» - гээд һурадаг һэн. Үгэ хэлээ ойлголсоһонойнгоо удаа угтаашад сагаан эдеэн табагаар, архиин дээжээр айлшадаа хүндэлдэг.

Хуримшадай бууха газартаа хүрэжэ ерэхэдэнь, угтажа байгшад мори унааень абажа, сэргэдээ һойгоод, гэртэмнай орогты гэхэ. Эгээ түрүүлэн хүбүүтэ талын худын түрүү, удаань басагата талын худын түрүү гэртэ ородог һэн. Урагууднай угтамжа дээрэмнай тулажа ерээд... (Х. Намсараев).

Шэнэ гэр тоорогдохо - хуримай болохын урда шэнэ гэрэй гуламтада гал түлихэ ёһо заншалые Агын болон Ивалгын буряадууд шэнэ **гэр тоородохо**, харин хориин буряадууд **сахимжа** гээд нэрлэдэг байгаа (освящение новой юрты). «Шэнэ гэр тоорогдохонь, мяха бария», - гэлдэжэ, басагад, хүбүүд газаагуурнь тойроод байба (Г. Ленхобоев). Хуримай үглөө үдэр болобо. Энэ үдэрые **сахимжа** үдэр гэдэг (Г. Ленхобоев).

Бэлэг барилга - гэр бүлэ болжо байһан залуушуулда түрэ дээрэнь бэлэг үгэлгэ (преподношение подарков). Хүбүүнэй гэртэ нэгэ-хоёр духаряа уугаад, гэр бүлэ бологшо хүбүүн басаган хоёртоо үреэл хэлэдэг, бэлэг сэлэгээ баридаг, наада зугаа дэлгэдэг, ёохор хатардаг, дуулалдадаг һэн. Хүбүүнэй гэртэ үнгэргэгдэдэг энэ найр наадые **түрэ** гэдэг. **Түрэ** гээшэ хари халуун хоёрһоо бүридэхэ ушартай һэн (Г. Ленхобоев).

Түрэ дээрэ хүбүүн басаган хоёртo бэлэг барилгые **байлгуур абаха** гэжэ нэрлэдэг байгаа. Бултандань түрын бэлэг болгон, хори-хори сагаанай мүнгэ бэлэг бариба (Ц. Галанов).

Мүн бэри боложо ерэһэн басаганай үбгэнэйнгөө гэртэ түрүүшынхиеэ оромсоороо, хадам эхэдээ баридаг бэлэгые **хаялга** гэжэ нэрлэдэг.

Хомой архи - түрэ боложо байһан гэртэ хүбүүнэй эхэ эсэгэдэ, мүн тэдэнэй хажууда ябалсаһан хүнүүдтэ бэлэг болгон үгэдэг архи (водка, преподносимая в качестве подарка родителям жениха и сопровождающим лицам в доме жениха). **Хомой архи** бэлэг болгон үгэхэ.

Һал хана - бэлэг болгон баридаг һэеы гэрэй ханын хуби (часть стенной решетки юрты, преподносимая в качестве подарка).

Аманай морин - түрэ дээрэ бэлэг болгон үгэдэг морин (конь, преподносимый в качестве подарка). **Аманай морин** сэргэдэ уягдаба.

Нэмэри - түрэ бүтээжэ байһан хүбүүнэй эхэ эсэгэдэ туһаламжа болгон үгтэдэг алта мүнгэнэй, эдеэ хоолой болон ууха унданай зүйлнүүд (безвозмездная помощь, оказываемая родителям жениха при подготовке к свадьбе). Уряалтанарынь асарһан нэмэринүүдээ Бадмын гарта барюулна (Г. Ленхобоев).

Харюу - бэлэг абаһандаа харюудань юумэ үгэлгэ (ответный подарок). «Харюу хурим, юһэн тэбшэ!» - гэжэ ябаад, аянгалан хашхарна (Х. Намсараев).

Үһэ хахалалга - басаганай болон хүбүүнэй талаһаа нэгэ-нэгэ эхэнэр шэнэ гэр соо бэриеэ абаашаад, тэрэнэй үһэ хахалан һамнаха ёһо (переплетение косы невесты в день свадьбы). Тиигээд эдэ эхэнэрнүүд шэнэ бэридэ эндэ түбхинэжэ һуухыень үреэгээд, яагаад байха, юу бодожо ябахыень заажа үгэдэг бэлэй. Һонирхолтой юумэниинь гэхэдэ, урданай заншалаар шэнэ бэриин үһэ һүхөөр хахалдаг байһан юм.

Бэриин мүргэлгэ - шэнэ бэриин хадам эсэгэдээ, аха дүүдэнь мүргэлгэ (поклонение невесты родителям мужа). Энэ ёһо заншал болбол урданай түрэ дээрэ хүбүүнэй гэртэ үнгэргэгдэдэг һэн. Хүбүүнэй эсэгын гэрэй гал гуламта дээрэ сай бусалжа байха. Тогооной саана, хойморто үбгэд түрын хүндэдэ һууха. Бэри боложо ерэһэн басаган хадам эсэгынгээ гэртэ орожо ерээд, галайнь урда һуужа, хормойгоо дэбдеэд, хадам эсэгэдээ, аха дүүдэнь мүргэхэ. Хожомоо тэрэ мүргэһэн зоноо нэрээрнь хэзээшье нэрлэдэггүй байгаа. Иигэжэ мүргэжэ байхадань, хойморто һууһан үбгэд эртээнһээ хэршэжэ бэлдэһэн хурууд, хониной һүүл бэриин альган дээрэ табиха ёһотой. Тиихэдэнь бэри тэдэниие тогоон дээгүүр үбгэдэй дэгэлэй хормой дээрэ хаядаг һэн. Газарта унангүй, тэдэнэй олониинь хормой дээрэ унаа һаань, энэ бэри саашадаа үнэр баян ажаһууха гэжэ тоологдодог бэлэй. Бэриин мүргэһэнэй һүүлээр зомгоохонуудые тоһодоод, бэреэрээ гал руу хаюулха. Иигэжэ шэнэ бэреэр хадам эсэгэнь галаа бадараалгадаг һэн. Урда сагуудта эхэнэр зоной галаа манажа хонодог сагһаа эхилжэ иимэ ёһо заншал бии болоһон түүхэтэй. Уданшьегүй **бэриин мүргэлгэн** болохо боложо... (Х. Намсараев).

С.Д.БАБУЕВ.
Ц.Ц.БАЛЬЖИНИМАЕВА.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Эмхидхэн байгуулагшад - **Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство**

Генеральна директор - ахамад редактор А.Л.АНГАРХАЕВ.
Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, Б.Г.БАЛЬЖИРОВ, А.Н.КОВАЛЕВ, М.В.КАЛАШНИКОВ, И.В.СМОЛЯК (Буряад Республикын Правительство), А.С.КОРЕНЕВ, Ц.Б.БАТУЕВ, В.Р.БУЛДАЕВ, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорэй 1-дэхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторай орлогшо), С.Б.БАЙМИНОВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Л.В.ОЧИРОВА, Б.В.БАЛДАНОВ, А.Л.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". **E - mail:** *unen @ mail.ru*

Газетэ хэблэлэй 6 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэһэг - 30050. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэһэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 7000 хэһэгээр хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 21-40-45.

Б-0165-дахи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, **приёмныи - 21-54-54 (факс),** ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариадай - 21-60-21; **таһагууд:** экономикын болон политикын - **21-63-86**; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутадай ажабайдалай болон олониитын хүдэлмэриин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, **рекламын - 21-62-62**, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтериин - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнуудыг шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэлгые хазагайруулһан ушарта авторнуудынь харюусалгатай. Редакциин һанамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.

ГИМАЛАЙН ҮНДЭР ОРЬЁЛНУУД ГЭГЭЭН ТОЛОЁО ГИИГҮҮЛНЭЛ

Н.К.Рерих

Орёо хүндэ саг, гэбэшье Агууехэ саг! Иимэ байдалда хүн түрэлтэнэй Ажаһуудалай гурим ёһонуудые ойлгохоёо болёод байхада, Шамбалын эзэн - Майдари Шэнэ Заабари буулгахань.

Майдариин һургаал хүн түрэлтэндэ агууехэ нөөсэ баялиг асарха! Агуу саг дүтэлөө!

("Агни-Йога" гэһэн номһоо).

Е.И.Рерих

Н.К.Рерих. Шамбалын эзэн Ригден Джапогой захиралта

РЕРИХТЭНЭЙ БҮЛЫН ОЮУН УХААНАЙ БАГША - МАЙДАРИ, ШАМБАЛЫН ЭЗЭН

Н.К.Рерих ородой агууехэ уран зурааша, уран зохёолшо, археолог, философ, аяншалагша болон нинтын ажал ябуулагша 1874 оной октябриин 9-дэ түрэһэн юм. 1897 ондо Уран зуратай академи, 1898 ондо Петербургын университедэй юридическэ факультет дүүргээ. Бүри оюутан ябахаһаа эхилээд, Николай Константинович Ододой Археологическа Бүлгэмэй гэшүүнээр һунгагдаһан бэлэй. 1901 онһоо Уран зураг дэмжэхэ Бүлгэмэй секретарь, 1906 онһоо Уран зурагай һургуулиин директор мүн. 1909 ондо Россин Уран зурагай академиин академигээр һунгагдаа. 1910 онһоо Уран зурагай нэгэдэлые толгойлһон байна.

1920-1922 онуудта Н.К. Рерих США-да нэгэдэмэл искусствын институт, мүн соёлгэгээрэлэй бусад нэгэдэлнүүдые байгуулһан юм. 1923 ондо Нью-Йоркдо Рерихэй музей нээгдээ һэн. Энэнь хадаа ородой уран зураашын хилын саана нээһэн түрүүшын музей болоно. Гэбэшье атаа мэеэндэ абтаһан американ урбагшад соёлой эдэ гуламтануудые булимтаран абажа, Баруун зүгэй урагшаа хүгжэлтэдэ асари ехэ һаад түбэг ушаруулһан гээд түүхын хуудаһанууд хөөрэнэ.

1924-1928 онуудта Н.К. Рерих Гималай-Түбэд-Алтай-Монголоор, харин 1934-1935 онуудта Манжуур - Хитадаар үзэгдөөгүй ехэ эрдэм шэнжэлгын аяншалга хэжэ суурхаһан түүхэтэй. 1928 ондо Рерихтэн "Урусвати" гэһэн Гималайн эрдэм-шэнжэлгын институт байгуулаа.

Урусвати тухай Н.К.Рерих иигэжэ бэшэһэн байдаг:

"Гималайда, эртэ урдын Арьявартын хилэ соо - шэнжэлгэнүүдэй, эрдэмэй эмхи - Урусвати байгуулагдаха ёһотой. Урусвати - Үглөөнэй Одо мүшэн гэһэн удхатай. Эндэ, Риг-Ведын сэсэн мэргэн, агуу һургаалай мүндэлһэн, Махатмануудай буужа ерэдэг байһан газарта, эндэ, агы нүхэнүүдэй гүн соо, үндэр орьёлнуудай оройдо хүнэй ухаан бодолой хүсэн уурхайлан хүгжэнэл! Энэмнай юрэл хоохон хүсэл тэжэ бү һанагты. Үнэн бодотоор, үргэлжэдөө яларан толгонол Гималайн орьёлнууд! Имагтал гансал эндэ, Гималайнууд шадар үнэтэ дүнгүүдые асарха хоморой шухаг, үзэгдөөгүй, үзэмжэ ехэтэ эрхэ байдал оршонол"...

1942 ондо Н.К.Рерихэй үүсхэлээр Нью-Йоркдо американ-ород эблэл эмхидхэгдэжэ, хүндэтэ Президентээр тэрэ өөрөө һунгагдана. 1945 ондо Кулу голдо (Энэдхэг, Гималай) ажаһуужа байгаад, Эхэ орондоо бусахаар түхеэрбэшье, 1947 оной декабриин 13-да энэ дэлхэйтэй хахасан ошоһон бэлэй.

Бүхы наһан соогоо Н.К.Рерих 7 мянга гаран дабтагдашагүй һайхан зурагуудые бүтээгээ, 30-аад ном хэблүүлээ юм. Эдэнь юрын зурагууд бэшэ, харин гайхалтай түрэлэй элшэ гэрэл шэнгээһэн, гэгээн бодол элишэлэн харуулһан зохёолнууд мүн. Эдэ бүтээлнүүдэй дотоодын хүсэнэй нюдэндэ торон харагдаашьегүй һаа, асари элшээрээ хүнэй оюун сэдьхэлые арюудхан, Үнгэтэ байдалай үнэн удхые ойртуулан дүтэлүүлдэг шэдитэй юм.

Рерихтэнэй бүлын үлгы гулмта болүүдэл Урусватида, гэгээн толоёо гиигүүлһэн Гималайн орьёлнуудта аяар холын Буряад оронһоо һүгэдэе.

"Мы знаем, что если с Владыкой идем, то значит - к победе. Смысл и цель нашей жизни в победе. Ведь поражение означает предание себя тьме. Потому идущий с Владыкой - всегда победитель. Могут быть моменты очень тяжелой борьбы, но борьба не поражение, а к победе лишь путь. Непобедим и несокрушим дух, в духе, а не в теле или в его оболочках сосредоточено все. Оболочки - только орудия духа, его инструменты. Не оболочки, но дух вечен. И в сознании вечности духа скрыта тайна победы, ибо все временное уйдет, дух же пребудет."

Е. И. Рерих, из книг "Грани Агни Йоги"

Буддийский монастырь. Ладак

Тики богов долины Кулу

Н.К.Рерих. Моление о Чаше. 1924

Знаки Христа

Галина ДАШЕЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ